

πολιτικόν

Politikon

Časopis za istraživanje
fenomena politike

38/2024

IZDAVAČ

VOJVOĐANSKA POLITIKOLOŠKA ASOCIJACIJA (VPA)
Miše Dimitrijevića 89/36,
21000 Novi Sad

SUIZDAVAČ

Fakultet za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkatić Novi Sad
Univerzitet Union Beograd
Bulevar oslobođenja 76,
21000 Novi Sad

SUIZDAVAČ

Fondacija „Sloboda štampe“
Glavni trg 3G 23,
24400 Senta

Redakcija:

Prof. dr Đokica Jovanović, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
Prof. dr Magdalena Rekšć, Department of International and Political Studies, University of Lodz
Prof. dr Mensur Kustura, Pravni Fakultet, Univerzitet u Travniku
Doc. dr Katinka Beretka, Fakultet za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkatić Novi Sad,
Univerzitet Union Beograd
Doc. dr Andrea Ratković, Fakultet savremenih umetnosti Beograd, Univerzitet Privredna
akademija Novi Sad
Dr Goran Kaluđerović, Nacionalna služba za zapošljavanje, Novi Sad
Mr Žarko Paunović, Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Beogradu
Nikola Olbina, master, Fakultet za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkatić Novi Sad,
Univerzitet Union Beograd

Glavni i odgovorni urednik:

Prof. dr Duško Radosavljević, Fakultet za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkatić Novi Sad,
Univerzitet Union Beograd

Izdavački savet:

Prof. dr Milan Podunavac, Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Beogradu/Fakultet
humanističkih nauka, Univerzitet Donja Gorica, Podgorica
Prof. dr Aleksandar Molnar, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
Prof. dr Fuada Stanković, Pravni fakultet, Univerzitet u Novom Sadu
Prof. dr Alpar Lošonc, Fakultet tehničkih nauka, Univerzitet u Novom Sadu
Prof. dr Boško Kovačević, Univerzitet Singidunum Beograd
Prof. dr Tibor Purger, University Rutgers, New Brunswick
Prof. dr Svenka Savić, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu
Prof. dr Besim Spahić, Fakultet političkih nauka Sarajevo
Prof. dr Vladimir Ilić, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
Prof. dr Krešimir Žigić, Center for Economic Research & Graduate Education - Economics
Institute, Prague

Dr Davorka Budimir, Transparency International Hrvatska, Zagreb
Prof. dr Petar Teofilović, Fakultet za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkatić Novi Sad,
Univerzitet Union Beograd
Prof. dr Duška Franeta, Fakultet za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkatić Novi Sad,
Univerzitet Union Beograd

Sekretarka Redakcije:

Nikolina Matijević

Lektorice:

Vera Šoti
Bernarda Radosavljević

Tiraž:

100 kom.

Štampa:

Tampograf Novi Sad

Izlazi tri puta godišnje

Adresa Redakcije:

Miše Dimitrijevića 89/36, 21000 Novi Sad
e-mail: vpans2010@gmail.com

Naslovna strana – ideja i realizacija Đokice Jovanović. **Đordano Bruno na lomači inkvizicije.** Ettore Ferari, bronzani reljef na spomeniku Đordanu Brunu (1887), u Rimu na Cvetnom trgu (Piazza di Campo de' Fiori).

Sadržaj

Studije

Duško Radosavljević – Nacionalni saveti i izgradnja multikulturalnog društva u Srbiji	9
Andrea Ratković Novković – Mediji, pseudo kultura i estradizacija politike ..	19
Wojciech S. Szczepański – Solidarnost i podele: Ruska ratna operacija u Ukrajini i odnosi između Poljske i Mađarske	33
Magdalena Reksć, Bartłomiej Różycki - Stav poljskih političkih partija o ratu u Ukrajini	65

Prikazi i recenzije

Maroje Višić – Postmarksističko stanje	79
Emilija Stojkov - O političkoj korupciji	84
Uputstva autorima	89
Lista recenzenata	91

I Studije

NACIONALNI SAVETI I IZGRADNJA MULTIKULTURNOG DRUŠTVA U SRBIJI²

Apstrakt: *Nacionalni saveti dve decenije postoje u javnom i političkom životu Republike Srbije, sa odgovarajuom ulogom specifičnu ulogu, nedovoljno prepoznati i prihvaćeni kao zbiljska spona između pripadnika nacionalnih zajednica i državnih organa. Zahvaljujući načinu izbora, organizaciji i radu, imaju previše oponenata, kako od političke javnosti, i raznih političkih opcija, ali i unutar nacionalnih zajednica, te od strane organizacijama civilnog društva. Tako se javljaju snažni zahtevi za departizaciju organa nacionalnih saveta, za izraženiju transparentnost u radu, uključivanju organizacija civilnog društva i ekspertskih u rad saveta, kao i primerena saradnja sa organima političkih zajednica.*

U situaciji realne etnizacije političkog života i procesa u Srbiji, postavlja se pitanje daljeg postojanja nacionalnih saveta, kao objektivno "subverzivnog faktora" u političkom sistemu, te se javlja sumnja da mogu doprineti izgradnji multikulturalnog društva u Republici Srbiji.

Ključne reči: *Republika Srbija, nacionalni saveti, civilno društvo multikulturalno društvo.*

¹ Dopisni član Vojvođanske akademije nauka i umetnosti (VANU). Redovni profesor Fakulteta za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkić u Novom Sadu, Univerzitet Union, Beograd. E-mail: vpans2010@gmail.com.

² Rad prezentovan na Konferenciju "Neizbežnost interkulturalnosti", Filozofskog fakulteta u Beogradu, 13-15. oktobar 2023. godine.

Uvod

Republika Srbija se još uvek muči da reši osnovna državna i politička pitanja, prenesena iz 90-ih godina prošlog veka, te još uvek ovde egzistira politička tehnologija eksplozivne mešavine nacionalnog i socijalnog populizma. Srbija još uvek predstavlja krhko i nestabilno telo, bez velikih nada da može doći do zbiljske demokratizacije države i društva Srbije. Nas u ovom radu interesuje politika prema nacionalnim zajednicama, sve ono što bi moglo da konstituiše ali i da ugrozi multietnički karakter i identitet Vojvodine i Srbije. Osim toga, od našeg je interesa javno i političko reprezentovanje pripadnika nacionalnih zajednica u pokrajini, što može sudbinski da se veže za izgradnju multikulturalnog društva u Vojvodini, i šire, u Republici Srbiji.

Vojvodina, je karakteristična zbog velikog broja nacionalnih zajednica, koje u njoj žive³ multikonfesionalna je i multikulturalna regija, a to je posebno pokazala u periodu nakon II svetskog rata. Stoga kada pričamo o ovome fenomenu, razgovor treba početi o situaciji u Vojvodini.

Termin multukulturalizam ćemo upotrebljavati u ovome tekstu kao opisni i normativni pojam. Njime ćemo ukazati na kulturnu raznolikost, što je nužna posledica postojanja više grupa u okviru društva, što može i dovesti do stvaranja više različitih kolektivnih identiteta. Multikulturalizam, kao normativni pojam, označava prihvatanje raznolikosti u zajednici. **Endru Hejvud** napominje kako kritičari multikulturalizma naglašavaju da su multikulturalna društva nestabilna po svojoj prirodi, dok normativni multikulturalizam smatraju primerom političke korektnosti⁴.

³ 26 nacionalnih zajednica, sa preko 30 verskih zajednica i organizacija.

⁴ Vidi: Hejvud, Endru. 2004. Politika. Beograd: Clio. Str. 230-35.

Nacionalni saveti u političkom i pravnom sistemu R. Srbije

Mi smatramo da je država Srbija pokušala da svu težinu rešenja ogromnih problema koje ima u kreiranju i sprovođenju politike u oblasti zaštite prava nacionalnih zajednica reši formiranjem nacionalnih saveta. Mi ćemo nastojati da razložno osporimo koncept i dosadašnja ostvarenja u oblikovanju nacionalnih saveta. Tako ćemo se još jednom pozvati na stav **Radivoja Jovovića**: „*nacionalni saveti i njihovo delovanje sa ciljem afirmacije i očuvanja partikularnih nacionalnih identiteta od ključnog su značaja za unapređenje suživota i multikulturalizma u Republici Srbiji. Svrha nacionalnih saveta višestruka je, s jedne strane saveti imaju funkciju očuvanja nacionalnih identitetskih posebnosti, dok s druge imaju za cilj podsticanje komunikacije i učenja među različitim nacionalnim zajednicama.*“ (Jovović, 2013)

Pravno-formalna podloga osnova za aktivno uređenje odnosa zaštite i unapređenja položaja nacionalnih zajednica u državi jeste Ustav Republike Srbije iz 2006. godine, kojim se u najširem smislu uređuje njihov položaj, štiti identitet i integritet, garantuju ljudska i manjinska prava, pitanja jednakosti građana, sloboda izražavanja nacionalnog identiteta, zabrana diskriminacije, izazivanja rasne, verske i nacionalne mržnje. Istim aktom se obezbeđuje pravo na različitost i očuvanje posebnosti, posebna kolektivna prava nacionalnih zajednica, informisanje, kultura, obrazovanje i službena upotreba jezika. Takođe se obezbeđuje i pravo na samoupravu, razvijanje duha tolerancije, mere afirmativne akcije, stečena prava, ravnopravnost u vođenju javnih poslova, propisuju se nadležnosti autonomnih pokrajina⁵, vezano sa pravima nacionalnih zajednica; zabrana nasilne asimilacije, pravo na udruživanje, saradnja sa sunarodnicima iz drugih država, kao i neposredna primena zajemčenih prava.

Razlike po pitanju karaktera države su značajne, pa je tako Ustavu, „*miloševićevskom*“, iz 1990. godine Srbija „*demokratska država svih građana koji u njoj žive*“, da bi Ustav Srbije, iz 2006. godine, napustio koncept građanske države, te je po njemu, Srbija „*država srpskog naroda i svih gra-*

⁵ Podsećamo da to znači samo nadležnosti AP Vojvodine.

đana koji u njoj žive”! Ovaj akt tako propisuje službenu upotrebu srpskog jezika i ćiriličnog pisma, dok su svi državni simboli, zastav, himna i grb, vezani samo za srpsku nacionalnu tradiciju. U Ustavu se koristi termin *”nacionalna manjina”*, koji u Vojvodini, gde živi najveći broj pripadnika nacionalnih zajednica, ovaj termin ima izrazito negativan i uvredljiv karakter. Ovde bi se založili za korektniju tradiciju korišćenja izraza *„nacionalna zajednica”*, što je mnogo podesnije u Vojvodini, i šire, u određenom multikulturalnom društvu.

Idući dalje, zapitaćemo se – u kojoj su sferi situirani nacionalni saveti? *Prvi problem* koji mi vidimo je što nacionalni saveti nisu obavezni organi, pa nisu *„smešteni”* u polju političke vlasti, nema ih u strukturama političkih zajednica u Srbiji (država, pokrajina, gradovi, opštine). *Drugi problem* je njihova pozicija tako zasnovana da oni zavise od volje trenutnih političkih aktera u vlasti. *Treći problem* vezujemo za praksu Ustavnog suda Srbije, svojevrsnog aktera specifične *„konzervativne revolucije”*⁶. Isti sud kod tumačenja pretpostavke nadležnosti, kruto i restriktivno istu rezervišu isključivo za centralne državne organe. To naravno izaziva manjak pravne sigurnosti, iskazuje bazično nepoverenje u samoupravne organe, teritorijalno-političkih zajednica (pokrajina, gradovi, opštine), odnosno, na organe samouprava nacionalnih zajednica. To je deo šire političke paranoje u Republici Srbije, odnosno, deo višedecenijskog straha prema bilo kojoj vrsti samouprave, kao i prena autonomiji, građanskoj inicijativi, i svemu što leži u korenu bilo koje samouprave.

Naravno da ovako kreirani nacionalni saveti ne mogu imati mogućnosti efikasnog delovanja, što nas tera na određena razmišljanja. Da li se stvarno čekaju neka druga, perspektivnija vremena da se ređavaju ova pitanja, ili, možda čak i situacija da pripadnika nacionalnih zajednica drastično padne ispod određenog broja, što bi onda dokinulo potrebu da se o Srbiji govori kao o multietničkoj, multikonfesionalnoj i multikulturalnoj zajednici?

⁶ Čvrstog smo stava, koji je zasnovan na vidljivoj transformaciji Ustavnog suda Srbije u *”četvrtu granu vlasti”*, po nama je to veoma opasan fenomen.

Departizacija saveta?

Ovde imamo prvo pitanje koje se mora razrešiti – koliko se i da li se u modernom svetu, može pobeći od politike? Sledeće pitanje je, ko može, ko treba i ko mora da kreira nove javne politike? Odnosno, da li to mogu i trebaju da budu samo političke partije? Gde je tu uloga i mesto organizacije civilnog društva, eksperata, slobodnih mislioca, aktivnih građanki i građana, gde je tu njihova participacija? U ruiniranom i opljačkanom društvu i državi, sa korišćenjem društvenih i državnih resursa za ostvarenje privatnih i grupnih interesa i ambicija, posebno za partikularne političke ciljeve. To i takvo se partijsko angažovanje iskazuje i u nacionalnim savetima. Partije na vlasti kontrolišu direktno rad nacionalnih saveta. Nejasan političko-pravni položaj nacionalnih saveta predstavlja osnovu za manipulaciju njima, te za manipulaciju pripadnicima nacionalne zajednice putem saveta. Podsećamo:

„Nepostojanje volje političkih aktera, kako na republičkom nivou, ali, istovremeno i na nivou pokrajine, da se pitanje političke reprezentacije nacionalnih zajednica reši na produktivan način, te dugoročno;

(Ne)Legitimnost nacionalnih saveta za vođenje produktivne politike, po meri pripadnika zajednice, ne samo za interes političke klase unutar zajednice; problematičnost izbora nacionalnih saveta;

Nametanje političkog arbitriranja u nacionalnim savetima; povećana mogućnost izborne manipulacije; vešto krojenje izbornih rezultata od strane određenih političkih grupacija, pokušaj ‘cementiranja’ političke vladavine postojeće političke grupacije mimo izbornih rezultata, itd;

Nepostojanje šire političke, kulturološke, ekonomske, civilizacijske, pluralističke, platforme Srbije kao Evropske, multikulturalne, državne i političke zajednice, ponuđene od strane bitnijih političkih grupa, te nosilaca političkih mandata u Srbiji (parlament, vlada, predsednik), koja bi stvorila pretpostavke za modernizacijski kod Srbije, te u sebi sublimisala i učestvovala nacionalnih zajednica u izgradnji identiteta Srbije, posebno multikulturalnog identiteta Vojvodine;

Beznadežno zastareli koncepti političkih elita u Srbiji i Vojvodini, koji se više baziraju na obezbeđivanju resursa za dugu vladavinu i obezbeđenje interesa partijskog članstva, vešto prikrivenih iza tzv. 'državotvornih tema', takođe onemogućava uspostavljanje adekvatne politike u ovoj oblasti;

Nemoćnost srpske/vojvođanske političke scene da sebe legitimiše na polaznim osnovama da je puna autonomija ličnosti preduslov za izgradnju moderne političke zajednice, osnovni je problem koji stoji na putu, kako uključenja u političke procese nacionalnih zajednica, tako i u izgradnji multikulturalnog identiteta Vojvodine, ali i moderne, šire političke zajednice, republike Srbije". (Radosavljević, Dragutinović, 2013)

Određena nacionalna zajednica, u zavisnosti od njene brojnosti, ima i toliki politički uticaj u životu Vojvodine/ Republike Srbije. Brojnija nacionalna zajednica može uticati na centre političkog odlučivanja u Republici Srbiji – Skupštinu i Vladu Srbije, što je uočljivo u slučaju mađarske nacionalne zajednice, odnosno, odnosno, Saveza vojvođanskih Mađara (SVM). Izuzetno je jak uticaj SVM u Vojvodini, gde je od 2000. godine ova partija partija na vlasti.

Mi smatramo da se treba tražiti niz rešenje, u šta spada položaj, organizovanje, izbor i nadležnosti nacionalnih saveta, sa institucionalnim i asimetričnim rešenjima, da se sagledaju stvarne potrebe nacionalnih zajednica, bez arbitriranja političkih aktera sa državnom nivou, gde bi se u rad nacionalnih saveta uključili svi aktere koje smo pominjali, a posebno bi se rešilo pitanje limitiranog pristupa političkim partijama. Na taj način bi nacionalni saveti praktikovali transparentniju i efikasniju ulogu u očuvanju, prvenstveno, identitetskih prava pripadnika nacionalnih zajednica.

Da li treba ukinuti nacionalne savete?

Da li ukinuti nacionalne savete je dilema koja postoji još od prvih diskusija o njihovom formiranju. Analize bi pokazale da postoje razlozi za njihovo ukidanje, ali i razlozi da oni opstanu, jer nacionalni saveti su svojim

delovanjem stvorili određenu realnost, pa se postavlja pitanje, čime bi bili zamenjeni? Slično kao i sa našom demokratskom, političkom strukturom, odnosno, sa političkim životom u državi - da li smo zadovoljni stanjem demokratskih odnosa u Republici Srbiji? Velika većina građana bi rekla sigurno - *ne*, a, mi se onda pitamo se, kako bi i čime zamenili demokratiju u Srbiji? Tačno to imamo i u nacionalnim savetima. Nacionalni saveti koji dobro rade, a takvi su retki, rade tako jer su dobro politički zaštićeni i finansirani sredstvima izvan Srbije. Oni drugi saveti, kojih je veći broj, slabije afirmisani i koji imaju problema, slaba im je politička zaštita i podrška, to su saveti malobrojne zajednice. Saveti kao organizovani politički entiteti, oni su saveti čiji je uticaj zasnovan na snazi zemlje matice. Tu dolazimo do zaključka da su „*ozbiljni igrači*“ u ovoj oblasti isključivo saveti mađarske i bošnjačke nacionalne zajednice, u situaciji kada u Republici Srbiji deluje preko 20 saveta nacionalnih zajednica. Znači, pričajući o politizaciji saveta, nemešanju partijske politike u rad istih, mi u stvari pričamo o pomenuta dva saveta, imajući u vidu dobre i loše strane ovako kreiranog organizovanja nacionalnih zajednica. Naravno da se to odnosi i na „*manje*“ savete, samo u znatno manjoj meri.

Nacionalni saveti su sada tu, potrebno ih je re-institucionalizovati i obezbediti uslove za rad, u situaciji kada je država (ne)svesno zaboravila mnoge od svojih obaveza u vezi sa njima. To je nužno, da se izbegne „*sivu zonu*“, kada se nacionalni saveti prinuđeni, budući da moraju da se snalaze, počinju preterano oslanjati na matičnu državu. Za sada nacionalni saveti uspešno deluju samo kod brojnih zajednica, sa dobrim vezama sa zemljom maticom, te sa značajnom političkom partijom na nivou države. Za sada ostali nacionalni saveti spadaju u kategoriju – ostali. Da li zbog toga treba da se ukinu? Da li je trenetutak da se obnovi široka javna debata o njima, da se ustavno i pravno boje definišu i zaštite, da im se pronade adekvatnim mestom u sistemu vlasti? Da se iznađe način da ograniči, ne da se i isključi, uticaj političkih partija, i jako bitno, te da se transparentno reši finansiranje nacionalnih saveta.

Umesto zaključka

Mi vidimo da je kreiranje formiranja nacionalnih saveta, koji su još uvek u dosta provizornom statusu, pokušala da reši dva problema: 1. saveti su trebali da budu krovne organizacije nacionalne zajednice u domenu očuvanja njihovog identiteta; 2. integrisanje nacionalne zajednice u politički, javni i kulturni život Republike Srbije u celini. Ovako postavljeni zadaci bi mogli da se ostvare samo u slučaju jasnih regulativa, sa nužnošću državnih garancija u ovoj oblasti, odnosno vođenja balansirane politike u ovoj oblasti. Sve to stoga, što bi to bila i osnova za jačanje prosperiteta šire političke zajednice, Srbije, svih njenih građana, kako većinske nacionalnosti, tako pripadnika i drugih nacionalnih zajednica. Ovo je veoma zahtevna solucija, nužan je vrlo ozbiljan i težak rad, jer se demokratija, baš kao ni sloboda u savremenom društvu, ne dobijaju na poklon! One se mukotrpno i stalozeno izgrađuju u dužem periodu. Stoga je nužno da se strpljivo, razložno, neortodoksno, nadasve hrabro, traga za rešenjima kojima bi se ova zahtevna oblast uredila. Jer Republika Srbija, kao objektivno složena državna zajednica, treba i mora da se izgrađuje kao istinska multikulturalna, multinacionalna i multikonfesionalna zajednica.

Literatura:

A/ Dokumenti

Ustav R Srbije, 1990

Ustav R Srbije, 2006

Statut AP Vojvodine, 2009

Zakon o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina, 2009

Zakon o nacionalnim savetima nacionalnih manjina, 2009

B/ Studije i članci

Politikon 38

Hejvud, Edru. 2004. Politika. Beograd: Clio

Janjić, Dušan. 2018. Unapređenje ustavnog okvira za zaštitu prava nacionalnih manjina u Republici Srbiji (rukopis). Beograd: Forum za etničke odnose

Jovović, Radivoje. 2013. Politizacija nacionalnih saveta. U: Radosavljević, Duško/Vukašino-
vić, Eva/Keveždi, Miroslav (ur.). 2013. Nacionalni saveti nacionalnih manjina i kultura.
Novi Sad: Zavod za kulturu Vojvodine

Mueller, Jan-Werner. 2010. Ustavni patriotizam. Beograd: fabrika knjiga

Milić, Veljko. 2013. *Stavovi mladih o kolektivnim pravima nacionalnih zajednica u Vojvodini*. Politikon br. 5, 92-105

Autonomija i multietnička društva. 2000. Subotica: Otvoreni univerzitet

Radosavljević, Duško. 2001. Elite i transformacija. Novi Sad: Ilida štampa

Radosavljević, Duško. 2019. *Nacionalni saveti u Vojvodini i mogućnost izgradnje multukul-
turalnog društva u Srbiji*. Humanističke studije br. 5, 61-70

Radosavljević, Duško, Dragutinović, Ljiljana. 2013. Državna politika Srbije u oblasti očuvanja
prava nacionalnih zajednica i javno i političko predstavljanje nacionalnih zajednica u AP
Vojvodini. U: Radosavljević, Duško/Vukašino-
vić, Eva/Keveždi, Miroslav (ur.). 2013. Naci-
onalni saveti nacionalnih manjina i kultura. Novi Sad: Zavod za kulturu Vojvodine

Radosavljević, Duško, Gajić Tamara. 2017. Populizam, elitizam i demokratija: Slučajevi
Poljske, Mađarske i Srbije. u: Simendić, Marko(ur.). 2017. Demokratki otpori norma-
lizaciji autoritarizma: Democratic resistance to authoritarian trends today: legacies,
framing and action. Beograd: Udruženje za političke nauke Srbije, Univerzitet u Beo-
gradu – Fakultet političkih nauka

Radosavljević, Duško, Jovović, Radivoje. 2017. Vojvodina, Migrations and Refugges: Histo-
rical overview. In: Lošonc, Alpar, Ivanišević, Andrea (Eds.). 2017. Migration: Phenome-
na, Consequences. Novi Sad: Faculty of Technical Sciences

Radosavljević, Duško, Vukašino-
vić, Eva, Keveždi, Miroslav (ur.). 2013. Nacionalni saveti
nacionalnih manjina i kultura. Novi Sad: Zavod za kulturu Vojvodine

Stajić, Vasa. 1928. Pismo upućeno Udruženju Vojvođana

Vukašino-
vić, Eva, Janić, Nina. 2014. Četiri godine nacionalnih saveta nacionalnih manjina.
Novi Sad: Pokrajinski zaštitnik građana - ombudsman

NATIONAL COUNCILS AND BUILDING A MULTICULTURAL SOCIETY IN SERBIA

Abstract: *National councils have existed for a long time in the public and political life of the Republic of Serbia. They have a specific role but they are not sufficiently recognized and accepted as a genuine link between members of national communities and state bodies. National councils, thanks to the way they work, are elected and organized, have a lot of opponents, from the wider political community, regardless of political options to the civil society organizations and within the national communities as well. Certain requirements concern the “departyzation” of the bodies of national councils, transparency in the work, the involvement of civil society organizations and professional organizations in the work of the council, and the necessity of cooperation with the bodies of political communities.*

At the same time, in the situation that is reality of ethnicization of political processes in Serbia, the question of the existence of national councils as an objectively “disturbing factor” in the political system of the state is raised, and it is hard to expect that the national councils can contribute to the construction of a multicultural society in the Republic of Serbia.

Key words: *Republic of Serbia, national councils, civil society, multicultural society.*

Rad je primljen u Redakciju 13. 02. 2024. godine.

Rad je odobren za štampu 29. 02. 2024. godine.

MEDIJI, PSEUDO KULTURA I ESTRADIZACIJA POLITIKE

Apstrakt: *U okviru rada biće sprovedena interdisciplinarna kritička promišljanja aktuelnih političkih (ne)prilika, a u cilju skretanja pažnje na sve očigledniju estradizaciju politike i to pomoću pseudo kulture i instrumentalizovanih medija. Pri tome, oslanjanje na konkretne primere u vidu dnevnopolitičkih zbivanja predstavlja osnovu za izvođenje argumentacije u prilog teorijskim istraživanjima koja izlaze iz okvira strogo kabinetskog delovanja, a za potrebe iznalaženja potencijalnih smernica za prevazilaženje akutnog stanja na političkoj, kulturnoj i medijskoj sceni unutar našega društva.*

Ključne reči: *Mediji, pseudo kultura, estradizacija politike, kritika.*

Kada se govori o mestu i ulozi kulture u životu savremenog čoveka, utisak koji se neminovno nameće jeste da aktuelne (ne)prilike vode ka marginalizaciji istinske kulture i to u korist širokog spektra pseudo kultura, koje kao takve dovode u pitanje vrednosti, prava i slobode koje služe kako pojedincu tako i društvu u celini. Preciznije, reč je o krajnje upitnim kulturnim supstitucijama koje svoju aktuelnu supremaciju duguju visoko pozicioniranim interesnim grupacijama, sa kojima združeno deluju, a radi ostvarivanja krajnje partikularnih ciljeva čiji benefiti su rezervisani isključivo za odabrane skupine. Upravo usled toga što služe samo interesima i

¹ E-mail: andrearatkovic08@gmail.com.

potrebama nekolicine, dok se po sve ostale odražavaju krajnje negativno, ove pseudo kulture nisu i ne smeju se posmatrati kao pojave benignog karaktera. Naprotiv.

Očekujući od istinske kulture, između ostalog, da deluje u svrhu oslobađanja od ideološko političkih, ekonomskih, religijskih i drugih stega, savremeni čovek svedoči očiglednom sunovratu kulture. Naime, umesto željene kulturne emancipacije na delu je kulturna opsena, odnosno promocija i popularizacija upitnih kulturnih praksi i sadržaja putem kojih se neguje neukus nedovoljno i/ili pak na neadekvatan način kultivisanih skupina. Problem se dodatno usložnjava kada pomenute skupine dobiju mogućnost da (in)direktno utiču na ukus onih u ranim fazama životnog, a time i kulturnog razvoja i formiranja. Zloupotrebljavajući položaje i funkcije koji su im povereni od strane građana i to uglavnom putem instrumentalizacije ustanova i institucija kojima rukovode, pomenute interesne grupacije stvaraju socio-kulturni kontekst unutar kojeg se neguje krajnje upitan odnos prema kulturi, kao i svim njenim bitnim aspektima.

Pored neukusa, ove skupine na gotovo identičan način utiču i na formiranje onih obrazaca mišljenja i postupanja koji će im omogućiti da na što jednostavniji način i na što duže staze deluju u sopstvenom interesu. I upravo je ovo potonje naročito zabrinjavajuće jer dok u osnovi istinske kulture stoji afirmacija slobode u pravom smislu te reči, pseudo kulture kao instrumenti političkih, ekonomskih, religijskih i drugih interesnih skupina promovišu ništa drugo do pseudo slobode, a time i pseudo individualnost, pseudo mišljenje i u konačnom, pseudo delovanje. Pseudo kulture vode ka pseudo stvarnosti od koje kao takve sam pojedinac nema apsolutno nikakve koristi, već samo zadovoljenje trenutnih i suštinski krajnje upitnih interesa. Budući da je reč o tvrdnji koja može da bude predmet dodatnih preispitivanja, važno je da se skrene pažnja na postojanje bitne distinkcije između koristi/benefita u pravom smislu te reči s jedne, te veštački produkovanih i nametnutih interesa s druge strane. U najkraćem, benefiti u pravom smislu te reči su oni koji nas kao individue čini intelektualno, emocionalno, socijalno oformljenim, ostvarenim, (samo)kritičnim i produktivnim, dok su produkovani interesi oni koji nas redukuju na društveno poželjnog

subjekta, odnosno na subjekta koji je u službi i od koristi isključivo sistemu i interesnim grupacijama koje ga čine.

U svemu tome značajnu ulogu imaju i mediji. Naime, još je **Mekluan** uočio da mediji, bez obzira na poruke koje prenose, prisilno utiču na čoveka i to na način da taj isti čovek ostaje nesvestan kako psihičkih tako i društvenih posledica koje oni izazivaju. Mediji su „čovekova produženja (*extensions of man*) koja prouzrokuju duboke i trajne promene u njemu i preoblikuju njegovo okruženje“, a usled čega „centralni nervni sistem pokreće samoodbrambeno umrtvljavanje (*numbing*) zahvaćenog područja, izolujući ga i anestezirajući ga od svesnog zapažanja onoga što mu se dešava“. (Mekluan, 2018: 16) Problem se višestruko usložnjava kada se ti isti mediji instrumentalizuju, a za potrebe daljih instrumentalizacija društvenih subjekata. Drugim rečima, zloupotrebe medija od strane različitih interesnih grupacija za svoj cilj imaju zloupotrebe što većeg dela javnosti, pri čemu se razmere njihovih negativnih posledica ne mogu u potpunosti dokučiti. Prosečan konzument medijskih sadržaja o tome uglavnom i nema ispravnu svest, te tako biva upleten u kompleksnu mrežu (samo)kontrole i (samo)obmane.

Značajno je osvrnuti se i na **Liotara** koji ističe da napredna tehnologija polako ali sigurno zasenjuje čoveka. Ono neljudsko se u velikoj meri uvuklo u naš svakodnevni život i to u smislu nadomeštanja čoveka tehnologijom, te stoga ovaj teoretičar upozorava na to da je život sa neljudskim jedna stvar, dok je nešto sasvim drugo biti podređen njegovoj volji. (Lyotard, 1991) U svemu tome mediji kao reprezenti onog „neljudskog“ učestvuju u potiskivanju diverziteta kao jednog od ključnih čovekovih svojstava. A, upravo u Liotarovom svetu, bez pomenute različitosti ono ljudsko biva izgubljeno. Različitost je, naime, ono od čega je sačinjen sam život, element bez kojeg gubimo ono što je ljudskom najvažnije. (Sim, 2001) S druge strane, putem instrumentalizovanih medija pojedinci različitost percipiraju na jedan krajnje banalan način, te usled toga postaju reprezentii unapred fabrikovane i uskim interesima podređene pseudo osobenosti.

Napredna tehnologija, dakle, predstavlja nepovratni proces, te je tako naša stvarnost nepovratno određena tom istom tehnikom, pri čemu

kao otvoreno pitanje ostaje ono koje se tiče mogućnosti iznalaženja adekvatnog oblika egzistiranja u okviru jedne takve stvarnosti. Pri tome, tehnologija kao ono neljudsko postaje problematična isključivo onda kada joj čovek postaje podređen, te kada njegova različitost biva ugrožena, a jedan od očiglednih primera za to jesu upravo njene zloupotrebe od strane vodećih/moćnih interesnih grupacija. S tim u vezi, potrebno je razlikovati egzistenciju čoveka u svetu kojim dominira tehnologija i egzistenciju čoveka u svetu u okviru kojeg se sprovode krajnje zabrinjavajući vidovi manipulacije putem tehnologije. „*Preuzelo nas je ono što smo stvorili – i neće imati milosti da nam vrati slobodu.*“ (Benze, 2022: 32) Drugim rečima, tehnika iako uz sebe vezuje kulturu, ona to čini na način da je u značajnoj meri udaljava ne samo od različitosti, već i od slobode, a u cilju njenog vezivanja za nužnost. U tom smislu, istinska kultura ne samo da je podređena tehnici, već se sve otvorenije marginalizuje i to u korist aktuelnih pseudo kultura.

Sve ovo se u velikoj meri odražava na formiranje čoveka i to uglavnom na krajnje negativan način. S tim u vezi, korisno je osvrnuti se na sledeću **Holovu** tvrdnju: „*Identitet je zbir (trenutnih) pozicija ponuđenih od strane društvenog diskursa u koji ste spremni u tom trenutku da investirate. To je mesto gde je psihički život sposoban da investira u javni prostor, da pronađe svoje mesto u javnom diskursu, i da odatle, dela i govori. (...) Ono što možete nazvati vašim sopstvom (self) sastoji se iz različitih pozicionalnosti ili identiteta kojima ste voljni da se podredite (to subject yourself), da im budete podređeni (subjected).*“ (Hol, 2017: 93-94)

Kao što je već naglašeno, problem nastaje onda kada iza čovekove formalne podređenosti određenim identitetima stoji suštinska podređenost interesnim grupacijama jer se upravo tada gubi sopstvo o kojem Hol govori. Dakle, podređenost o kojoj pomenuti teoretičar govori se bitno razlikuje od podređenosti koju sprovode interesne grupacije. Podređenost koju Hol ima u vidu za svoj rezultat može da ima slobodno, samosvesno i kritički orijentisano sopstvo, dok podređenost iza koje stoje interesne grupacije deluje restriktivno (a neretko i represivno) po to isto sopstvo. Rečju, interesnim grupacijama podređeno sopstvo se ne može posmatrati kao sopstvo u pravom smislu te reči. U svemu tome bitnog udela ima već

pomenute pseudo kulture koje se kreiraju od strane interesnih skupina, a putem instrumentalizovanih medija promovišu i to u cilju afirmacije pseudo stvarnosti. Ukoliko je istinska kultura ta koja, između ostalog, služi da opravda i očuva čovekov identitet, onda su upravo pseudo kulture te koje nameću onu vrstu unapred fabrikovanih identiteta koji su uskraćeni za sopstvo tj. istinsku osobenost.

Posmatrajući aktuelne socio-kulturne prilike unutar našega društva ono što je više nego očigledno jeste da je istinska kultura skrajnuta u korist pseudo kultura, kao i da se aktuelne interesne grupacije, a među njima prioritarno one političke, u velikoj meri oslanjaju na te iste pseudo kulture radi što uspešnijeg manipulisanja društvenim subjektima. Naravno, u svemu tome velikog udela imaju mediji s obzirom na to da je bitisanje savremenog čoveka gotovo nezamislivo bez istih. Pri tome, situacija na domaćoj *mainstream* medijskoj sceni je više nego zabrinjavajuća jer je kultura gotovo u potpunosti skrajnuta „*ukoliko se pod tim ne podrazumeva ona kultura koja je ideološki podesna da bude deo propagandnog režimskog sistema, a koja je mešavina tradicionalizma, nacionalizma, šunda i kiča*“.(Sejdinović, 2023: 138) Dakle, mediji su prioritarno svedeni na sredstva u službi afirmacije „*režimske kulture*“, a za potrebe konstituisanja režimu naklonjenog društva.

Takođe, valja naglasiti i da je estradizacija politike postala sve zastupljenija, a usled toga što se interesi pojedinaca i/ili grupacija sa političke i estradne scene uzajamno prepliću i/ili međusobno dopunjuju. Pri tome, pod estradizacijom politike se ne misli isključivo na „*koketiranje*“ politike sa estradom i njoj svojstvenom estetikom, već i na, između ostalog, zadiranje estrade u sferu politike i to radi njene što uspešnije promocije i popularizacije. Naime, u svrhu političkog marketinga, odnosno političkih (samo) promocija sve više istupaju pojedinci i/ili grupacije iz estradnog sveta, te se tako dešava da se u ulozi političkog analitičara nađe i neko od vodećih ime-

na sa estrade. Valja imati na umu da pomenute političke promocije istovremeno predstavljaju i samopromociju „estradnjaka“ putem politike, a što znači da svojim javnim delovanjem estradne ličnosti ne pribavljaju samo korist za politiku u čije ime istupaju, već ostvaruju i značajne lične interese.

Očigledan primer za to jeste estradna „*umetnica*“ **Jelena Karleuša**, koja svojom otvorenom podrškom vladajućem političkom režimu i predsedniku, istovremeno dobija ne samo zavidan medijski prostor za potrebe promocije sopstvenog lika i dela, već i dodatna angažovanja na projektima i programima koji se finansiraju iz budžeta države. Tako je, podsećanja radi, pomenuta „*pevačica*“, uz nekadašnjeg gradonačelnika Beograda imala više nego zavidnu medijsku promociju uoči novogodišnjeg koncerta na kojem je nastupala. Nadalje, nakon objavljivanja svog novog albuma, a za potrebe promocije istog, upriličila je „*besplatan*“ koncert u Beogradu na vodi, koji je emitovan na nekoliko domaćih i regionalnih televizijskih kanala. Međutim, imajući u vidu dosadašnji tok njene karijere, gotovo decenijsku pauzu u muzičkoj produkciji, ali i višegodišnju skrajnutost sa većine televizijskih kanala, sasvim osnovano se nameće pitanje da li bi pomenuti „*muzički*“ programi uopšte i bili realizovani da ne postoji njena otvorena saradnja sa režimom? Valja napomenuti i da je između i nakon navedenih „*koncertata*“ samoprovzana muzička diva imala nekoliko gostovanja na televiziji sa nacionalnom frekvencijom, u okviru kojih je otvoreno podržala vladajući politički režim, te je posebne reči pohvale uputila na račun aktuelnog predsednika države.

S tim u vezi, kao naročito alarmantno treba izdvojiti njeno pojavljivanje u emisiji „*Hit Tvit*“ na televiziji Pink nakon zločina u osnovnoj školi „*Vladislav Ribnikar*“ u Beogradu, zatim njegovo pompezno najavljivanje uoči samog emitovanja, kao i to što je dotična akcenat stavila na njenu ličnost i njeno poreklo, zatim na njene lične borbe i žrtve koje je podnela tokom svoje karijere, ali i na njeno otvoreno izražavanje podrške aktuelnoj vlasti, tako da je stravičan masakr zapravo sveden na puki povod da se upriliči i dodatno pojača njena medijska (samo)promocija. Sve ovo ne samo da potvrđuje sveprisutnu banalizaciju, vulgarizaciju, degradaciju i devastaciju nama svojstvenog socio-kulturnog konteksta, već istovremeno upozorava na sunovrat ka kojem se kao društvo krećemo.

Ne treba da čudi ni to što je između zasedanja sednice Ujedinjenih nacija o genocidu u Srebrenici i ponovljenih izbora, upriličeno gostovanje Jelene Karleuše, predsednika **Aleksandra Vučića**, ministra policije i potpredsednika Vlade **Ivice Dačića**, urednika Informera **Dragana J. Vučićevića** i crnogorsko-srpskog političara i književnika **Milana Kneževića**, u emisiji **Milomira Marića** „Ćirilica“ na Happy televiziji. No, da tu nije bilo ničeg „happy“, već više nego zabrinjavajućeg „ćirilčarenja“, kao i da se mnogo više govorilo o „estetici“ Jelene Karleuše, zaokružuje sliku o krajnje upitnom sistemu vrednosti, a samim time i o više nego problematičnim društveno-političkim ciljevima. Uoči (ali i u okviru) pomenutog gostovanja Karleuša se javno „obračunala“ sa **Severinom** (!?) po pitanju njenog razumevanja rezolucije o Srebrenici, a sve kako bi stala u odbranu politike koju vodi Srpska napredna stranka, odnosno, Aleksandar Vučić lično. Iako je veliki broj naučnih, kulturnih i drugih javnih delatnika skretao pažnju na otvorene zamene teza (naročito na onu o Srbima kao genocidnom narodu) od strane režima, a u cilju što uspešnije manipulacije građanstvom i to kako bi se dodatno pojačala atmosfera ugroženosti, straha i neizvesnosti, čini se da su upravo Karleušine izjave dobile mnogo veću medijsku pažnju, a samim time i znatno veći medijski prostor.

Ne tako davne 2016. godine, u istoj emisiji, uz Aleksandra Vučića gostovala je, između ostalih, i Jelena Karleuša, koja je tom prilikom iskoristila medijski prostor ne samo kako bi skrenula pažnju na manjkavosti režima, već i kako bi podržala tada aktuelne proteste. Međutim, 2024. godine Karleuša staje u odbranu Vučića, ističući da je svesna u kolikoj meri se ogrešila kada ga je svojevremeno napadala, a zanemarujući da se on godinama unazad nalazi na istoj funkciji i da vodi istu onu politiku u koju ga je uveo, niko drugi, do **Vojislav Šešelj**. Dakle, ono što je više nego očigledno jesta da Karleušino javno/medijsko „pokajanje“ zbog pogrešnog razumevanja Vučićeve politike ipak ima svoju pozadinu i ona je, ništa drugo, do krajnje lične prirode. Kada je u pitanju aktuelni režim, sasvim osnovano se može zaključiti da isti u Karleuši vidi, pre svega, instrument za sprovođenje daljih instrumentalizacija javnosti, a u cilju skretanja pažnje sa gorućih problematika sa kojima se suočava društvo. Obrazac je više nego očigledan: pseudo umetnica kao reprezentkinja pseudo kulture javno istupa za potre-

be odbrane jedne pseudo politike, a u cilju nametanja pseudo stvarnosti. Rezultat je jednako očigledan: fabrikovanje sistemu podređenih duštvenih subjekata krajnje upitnih kako misaonih tako i delatnih kapaciteta.

Za razliku od prethodnog primera estradizacije politike, odnosno otvorenog zadiranja reprezenata estrade u sferu politike, a za potrebe promocije i odbrane iste od kritika koje dolaze iz redova neistomišljenika, u nastavku sledi još jedan primer estradizacije politike, ali ovoga puta primer zadiranja reprezenata politike u estradu, ali ne samo u cilju samoodbrane, već i u svrhu zastrašivanja svih onih koji im nisu naklonjeni. Naime, kada je početkom 2023. godine emitovana emisija „Šarenica“ na RTS-u u kojoj je gostovao pevač **Milan Topalović**, a za šta je auditorijum ostao uskraćen jer je emisija prekinuta zbog jedne od nebrojenih konferencija za medije predsednika Vučića, revoltirani pevač je počeo da na svom Instagram profilu ostavlja stori za storijem. Za kratko vreme veliki broj medija je preneo njihov sadržaj: *„Jednom u godini dođem u emisiju Šarenica na RTS da otpevam par svojih pesama. I dođe čovek koji je 24/7 na svim televizijama... i prekine mi emisiju jer ima nešto važno da kaže... što sam čuo jedno 23453244323 puta (...) Neka mu neko kaže da otvori svoj kanal, pa ko voli i hoće da ga gleda – neka gleda i tako spase nas ostale koje čovek svojom pojavom psihički maltreira i uzima naše vreme.“*²

Na upućene mu kritike odreaogovao je predsednik lično i to prilikom prvog beogradskog predizbornog skupa Srpske napredne stranke (?!). Oslanjajući se na medije koji su dostupni većini građana, pomenuti pevač je upotrebio iste samo kako bi javno izneo svoje mišljenje, ne sluteći koliko je aktuelni režim spreman daleko da ide za potrebe zastrašivanja i sprovođenja „vaspitno-popravnih“ intervencija, odnosno u cilju uspostavljanja i što dužeg održanja njemu prihvatljive jednoobraznosti u mišljenju i delanju. Iz tog razloga, navedeni primer nije ni malo banalan, te nije i ne može da se posmatra kao tabloidna tema, već je više nego alarmantan jer potvrđuje da je kultura slobodnog, otvorenog i kritičkog diskursa nedopustiva unutar

² *Topalko kao iz topa: Čovek svojom pojavom psihički malterira i uzima naše vreme*, 03.03.2024. <<https://inmedija.rs/topalko-kao-iz-topa-čovek-svojom-pojavom-psihički-maltretira-i-uzima-nase-vr>> Posećeno: jun 2024.

našeg društva. Preciznije, poruka koja se šalje je nedvosmislena: uprkos svim kapacitetima i potencijalima društvenih subjekata za druga i drugačija mišljenja i njima podstaknuta delovanja, vodeće političke (a uz njih religijske, ekonomske i dr.) interesne grupacije to neće tolerisati, a radi održanja društvene klime koja će prevashodno ići njima u prilog.

Topalović je tako postao reprezent onog dela javnosti koji insistira na kritičkom odnosu prema stvarnosti, razotkrivanju različitih mehanizama „zarobljavanja“ svesti i podsticanju praksi putem kojih će se osnažiti uverenje da je promena političkih i socio-kulturnih (ne)prilika moguća, te da zavisi isključivo od nas samih. Označivši ga kao „opozicionara“ aktuelni režim je sistematski počeo da opstruira njegov rad, a sa jasnom namerom da kako njemu tako i svim ostalim neistomišljenicima pošalje jasnu poruku o posledicama koje slede za građansku neposlušnost(?!). Suprotno njemu, Karleuša se (samo)pozicionirala na stranu onih koji potiskuju stvaralački i kritički odnos prema stvarnosti, te koji fabrikuju utisak o poželjnosti postojećeg, nametnutog životnog „stila“. Videvši u njoj više nego uspešnog glasnogovornika, aktuelni režim je preuzeo značajan udeo u promociji (a samim time i popularizaciji) njenog rada, te omogućio istoj znatno veću prisutnost u medijima nego što je to bio slučaj u prethodnom periodu. Time je samo potvrđeno da svako ko je na strani aktuelnog režima, delujući u interesu istog istovremeno zadovoljava i vlastite interese. Međutim, pitanje koje se neminovno nameće glasi: Da li lični interesi i njihovo trenutno zadovoljenje treba da imaju prioritet u odnosu na sve češće zaboravljeno dostojanstvo čoveka?

„Čovek je čovek zato što priznaje dostojanstvo u sebi i svakom drugom“, ističe **Karl Jaspers** (2014: 64), te s tim u vezi izražava svoju saglasnost sa **Kantovim** stavom da čovek ne sme da koristi drugog čoveka kao sredstvo jer je svako cilj po sebi. Uz to, on napominje i da „sve dok žive, ljudi su stvorenja koja moraju da se izbore za sebe same“. (ibid.) Imajući u vidu navede tvrdnje, utisak koji se neminovno nameće jeste da aktuelne politič-

ke i njima podređene socio-kulturne strategije unutar našeg društva nikako ne idu u prilog čoveku kao reprezentu istinske subjektivnosti/osobenosti jer dovode u pitanje njegov smisao time što mu uskraćuju pravo na dostojanstvo. Njihovo ograničavajuće delovanje na elementarna ljudska prava i slobode neminovno vodi i ka sankcionisanju svih nepoželjnih oblika mišljenja i delovanja, a što se u velikoj meri odražava negativno po svakog čoveka koji nastoji da se zauzme za sebe. Preciznije, unutar našeg društva se, iznad svega, preferira bespogovorno zauzimanje za postojeći politički poredak, dok se svaka (naročito javna) kritika istog ne toleriše.

S tim u vezi, prethodno izdvojeni primeri estradizacije politike mogu se posmatrati istovremeno i kao primeri dva dijametralno suprotna koncepta borbe za sebe i lično dostojanstvo. Naime, dok Karleuša zloupotrebljava svoju prisutnost u *mainstream* medijima kako bi delujući u interesu aktuelnog režima pribavila ličnu korist, Topalović putem Instagrama (medija koji je jednako dostupan svim ostalim građanima) izražava vlastito mišljenje o aktuelnom predsedniku. Međutim, iako oba predstavnika estade deluju kako bi se izborila za sebe, Karleuša to čini na način da staje na stranu onih koji zarad ličnog cilja dovode u pitanje prava i slobode svih onih koji misle i delaju drugačije, dok Topalović boreći se za svoj cilj postaje ujedno „glas iz naroda“ i tako staje na stranu svih onih koji istupaju protiv jednoobraznosti u mišljenju i delovanju. Dakle, dok Karleuša učestvuje u političkoj instrumentalizaciji javnosti za potrebe vladajućeg režima, te time poručuje da je za nju lično dostojanstvo jedna krajnje irelevantna kategorija u odnosu na lične interese i njihovo što uspešnije zadovoljenje, Topalović bez ustezanja iznosi lični stav i nakon toga deluje isključivo u odbranu istog pokazujući da dostojanstvo za njega nema cenu, te samim time nije i ne može da bude na prodaju.

Upravo na ovom mestu valja skrenuti pažnju na sledeće reči **Milana Kangrge**: „Dakle, kada nisi u sebi imao dostatne snage da postaješ čovjekom..., pa je dospijeti k sebi kao čovjeku jedini istinski zadatak, onda si i ostao puko ništa.“ (Kangrga, 2001: 186) I zaista, šta ostaje od čoveka ukoliko se nije izborio za sebe i za svoje pravo da se ostvari kao čovek u pravom smislu te reči? Ukoliko je prihvatio da ne misli i ne dela po ličnom

nahođenju, već spram nametnutih mu smernica, pomoću unapred izabranih mehanizama i u jasno zadatim okvirima, da li se za čoveka uopšte može tvrditi da je čovek ili je pak primerenije označiti ga kao reprezenta pseudo ljudskosti, te samim time nosioca pseudo dostojanstva?

Takođe, imajući u vidu da kultura stvara ljude, odnosno da je proces kultivacije ono zahvaljujući čemu se čovek potvrđuje kao čovek, sasvim osnovano se može reći da je ista odavno skrajnuta u korist pseudo kultura. Preciznije, pseudo kulture nije nisu drugo do procesi pseudo kultivacije i to za potrebe što uspešnije instrumentalizacije društvenih subjekata. Reč je o „*kulturama*“ koje se mogu razumeti i kao „*upravljanje događajima prema planu i volji onih koji kontrolišu te događaje, što se često graniči sa manipulisanjem mogućnostima*“.(Kaluđerović, 2023: 59) Pomenue pseudo kulture istovremeno predstavljaju i moćno sredstvo za pružanje otpora svim onim promenama i/ili novinama koje nisu u saglasnosti sa interesima onih koji upravljaju društvom. Manipulisanje mogućnostima neminovno vodi ka uspostavljanju fabrikovane slike o stvarnosti, a što za svoj ishod ima ogroman raskorak između realnih i po većinu društvenih subjekata uglavnom nepovoljnih prilika i onih koje nam se prezentuju kao neverovatni benefiti koji direktno proizilaze iz aktuelnih političkih praksi.

Prethodno izneta razmatranja neminovno vode ka zaključku da naše društvo dobrim delom karakteriše više nego zabrinjavajuće odsustvo svesti o negativnim konsekvencama koje proizilaze iz sve otvorenijih manipulacija kulturom i to od strane aktuelnog režima. Pri tome, estradizacija politike uz oslanjanje na instrumentalizovane medije i trenutno aktuelne pseudo kulturne fenomene samo je jedan od mehanizama za uspešnu marginalizaciju, degradaciju i kontaminaciju kulture u celini, a ne samo njenih pojedinih aspekata. Takođe, ono čega naše društvo nije u potpunosti svesno jeste da njegova sudbina zavisi upravo od sudbine kulture, a na šta je svojevremeno skrenuo pažnju **Milan Kundera**. Prema njegovu mišljenju, upravo „*u nedo-*

statku snažnih kulturnih vrednosti, opstanak naroda kao takvog teško može biti zagarantovan“.(Kundera, 2024: 21) Naime, dominacija pseudo kultura i njima svojstvenih pseudo vrednosti neminovno vodi ka afirmaciji više nego upitnih predstava o stvarnosti, a što onemogućava uspostavljanje kritičkog mišljenja i delovanja kod većine, odnosno konstituisanje društva unutar kojeg će se poštovati apsolutno sva prava i slobode i to svih društvenih subjekata. S tim u vezi, dragoceno je još jednom pozvati se na Kunderu koji kaže sledeće: *„Svaka represija nekog mišljenja, uključujući tu i brutalnu represiju pogrešnog mišljenja, okreće se u suštini protiv istine, one istine koju nalazimo jedino u sučeljavanju slobodnih i ravnopravnih mišljenja.“*(Kundera, 2024: 25)

No, važno je naglasiti da odbrana kulture ne mora nužno da znači angažovanje kulture u političkoj borbi, već, naprotiv, u zaštiti kulture od politizacije. Dakle, ukoliko težimo ka konstituisanju slobodnog, produktivnog i perspektivnog društva sačinjenog od društvenih subjekata koji svoje mišljenje i delovanje zasnivaju na konstruktivnoj kritici, tada moramo da istupamo protiv zloupotreba i instrumentalizacija kulture od strane politike. Iako je iluzorno očekivati da će u vremenu u kojem dominiraju tehnika i (medijske) tehnologije društveni subjekti a priori biti usmereni na istinsku kulturu, ono što je neophodno jeste iznalaženje mehanizama da se ona sačuva od uticaja ne samo političkih, već i drugih interesnih grupacija, a sa namerom da se osnaže kapaciteti kako svakog društvenog subjekta ponasob tako i društva u celini. U suprotnom, ukoliko se prepustimo pseudo kulturama podržanim od strane aktuelnog političkog režima, velika je verovatnoća da ćemo biti onemogućeni da razvijemo i ispoljimo zavistan deo svojih potencijala, kao i da doprinesemo razvijanju društva u kojem će pravo na vlastito mišljenje biti jednako zagarantovano svima, a ne samo onima koji su na strani tj. u službi režima.

Iz tog razloga, od naročite je važnosti blagovremena i valjana edukacija mladih, a u cilju razvijanja preferencija ka kulturi u pravom smislu te reči. Takođe, osposobljavanje istih za kritičko sagledavanje i razumevanje aktuelnih pseudo kulturnih fenomena ne sme da bude zanemareno. S tim u vezi, izrada i implementacija novih kulturnih, medijskih, obrazovnih i po-

litičkih strategija (sa fokusom na dobrobit celokupnog društva, a ne samo vodećih interesnih grupacija) jednako je neophodna. Zajednička okosnica svim ovim strategijama treba da, između ostalog, bude i podsticanje kritičkog mišljenja i dijaloga, a sa namerom da se provomiše istinska kultura i različitost. Ulaganjem u generacije koje stasavaju moguće je, dakle, zatečeno stanje stvari korigovati i to time što će se obezbediti bitni (pred)uslovi za sprovođenje sveopšte socio-kulturne dekontaminacije.

Literatura

- Benze, Maks. 2022. „Tehnička egzistencija“. U: Radinković, Ž. (ur.). Egzistencijalnost i medijalnost tehnike. Novi Sad: Akademska knjiga; Beograd: Institut za filozofiju i društvenu teoriju
- Hol, Stjuart. 2017. Mediji i moć. Loznica: Karpos
- Jaspers, Karl. 2014. Mala škola filozofskog mišljenja. Beograd: Laguna
- Kaluđerović, Goran 2023. „Bespuća kulture“. U: Kisić, I., Đurić Bosnić, A., Domonji, P. (ur.). Za novu kulturnu politiku – protiv dormatizma. Beograd: Helsinški odbor za ljudska prava
- Kangrga, Milan. 2001. Šverceri vlastitog života. Beograd: Republika
- Kundera, Milan. 2024. Oteti Zapad ili Tragedija Srednje Evrope. Beograd: Laguna
- Lytard, Jean Francois. 1991. The Inhuman: Reflections on Time. Oxford: Blackwell.
- Mekluan, Maršal. 2018. Elektronski mediji i kraj kulture pismenosti. Loznica: Karpos
- Sejdinović, Nedim. 2023. „Kultura u medijima: od tradicionalizma i nacionalizma do nepoštovanja zakona“. U: Kisić, I., Đurić Bosnić, A., Domonji, P. (ur.). Za novu kulturnu politiku – protiv dormatizma. Beograd: Helsinški odbor za ljudska prava
- Sim, Stuart. 2001. Lyotard i neljudsko. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk

MEDIA, PSEUDO-CULTURE, AND CELEBRIFICATION OF POLITICS

Abstract: This paper undertakes interdisciplinary critical reflections on current political circumstances, aiming to highlight the increasingly evident trend of the celebritization of politics facilitated by pseudo-culture and instrumentalized media. Utilizing specific examples from daily political events forms the basis for arguing in support of theoretical investigations that transcend strictly cabinet-based actions, seeking potential avenues to overcome the acute state within our society's political, cultural, and media landscapes.

Keywords: Media, pseudo-culture, celebritization of politics, critique.

Rad je primljen u Redakciju 20. 06. 2024. godine.

Rad je odobren za štampu 01. 07. 2024. godine.

SOLIDARNOST I PODELE: RUSKA RATNA OPERACIJA U UKRAJINI I ODNOSI IZMEĐU POLJSKE I MAĐARSKE²

Rezime: *Transformacija međunarodnih političkih i ekonomskih odnosa, koja se dogodila u Evropi i svetu nakon raspada SSSR-a i komunističkih režima povezanih sa Moskvom, pored mnogih drugih dalekosežnih posledica, stvorila je potpuno nove uslove za bilateralne i multilateralne odnose između zemlje centralne i istočne Evrope, uključujući Poljsku i Mađarsku. Oslobođeni moskovskog „pokroviteljstva“, odnosi Varšave i Budimpešte, pozivajući se na bogate tradicije vekovnog prijateljstva i bliskosti poljskog i mađarskog naroda, ušli su u novu fazu. Poljaci i Mađari, tradicionalno nazivajući sebe „nećacima“, zajednički su u martu 1999. godine predali prijem svojih zemalja u NATO (u isto vreme u Pakt je uključena i Češka), a zatim su postali, maja 2004. članovi EU. Osim toga, Poljska i Mađarska su zajedno sa Čehoslovačkom, potom sa Češkom i Slovačkom, već 15. februara 1992. godine, pristupile bliskoj saradnji u okviru tzv. Višegradske grupe, koja je već godinama aktivan i postepeno sve važniji blok unutar EU. U konstelaciji Višegrad-Intermarium, Poljska i Mađarska koordiniraju i unutar NATO-a, gde su, dodatno, usvajajući principe regionalne saradnje i kreirajući kurs za posebno bliske veze sa SAD, uspostavile blok tzv. Bucharest Nine.*

¹ Član Komisije za Balkanistiku Poljske Akademije Nauka (Odeljenje u Poznanju), istoričar. E-mail: woytasqu@o2.pl.

² Rad je napisan u proleće 2024 godine, na osnovu izlaganja od 01. 04. 2023., prezentiranog na međunarodnoj naučnoj konferenciji: *Reinterpretation of Russia in the twenty-first century – challenges and perspectives* u Institutu za političke studije u Beogradu.

Oružani sukobi koje je pokrenula Putinova Rusija, iskustvo rata na njenim granicama, sa kojim su se susedi Ukrajine morali suočiti (i Poljska i Mađarska graniče sa Ukrajinom, Poljska takođe ima granicu sa ruskom Kalinjingradskom oblašću (pol. Obwód Królewiecki) i sa Belorusijom koja je politički bliska Rusiji) – ispostavilo se prilično šokantno. To je najozbiljniji test jednoglasnosti, solidarnosti i granica moguće saradnje srednjoevropskih partnera u suočavanju sa ratom i u odnosu na njegove dve strane: Rusiju – koja je pokrenula vojne operacije ogromnih razmera i nastavlja ih uprkos osudu koju dobija od Sjedinjenih Država i većine država pripadajuće međunarodnoj zajednici koja poštuje demokratske principe i Ukrajine – koja se odupire ruskim invazijskim trupama i dobija široku stranu podršku (vojnu, političku i finansijsku). Gore navedeni test u smislu verbalnog neodobravanja rata kao takvog, ili čak konkretno - vojnog kursa koji je usvojila Rusija, kao i u smislu humanitarne podrške ukrajinskim žrtvama rata, Poljska i Mađarska prolaze zajedno i pojedinačno, kao dokazani saveznici. Takođe, određeni nivo ispunjavanja savezničkih obaveza usvojenih u okviru NATO-a u oblasti usaglašavanja odbrambenih potencijala država članica Alijanse i izvođenja projekata deeskalacije prema Rusiji, koje je Poljska ispunila sa punom posvećenošću, prihvata i aktivira i Mađarska, iako u manjem obimu od na primer Turske. Međutim, postojao je u poslednje vreme čitav niz mađarskih aktivnosti koji se u Poljskoj i u zemljama NATO-a i EU koje su usvojile kurs nedvosmislene podrške Ukrajini doživljavaju kao nesolidarnost, u najmanju ruku slabljenje i, kako se podvlači u oštrijim komentarima, čak i poražavnje, proukrajinskog jedinstva država integrisanih u strukture EU i NATO.

Ključne reči: *Rat u Ukrajini, Rusija, Ukrajina, Poljska, Mađarska, poljsko-mađarski odnosi, NATO, Višegradski blok, Bucharest-Nine blok, EU, Vladimir Putin, Viktor Orban, sankcije protiv Rusije.*

Kada je 24. februara 2022. godine započela tzv. „specijalna operacija” Ruske Federacije u Ukrajini, odnosno, rat sa Ukrajinom, došlo je do ozbiljnih posledica ne samo za ove zemlje već i značajan deo bivšeg SSSR-a, kao i za globalne međunarodne odnose. Rat u Ukrajini predstavlja izazov za odnos NATO – Rusija, započinje potpuno novu etapu, punu nepoznanica, koja se doživljava kao nešto izuzetno opasno.³ Dramatična eskalacija rusko-ukrajinskih odnosa postavili su u potpuno drugačijem kontekstu i odnose Poljske i Mađarske, dva partnera povezana bliskim relacijama, istorijski utemeljenog prijateljstva.⁴

Teško je utvrditi koliko je svet iznenadio rat u Ukrajini. Značajna provera o ovome verovatno biće moguća tek za desetak ili više godina, kada se iskoriste svi izvori, informativni i analitički materijali tajnih službi, pripremani za donosiocce odluka. Ipak, nemoguće je oteti se utisku da su se vlade nekoliko zapadnoevropskih zemalja, predvođene Nemačkom i Francuskom, našle u priličnoj konsternaciji nakon odluke **Vladimira Putina** da napadne i pokuša potčiniti ukrajinsku državu, ne vodeći računa o težnjama Kijeva za približavanjem evroatlantskom sistemu.

Ukrajinski otpor, tako jak i istovremeno osmišljen za dugotrajnu borbu i uz pomoć saveznika, zakomplikovao je ekonomske interese vodećih evropskih zemalja. Štaviše, to je zahtevalo od njihovih lidera da intenzivno rade na redefinisaju usvojene političke strategije i doktrina nacionalne bezbednosti. Vrlo brzo je postalo jasno da se ovo mora odvijati u duhu koji godinama na međunarodnim forumima predlaže tzv. istočno krilo NATO, predvođene Poljskom, što je dugotrajno u briselskim, berlinskim i pariskim krugovima primano sa velikom rezervom, praćeno neodobravanjem, pa čak i smatrano za navodnu poljsku rusofobiju.

³ Dokumentacija NATO – Rusija pre rata u Ukrajini: *Stosunki NATO-Federacja Rosyjska w świetle dokumentów*, oprac. nauk. R. Kupiecki, M. Menkiszak, Warszawa 2018.

⁴ Istorijske veze obe države predstavljene su u mnogobrojnim publikacijama. Vidi: W. Felczak, A. Fischinger, *Polska – Węgry: tysiąc lat przyjaźni*, Warszawa 1979. Uporedi takođe tekst: B. Podlacha, *Polak, Węgier dwa bratanki, czyli historyczne związki między Polską a Węgrami. Od średniowiecza do czasu II wojny światowej* – objavljeno na Internetu, 12.09.2017 god.: <https://historia.org.pl/2017/09/12/polak-wegier-dwa-bratanki-czyli-historyczne-zwiazki-miedzy-polska-a-wegrami-od-sredniowiecza-do-czasu-ii-wojny-swiatowej/> (pristup: 31.08.2023).

U Poljskoj se na Ukrajinu, koja se brani, gleda na potpuno drugačiji način nego u ključnim zapadnoevropskim prestonicama. Varšava se nadala da će se u prostoru od Helsinkija i Talina, preko Varšave, do Zagreba i Bukurešta, o ukrajinsko-ruskim stvarima govoriti jednim glasom. Po mišljenju Varšave, to je značilo da su sve zemlje u ovom delu Evrope bezuslovno stanu na strani Ukrajine, iskazujući solidarnost i kategoričku stigmatizaciju Rusije. U vezi poljsko-mađarskih odnosa, podvukli bi političku bliskost Varšave i Budimpešte, osnaženu odličnim odnosima između lidera vladajućih partija u Poljskoj i Mađarskoj, Prava i pravde (PiS) i FIDESZ-a. Poljske političke elite nisu primetile, da bi najveći problem sa prihvatanjem jasnog proukrajinskog kursa i višestrukog opredeljenja za Ukrajinu mogao da dođe iz Mađarske. Budnost Varšave je ovde uljuljkana činjenicom da je **Viktor Orban** više puta isticao da je važna odrednica njegove politike „*popravka narušene veza veoma važne srednjoevropske solidarnosti*“ i izgradnja „*regionalne moći*“ u centralnom delu kontinenta, direktno pri tome izjavljujući da je „*jaka Mađarska, jaka Poljska, jaka Centralna Evropa poželjna budućnost za Mađarsku i prava budućnost evropske saradnje*“.⁵ Stoga se mađarski premijer godinama javljao poljskim državicima kao spreman da odigra ulogu jedinstvenog saveznika poljske „*prometejske*“ i „*solidarne*“ spoljne politike. Kao takav, postao je i neprikosnoveni heroj i saveznik poljskih desničarskih političara i publicista⁶. Ni prvi, koji su ga videli kao ključnog saveznika, ni drugi, koji su ga veličali u svojim publikacijama i izjavama, nisu primetili nesklonost svog idola prema Ukrajini; kada je Poljska oštro osudila aneksiju Krima, ili akcije proruskih separatista u Donbasu, Mađarska je bila protiv sankcija Moskvi i pokrenula je sopstvenu politiku otvaranja prema istoku (mađ. *keleti nyitás*).⁷ Kada je Varšava formulisala intenziviranja napora da se Višegradskoj grupi (V-4) približe postsovjetske baltičke države i Ukrajina, Budimpešta nije bila oduševljena tom idejom.

⁵ V. Orbán, *Ojczyzna jest jedna*, Warszawa 2009, s. 10.

⁶ I. Janke, *Napastnik: opowieść o Viktorze Orbánie*, Warszawa 2012.

⁷ A. Poinssot, *Co ma Viktor Orbán w głowie*, Warszawa 2019; B. Góralczyk, *Don't Look East*, Układ Sił, 43 (1/2024) – pristup: <https://ukladsil.pl/dont-look-east-sojusz-karmelicki/> (pohranjeno: 02.03.2024).

Prilikom zauzimanja stavova o izbijanju i razvoju oružanog sukoba u Ukrajini, Poljska i Mađarska su se našle na istim pozicijama. Obe zemlje pripadaju Severnoatlantskom savezu i Evropskoj uniji, aktivne su u okviru ovih struktura, i intenzivno učestvuju u regionalnim savezima i inicijativama. U martu 1999. godine, Poljska i Mađarska su istovremeno ušle u NATO, zajedno sa Češkom. Zatim su u maju 2004. godine, ušle u EU. Osim toga, od samog početka devedesetih godina prošlog veka zajedno sa Čehoslovačkom, posle sa Češkom i Slovačkom, Poljska je sa Mađarskom pokrenule blisku regionalnu saradnju u Višegradske grupe (V-4), koja je kao rezultat dugogodišnjeg delovanja postala važan deo, pa čak i jezgro sistema Intermariuma, kojem se poslednjih godina pokušava dati karakter konkretnije političke inicijative, sa željom pojačanja političke saradnje među državama geopolitičkog prostora evropskog kontinenta „između Nemačke i Rusije“. U konstelaciji Višegrad-Intermarium, Poljska i Mađarska međusobno koordiniraju u okviru Severnoatlantskog pakta, gde, na osnovu principa regionalne saradnje i potrebe za bližim vezama istočnog krila NATO sa SAD, pridružile se i (su)organizaciji bloka pod nazivom „*Bukureštanska devetka*“ (eng. *Bucharest Nine*). Za koherentnost i potencijal svih ovih konstelacija, stvorenih na inicijativu centralnoevropskih partnera tokom poslednjih godina 20. veka, ili u prve dve decenije 21. veka, značajnu ulogu igra snaga i kvalitet veze, koja na različitim njivama aktivnosti spaja Poljsku i Mađarsku. Svest i poljske i mađarske političke elite o navedenom je vrlo visoka.

Tokom tri decenije, Poljaci i Mađari mnogo su uložili da se izgradi „*infrastruktura prijateljstva i saradnje*“. Preduzet je niz inicijativa, političkog, kulturnog, intelektualnog i ekonomskog značaja. Urađeno je mnogo da se Poljaci i Mađari približe jedni drugima, da se bolje upoznaju, o važnim pitanjima istorije, savremenosti i projektovane zajedničke budućnosti. Iako su već postojali različiti subjekti koji su animirali poljsko-mađarske kontakte i zblizavali kulture i društva Poljske i Mađarske („*Poljski institut u Budimpešti*“ i „*Mađarski institut u Varšavi*“, i razna udruženja aktivna u obe zemlje), birajući za posebnog pokrovitelja poljsko-mađarskog prijateljstva ličnost istaknutog istoričara profesora **Vaclav Felčaka** (1916-1993)⁸, pokrenut je u

⁸ Uporedi briljantnu biografiju V. Felčaka: W. Frazik, *Emisariusz Wolnej Polski. Biografia polityczna Wacława Felczaka (1916-1993)*, Kraków 2013. Izuzetna ličnost V. Felčaka, koji

Poljskoj „*Institut poljsko-mađarske saradnje*” imenovan „*Vaclav Felčak*”⁹, a na drugoj strani je aktivna „*Fondacija V. Felczak u Mađarskoj*”¹⁰. Pomenuti institut organizuje Letnji univerzitet u Krasičinu kod Pšemisla, u kome od 2023. godine, osim Mađara, učestvuju i Česi i Slovaci. Zauzvrat, u Budimpešti je takođe od 2023. godine pokrenuta „*Višegradaska letnja akademija*”. Štaviše, na inicijativu akademskih krugova, relativno često se organizuju naučne konferencije u različitim prilikama, na kojima se naglašava istorija i današnja priroda poljsko-mađarske saradnje. Dok kreirane *ad hoc* naučne inicijative, kao i redovni rad specijalizovanih instituta ili drugih zvaničnih agencija, uključuju samo ograničenu grupu stručnjaka, projekti kao što je godišnja centralna i regionalna proslava „*Dana poljsko-mađarskog prijateljstva*” (23. mart), pokrenuta 2007. godine, kao i proslavljanje u krugovima povezanim sa desničarskim nedeljnikom „*Gazeta Polska*” (čiji urednik je **Tomaš Sakjevič**) događaja pod nazivom „*Veliko putovanje u Mađarsku*” i ispoljavanje poljsko-mađarskih veza u Budimpešti na mađarski nacionalni praznik 15. marta¹¹ – doveli su do susreta desetina hiljada ljudi sa idejom i programom saveza Poljske i Mađarske / Poljaka i Mađara.

Izgradivši čvrste temelje partnerstva i prijateljstva Poljske i Mađarske, koje je poslednjih godina dobilo i ekonomske temelje (rad „*Poljske agencije za investicije i trgovinu*” koja je otvorila „*Spoljnotrgovinsku kancelariju u Mađarskoj*”, izgradnja transportnog projekta *Via Carpathia*, podra-

bio je emisar poljskih emigracionih vlasti, tatarski kurir, nepokolebljiv antikomunista, i konačno – izvanredan poznavalac mađarske i opšte istorije 19. i 20. veka, a takođe jedan od stručnjaka po pitanjima jugoslovenske istorije (iako nije ona zauzimala tako istaknuto mesto u njegovim naučnim istraživanjima kao istorija Mađarske, profesor iz Krakova im je posvetio dosta pažnje, o čemu svedoče, između ostalog, njegovo učešće u izradi najpoznatije poljske sinteze istorije Jugoslavije: W. Felczak, T. Wasilewski, *Historia Jugosławii*, Wrocław 1985).

⁹ Internetski sajt Instituta Vaclava Felčaka: <https://kurier.plus> (pristup: 31.08.2023).

¹⁰ Internetski sajt te Fondacije na poljskom: wfa.hu/pl (pristup: 31.08.2023).

¹¹ Autor tekst tri puta je učestvovao samostalno u svečanostima 15. marta u Budimpešti, u godinama kada u glavni grad Mađarske putovali i mnogi poljski mađarofili (2014, 2018 i 2019). Poslednje tzv. „*Veliko putovanje u Mađarsku*” planirano od pristalica klubova „*Gazete Poljske*” da se realizira marta 2022. god., ali kada je izbio rat u Ukrajini voz koji bio rezervisan za put u Budimpeštu, predat je na skorišćenje ukrajinskim izbeglicama. O tome uporedi: <https://wielkiwyjazdnowegry.pl/> (pristup: 03.03.2024).

zumevajuća izgradnju deonica transportnog koridora sever-jug na teritoriji Mađarske; saradnja u oblasti maloprodaje goriva, koja se sastoji u preuzimanju dela poljskih benzinskih stanica „Lotos” od strane koncerna *MOL*), itd.

Poljska i Mađarska prolaze test kao saveznici, izražavajući solidarnost u verbalnoj osudi rata kao takvog i kritici ratnog kursa koji je usvojila Rusija, kao i u humanitarnoj pomoći ukrajinskim žrtvama rata. Takođe, ispunjavanje na određenom nivou savezničkih obaveza preuzetih u okviru NATO u smislu usaglašavanja odbrambenih potencijala država članica Pakta i vršenja deeskalacionog pritiska na Rusiju, što Poljska prihvata i sprovodi sa punom posvećenošću, prihvata i aktivira i Mađarska. Međutim, ona to čini u mnogo manjoj meri od Poljske, i u manjoj meri od Turske, koja, vodi prilično dvosmislenu politiku prema Rusiji.

U poslednje vreme, međutim, mogu se uočiti ne samo manji mađarski propusti ili odstupanja, već i čitav niz projekata pokrenutih od strane Mađarske, koje i Poljska i sve one zemlje NATO i EU koje su usvojile strategiju eksplicitne podrške Ukrajini, percipiraju kao narušavanje savezničke solidarnosti i u najmanju ruku slabljenje proukrajinskog jedinstva Zapada. Povezanost mađarskog ekonomskog sistema sa Rusijom, i nade koje Mađarska još uvek polaže u investicije koje Rusija planira u Mađarskoj, dovede do toga da vlasti te države prilaze Rusiji sa stavom naivnog pacifizma, pokušavajući da dovedu u pitanje smisao uvođenja strožih međunarodnih ekonomskih sankcija Rusiji. Dok poljski političari totalno negiraju Vladimira Putina i druge predstavnike ruskih i beloruskih vlasti, dotle šef mađarske diplomatije redovno vodi razgovore sa kormilarom ruske diplomatije **Sergejem Lavrovom**¹², kao i sa otvorenim oklevanjem premijera Viktora Orbana da se pomogne predsedniku Ukrajine **Volodimiru Zelenskom**.¹³

¹² Uporedi: <https://dorzeczy.pl/swiat/404332/szef-msz-wegier-w-minsku-rozmawia-z-krwawym-rezimem.html> (pristup: 13.08.2022); <https://niezalezna.pl/opinie/wegier-w-moskwie/501163> (pristup: 19.10.2023).

¹³ Ova nevoljnost je primećena i komentarisana uglavnom u poljskim, zapadnoevropskim i centralnoevropskim medijima povodom svakog sastanka na nivou rukovodstva EU uz direktno učešće premijera Mađarske i predsednika Ukrajine. Takođe proslave održane u decembru 2023. godine u Buenos Ajresu, tokom kojih je predsednik Argentine Havijer Milei položio zakletvu, gdje prisustvovali su, između ostalih, premijer Mađarske i predsednik

Tako nastaju poljsko-mađarske podele, koje se prenose i na nivo EU i NATO, gde su dosadašnje desničarske vlasti Poljske i Mađarske godinama pružale jasnu podršku jedna drugoj, posebno u sporovima sa Evropskom komisijom¹⁴. Očigledno to predstavlja veliki izazov tradicionalnom poljsko-mađarskom prijateljstvu i savezu dve zemlje. Ove podele su korisne Rusiji, koja je zainteresovana da ublaži otpor Zapada prema njoj i stigmatizuje Poljsku kao animatora rusofobije i „*antiruske histerije*“. Slabiji intenzitet poljsko-mađarskih odnosa, u kombinaciji sa dugotrajnim sukobom u Ukrajini, takođe može značajno umanjiti značaj zajedničkih projekata, koji povezuju ove dve zemlje, ili ih čak okončati. Ako se to desi, uticaće ovo i na funkcionisanje multilateralnih inicijativa, poput Višegradske grupe ili Intermarijuma. Političke i ekonomske posledice mogu se osećati ne samo u Poljskoj, već i na prostoru Centralne Evrope, nastalom od strane državnih subjekata povezanih savezničkim aranžmanima u okviru EU i NATO.

U nastavku ćemo pokušati odgovoriti na pitanje zašto Mađarska iskazuje mnogo više razumevanja za agresivnu politiku Rusije prema Ukrajini, što posledično dovodi do podela između saveznika i Mađarske? Mislimo da dolazi do izražaja nekoliko faktora, od kojih treba istaći sledeće:

- ekonomsku situaciju Mađarske, sa njenom zavisnošću od sirovina iz Ruske Federacije;

- drugačiji pogled mađarskih vlasti na pitanje realnosti pretnje bezbednosti NATO zemalja od Rusije, i drugačija definicija u državnoj odbrambenoj doktrini Mađarske uloge Rusije, izbegavanje destabilizacije Mađarske i susedne Srbije, zbog značaja teritorija ove dve zemlje za e sopstvene interese;

- drugačiji pogled na Ukrajinu (shvaćenu kao izvor tenzija i sukoba; optuživanu da maltretira Mađare iz zakarpatske regije)¹⁵;

Ukrajine pružio je priliku pojedinim medijima da naglase oklevanje oba evropska lidera, koji su ovom prilikom kratko razgovarali: <https://tvn24.pl/swiat/argentyna-prezydent-ukrainy-wolodymyr-zelenski-i-premier-wegier-viktor-orban-krotka-rozmowa-przywodcow-st7524-082> (pristup: 26.12.2023).

¹⁴ Uporedi npr.: M. Kokot, *Paryż wściekły na Polskę i Węgry*, Gazeta Wyborcza, 23 IV 2020, s. 7.

¹⁵ Sklonost Mađarske strategiji bližih poslovnih veza sa Rusijom i tretiranje Ukrajine kao

- čvrste uverenja mađarskog premijera i šefa mađarske diplomatije o:

a) stvarnom osiguravanju mira i razvojnih perspektiva za Mađarsku kroz svoju politiku;

b) zadržavanju mogućnosti igranja vodeće uloge u konačnom gašenju rata (što bi poboljšalo imidž Orbana i Sijarta u svetskom javnom mnjenju); zato se ne prekida komunikacija sa Moskvom.

Kako je primetila ruska istraživačica **Irina Kobrinskaja**, sredinom poslednje decenije 20. veka, „*srednja i južna Evropa postale su za Gazprom drugi, posle Nemačke, strateški pravac u kontroli (od strane Ruske Federacije) evropskog tržišta gasa. Gazprom se bavi ne samo transportom gasa, već i proizvodnjom opreme za naftu i gas. U Mađarskoj je, uz učešće ruskog ka-*

nestabilne države koja Mađarskoj nije važan partner bila je jasno vidljiva već ranije, ispred 2022 god., to je u celom periodu eksalacija napetosti između Ukrajine i Rusije u godinama 2014-2021/2022, šta je bilo veliko razočaranje za Kyjev – vidi: A. Gil, *Stosunki Ukrainy z Węgrami po 2014 roku*, *Wschodni Rocznik Humanistyczny*, t. XIX, R. 2022, s. 183-196. Posežući za malo preteranim, ali ne i neutemeljenim istorijskim analogijama, sadašnji narativ mađarskih vlasti o nestabilnosti ukrajinske državnosti može se uporediti sa prezrivo mišljenjima iznetim u međuratnoj Nemačkoj o Poljskoj ili Čehoslovačkoj kao o „sezonskim državama“ (nem. *die Saisonstaaten*). Naglasak Budimpešte na zakarpatsko pitanje je, zauzvrat, snažno ukorenjen u revizionističkoj ideji, čiji odjeci još uvek nalaze se u mađarskoj spoljnoj politici. Poreklo ove ideje su odredbe Trijanonskog ugovora iz 1920. god. po kome je Mađarska izgubila približno $\frac{3}{4}$ iz teritorije bivše Kraljevine Ugarske (funkcionirajuće unutar C. K. Monarhije Austro-Ugarske): A. Sadecki, *Długi cień Trianon. Węgierskie zmagania z przeszłością*, Punkt Widzenia, nr 80, Warszawa 2022 [OSW – Centar za istočne studija u Varšavi], ss. 39. Značajno je da okolnosti koje slabile ukrajinsku državnost pre 2022. god., a trenutno i njena kriza izazvana sadašnjim ratom, pojačavaju nezadovoljstvo Mađara prema Ukrajincima u vezi sa pravima mađarske manjine koja živi u Zakarpatju i pogoduju podložnost Mađara antiukrajinskoj ruskoj propagandi, ponekad čak i pored pozicija koje zauzimaju sami zakarpatski Mađari– vidi.: <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2018-08-14/ukraina-wegry-narastajacy-spor-o-prawo-mniejszosci-wegierskiej> (pristup: 02.03.2024); <https://wei.org.pl/2022/kwerenda/bezpieczenstwo-kwerenda/andrzey-krajewski/orban-chce-obalic-trianon-i-zmienic-bieg-granic-w-europie/> (pristup: 29.02.2024); <https://defence24.pl/wojna-na-ukrainie-raport-specjalny-defence24/wegrzy-z-zakarpacia-pisza-do-orbana-chca-ukrainy-w-ue> (dostup: 02.03.2024). Međutim, u relacijama Poljaka i Ukrajinaca slične okolnosti stopiraju, ili uopšte bacaju u senku sporove i rane vezane sa tragedijama iz istorije uzajamnih odnosa (volinsko pitanje – uporedi npr. tekst: B. Łoziński, *Krwawiąca rana*, *Gość Niedzielny*, nr 27, 9 VII 2023, s. 19-22), a takođe kritiku životnih nedostataka i patnja poljske manjine u Ukrajini, koja u prošlosti ipak višekratno ostro osuđivala pojave ukrajinskog nacionalizma.

pitala, izvršena privatizacija preduzeća DKG-IST, čija je proizvodnja dostigla iznos od 500.000.000 dolara, a uređaji koje je proizvodio uspešno su izvezeni. Prema mišljenju ekonomista, moglo bi se govoriti o istinitom stvaranju regionalne, srednjoevropske finansijske i industrijske grupacije Gazproma".¹⁶

Zavisnost Mađarske od Rusije u pogledu sirovina kontinuirano je rasla u prve dve decenije 21. veka. Ruska kompanija *Surgutneftgaz*, povezana sa bogatašima bliskim Kremlju, otkupila je 2009. godine 21,1% akcija u mađarskim koncernu *MOL* iz austrijske grupe *OMV*.¹⁷ Mađarska trenutno pokriva svoju potražnju za gasom uvozom iz Rusije 85%¹⁸. Takođe, 64% nafte na mađarsko tržište dolazi iz Rusije. Mađarska od oktobra 2021. godine ima novi 15-godišnji gasni sporazum sa Ruskom Federacijom. Snabdevanje gasom po ovom sporazumu obezbediće 50% ove sirovine u Mađarskoj. Vladin program smanjenja cena energenata veoma je važan za Orbana. Mađarska u potpunosti zavisi od uvoza ruskih sirovina, te se ona ne pridružuje zapadnim sankcijama Rusiji u pogledu energetike. Štaviše, Budimpešta čak zahteva njihovo smanjenje, iznoseći ovaj stav na međunarodnim forumima. Mađarske vlasti u produženoj destabilizaciji Ukrajine vide pretnju za svoj ključni interes. Oni su stoga zainteresovani da se što pre okončaju neprijateljstva, ili, da se dugoročno zamrzne rusko-ukrajinski sukob, makar pod uslovima koji bi bili povoljni samo za rusku stranu. Tako mađarske vlasti proširuju nuklearnu elektranu u gradu Paksu, sa ruskim *Rosatom*, uz učešće Francuske, što još više učvršćuje ruske i mađarske interese.¹⁹

S obzirom na navedeno, može se reći da trenutna ekonomska situacija u Mađarskoj (koja nije najbolja), na neki način primorava Mađarsku da

¹⁶ I. Kobrinskaja, *Długi koniec zimnej wojny. Rosja i Europa Środkowa 1991-1996*, Warszawa 1998, s. 117.

¹⁷ D Héjj, *Węgry na nowo. Jak Viktor Orbán zaprogramował narodową tożsamość*, Kraków 2022, s. 308.

¹⁸ <https://www.money.pl/gospodarka/gazprom-zwiekszył-dostawy-gazu-na-węgry-a-tanie-koniec-zakupow-orbana-6801257332410880a.html> (dostęp: 10.01.2024).

¹⁹ D Héjj, *Węgry na nowo...*, s. 309-311. Vidi takođe: A. Sadecki, *Węgry: zielone światło dla Rosatomu w Paks*, Komentarze OSW, 31.08.2022; I. Gizińska, A. Sadecki, *Rosyjski atom na Węgrzech: rosnąca rola Francji*, Komentarze OSW, nr 520, 04.07.2023, s. 1-4.

vodi računa o svojim vezama sa Rusijom imajući u vidu energetska bezbednost zemlje. Stoga je očigledna razlika u položaju Mađarske i Poljske, koja, zahvaljujući doslednoj politici vlada dvojice premijera iz reda Prava i pravde (PiS), **Beate Šidlo** i **Mateuša Moravjeckog** (te bivšeg vladinog opunomoćenika za diversifikaciju energetskih resursa **Pjotra Naimskog**²⁰), kupuje gas i naftu isključivo od drugih dobavljača.

Ono što bi moglo biti upadljivo u onome što mađarske vlasti saopštavaju spoljnom svetu – jeste da objavljuju partnerima u NATO da sadašnja Ruska Federacija vođena Putinom, nema ni vojni potencijal koji bi mogao da ugrozi Alijansu, niti volju da pokuša da generiše takvu pretnju. Mađarski premijer, koji je održao sastanak sa Putinom tri nedelje pre ruskog napada na Ukrajinu, godinu dana kasnije (februar 2023), kada je rat trajao već tačno godinu dana, direktno je izjavio da nema „*prave ruske pretnje bezbednosti Evrope, jer Rusija ne bi imala nikakve šanse sa NATO-om*”, pa je u tom pogledu „*NATO članstvo za Mađarsku ključ*”.²¹ Istovremeno, on je oštro kritikovao naoružavanje Ukrajine od strane zapadnih partnera, kao podsticanje sukoba od kojeg svi izgube. Prema Orbanu, „*Mađarska priznaje pravo Ukrajine na samoodbranu i borbu protiv spoljne agresije, ali ne bi bilo u redu da se interesi Ukrajine stavljaju ispred mađarskih*”.²² Ovi interesi su, smatra Orban, postizanje garancija mira i vođenje poslova sa Rusijom, od kojih Mađarska ne namerava da odustane i koje preporučuje i drugima.²³

Mađarsko gledište, otkrivajući izvesnu ambivalentnost (zadovoljstvo članstvom u NATO, tretiranom kao ključni faktor za bezbednost države – vs. istovremeno kritikovanje Alijanse zbog bilo kakvog odstupanja od pasivnosti prema Rusiji), suštinski se razlikuje od pristupa Poljske, Rumunije, Litvanije, Letonije, Estonije, naglašeno zabrinuti zbog Rusije, ili od država iz

²⁰ <https://www.pap.pl/aktualnosci/index%2C1%2C%2Cpiotr-naimski.html> (dostup: 03.03.2024).

²¹ <https://tvn24.pl/biznes/ze-swiata/wegry-vitkor-orban-o-stosunkach-z-rosja-i-wspolpracy-gospodarczej-rosji-z-zachodem-6766434> (dostup: 20.02.2023).

²² Tamže.

²³ Tamže.

Skandinavije, Zato je ideja o pristupanju NATO Finske i Švedske, dugotrajno osporavana od Mađara, čak i kada je Turska odustala od toga, što je ličilo da Mađarska to radi to po nalogu Rusa.²⁴

Može se pretpostaviti da je za Orbanov pogled na bezbednost Mađarske (i NATO-a uopšte), kojoj Rusija tobože ne preti, ostaje važno specifično tumačenje ruskih spoljnopolitičkih koncepata i promena vojnih doktrina.²⁵ To se već i odrazilo u trenutno primenljivoj mađarskoj bezbednosnoj doktrini. U zaista osetljivom pitanju odnosa prema Rusiji, pretpostavke strategija nacionalne bezbednosti koje su Poljska i Mađarska usvojile 2020. godine, značajno su se razlikovale. Kako je to rekao **Oliver Balogh** iz Vojnog tehnološkog univerziteta u Varšavi (WAT) u svojoj studiji: „(...) *definisanje poljskim dokumentom Ruske Federacije kao pretnje – je potpuno suprotno spoljnoj politici Mađarske, koja je u to vreme vodila blisku politiku baš sa Ruskom Federacijom uglavnom zbog sopstvenih poslovnih i ekonomskih interesa*”²⁶.

²⁴ Uporedi: <https://wiadomosci.wp.pl/wegry-staja-na-drodze-szwecji-do-nato-nie-ma-co-liczyc-na-szybkie-wejscie-do-sojuszu-6914132603808480a> (pristup: 29.06.2023); <https://wiadomosci.wp.pl/s/puls-lewantu/erdogan-zmienia-zdanie-szwecja-w-nato-koniec-partnerstwa-z-putinem-6922117195074528a> (dostęp:23.07.2023). Dugotrajan otpor Mađarske prema poslednog proširenja NATO-a ostro ocenio u Poljskoj profesor Roman Kuznjar, pišeći: „[...] odluku o priključenju se NATO-u Švedska i Finska primile automatski posle ruske agresije [protiv Ukrajine], samo blokirali ovo izdajnici Mađari, peta kolona Rusije u Evropi” – <https://tygodnik.interia.pl/news-eksperymentalne-dzialanie-bidena-wobec-polski-rola-dywiersant,nld,7376011> (dostęp: 10.03.2024).

²⁵ Uporedi dokumente: *Wystąpienie prezydenta Rosji Władimira Putina na Konferencji Polityki Bezpieczeństwa w Monachium 10 lutego 2007 r oraz odpowiedzi na pytania;* *Dekret prezydenta Rosji Władimira Putina z 15 lipca 2007 r. o zawieszeniu obowiązywania traktatu CFE, wraz z informacją wyjaśniającą;* *Koncepcja polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej zatwierdzona dekretem prezydenta Władimira Putina z 12.02.2013 r.;* *Orędzie prezydenta Federacji Rosyjskiej Władimira Putina z 18.03.2014 r.;* *Doktryna wojskowa Federacji Rosyjskiej zatwierdzona dekretem prezydenta Władimira Putina z 25.12.2014 r.;* *Strategia bezpieczeństwa narodowego Federacji Rosyjskiej zatwierdzona dekretem prezydenta Władimira Putina z 31 grudnia 2014 r., [w:] Stosunki NATO-Federacja Rosyjska..., str. 369-385, 438-453, 492-499. Takođe: <https://www.rp.pl/polityka.art38251791-rosja-ma-nowa-koncepcje-polityki-zagranicznej-co-stwierdza-dokument-zatwierdzony-przez-putina> (dostęp: 01.04.2023).*

²⁶ O. Balogh, *Polska i Węgry w systemie bezpieczeństwa europejskiego*, Poznań 2022, s. 155. U jednom podcastu (Centar istočnih studija u Varšavi, 5 jula 2023 god.) Andžej Sadecki reako, da je revizija u proruskom pravcu koja postala je tek vidljiva u mađarskom

Mađarski premijer je nekada mogao da izgleda i svojim sunarodnicima i spoljnim posmatračima kao političar koliko antikomunistički, toliko i antisovjetski/antiruski nastrojen.²⁷ Međutim, dovršivši politički sistem u Mađarskoj u poslednjih desetak godina čime je postigao gotovo autoritarnu moć²⁸, a uzimajući u obzir i bliske veze svoje zemlje sa Rusijom u oblasti energetike, on je značajno prilagodio političku strategiju prema Moskvi. U Mađarskoj stoga nema namere da se sledi pravac koji pokušavaju da slede zapadnoevropske liberalne demokratije. Zaključujemo da je korekcija političkog sistema Mađarske, po Orbanu, otkrila „*Janusovo lice*” političke transformacije zemlje, kao specifičan put „*ka demokratiji i nazad*”.²⁹

Analizirajući politiku Mađarske, može se konstatovati da premijer ove zemlje pridaje veliki značaj specifičnom položaju svoje države, kao delu savezničke oblasti, ali shvatajući da je Mađarska geografski i važnim komunikacijskim arterijama povezana sa još jednom značajnom državom u ovom prostoru Evrope koji se nalazi između Zapada i Istoka. Reč je o Srbiji, isto bliskoj Rusiji, takođe energetske zavisnoj od nje i predstavljajućej pravi

Ministarstvu Narodne Odbrane, može imati u korenjima lične veze ministra Kristofa Salaja-Bobrovničkog sa Rusima, jer pomenuti sarađivao je sa njima u prošlo doba u *joint-venture* kompanijama pri ruskim železničkim investicijama u Mađarskoj – <https://www.youtube.com/watch?v=d6zj8Qv0zUM> (pristup: 02.03.2024).

²⁷ B. Góralczyk, *Węgierski pakiet*, Warszawa 2000, s. 95.

²⁸ Vidi: D. Héjj, *Węgry na nowo...*; P. Lendvai, *Orbán. Nowy model przywództwa w Europie*, Warszawa 2019.

²⁹ Termin taj korišćen bio je ranje, prilikom karakterisanja procesa systemske transformacije u Mađarskoj tokom poslednjih godina 20. Veka, uporedi: *Janusowe oblicze transformacji na Węgrzech 1990-1998*, red. M. Schmidt, L. G. Tóth, Budapest-Warszawa 2001.

„ključ Balkana”.³⁰ Mađarska ima aktuelno sve bolje odnose sa Srbijom³¹, dok Poljska, nažalost, u ovom trenutku ne smatra Srbiju važnim partnerom za sopstvenu spoljnu politiku. Dobro se razvija i energetska saradnja Mađarske i Srbije. Politika otvaranja prema Rusiji zapravo stimuliše ovaj razvoj, iako Mađarska i Srbija mogu, ne samo da saraduju, već i da se takmiče za ruske usluge i beneficije od slanja energetskih resursa duboko u Evropu preko svojih teritorija.³² Naravno, kao i Srbija, i Ukrajina je sused Mađarske, ostajući van EU i NATO. U vezi sa dugoročnim ekonomskim ciljevima, uslovljeno brojnošću transportnih puteva između Mađarske i „Istoka”, opredeljuje mađarski stav da bi bilo najbolje, da se rat u Ukrajini ne produžava zbog NATO naoružavanja te zemlje.

Budimpešta, međutim, sa nestrpljenjem iščekuje uslove koji bi omogućili da se u punom obimu pokrene biznis u vezi sa tzv. „suve luke“ u Zahonju, preko koje bi ogroman tok robe iz Kine trebalo da teče ka Centralnoj Evropi i dalje ka Zapadu (slično sa poljskim ulaganjima u Malaševičama na poljsko-beloruskoj granici).³³ Naravno, Poljska bi, takođe iz ekonomskih

³⁰ D. Gibas-Krzak, *Geopolityka Bałkanów*, Warszawa 2021, s. 124-125; Ç. Duman, *The Impact of the Ukraine Crisis on The Balkan*, *Studia Sieci Uniwersytetów Pogranicza*, 6/2022, s. 23, S. Kuttlovci, F. Lekaj, F. Halili, *Security in the Western Balkans after the start of Russian aggression in Ukraine*, *International Journal of Health Sciences*, 6 (59), s. 3596-3602. Odnosno mađarske energetske zavisnosti od Rusije: W. Hebda, *Polityka oraz sektor energetyczny w wybranych państwach Europy Południowo-Wschodniej (Serbia, Chorwacja, Bułgaria, Grecja, Rumunia)*, Kraków 2019, s. 53-76. Pitanje inostrane politike Srbije, tretirane najčešće kao manevriranje između Rusije i Zapada/EU, predstavljeno u analizi poljskog Narodnog instituta slobode – centra za razvoj građanskog društva: O. Sviatobatko, *Serbia między Unią Europejską a Federacją Rosyjską: polityka „neutralności” Aleksandra Vučića* – pristup kroz Internet: <https://www.ecpp.org.pl/serbia-miedzy-unia-europejska-a-federacja-rosyjska-polityka-neutralnosc-aleksandra-vucica/> (pohranjeno: 20.12.2023).

³¹ D. Spalović, *Srpski brzi kolosek ka centralnoj Evropi: Beograd i Budimpešta – od pomirenja do partnerstva*, *Politika*, br. 39275, god. CXX, 31.03.2023, s. 1 i 6.

³² Vidi: <https://www.money.pl/gospodarka/cichy-sojusz-nik-putina-serbia-lawiruje-miedzy-rosja-a-zachodem-6934037397093280a.html> (pristup: 27.08.2023).

³³ O investicijama u Zahonju: <https://www.rynekinfrastruktury.pl/wiadomosci/intermodal-i-logistyka/ruszyla-budowa-terminala-logistycznego-przy-granicy-wegier-z-ukraina-75237.html> (dostęp: 31.01.2023); <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2021-01-28/modernizacja-suchego-portu-zahony-wegierska-proba-przejecia->

razloga, želela da na svojoj istočnoj granici ima mirnu i stabilnu Ukrajinu, slobodnu od ruske kontrole. U međuvremenu, Mađarska želi mir i odsustvo rata, ali ne nužno i izvođenje ukrajinskog suseda iz ruske sfere uticaja i sužavanje sopstvenih interesa vezanih za saradnju sa Ruskom Federacijom.

Dugoročni razvoj veoma dobrih poljsko-mađarskih odnosa u bilateralnim, višegradskim i EU i NATO formatima je, kako se pretpostavlja, tretiran podjednako ozbiljno i pošteno u Varšavi i Budimpešti. Međutim, „istočna politika“ ovih partnera nije bila predmet daljih aranžmana. Poljska i Mađarska su se međusobno podržavale, ali i u izvesnom smislu nadmetale u tome koja će se od prijateljskih zemalja bolje ekonomski razvijati. Čini se da su se više puta pozicionirali među saradnike Višegradске grupe, kao spajani bližom vezom, pa stoga i zajedno, reklo bi se, solidarno, crtali pravac aktivnostima ove relativno važne srednjoevropske političke inicijative. Tome je prije godinama u suprotnosti bila sasvim jasna otuđenost Češke, koja je bila posebno uverena u svoju ekonomsku prednost u odnosu na svakog od svojih višegradskih partnera.³⁴ Saradnja u V-4, istaknuta na forumu EU, kako bilateralna poljsko-mađarska tako i kao kvadrilateralna, svakako tretirana bila je od strane i Varšave i Budimpešte kao misija da se osnaže zemlje Centralne Evrope i dokaže njihovo jedinstvo.³⁵ Takođe po pitanjima višegodišnjeg finansijskog okvira EU i raspodele sredstava iz Evropskog fonda za obnovu, koje zahte-

przewozow (do- stęp: 29.02.2024). Komparatistično o Malaševićama: <https://www.dziennikwschodni.pl/biala-podlaska/kolejowa-inwestycja-za-miliardy-zlotych-jest-juz-projekt-budowlany,n,1000283183.html> (pristup: 12.03.2024). Mogućnost da se koristi kapacitet te investicije u transferu kineske robe do Poljske i dalje prema EU preko postsovjetski prostor *de facto* je smrznuto napetostima u bilateralnim relacijama Poljske i Belaruisije, a takođe angažmanom Rusije u rat protiv Ukrajini, u kojem Moskva koristi podršku zvaničnog Minjska.

³⁴ T. Kubin, *Grupa Wyszehradzka – perspektywy dalszej współpracy*, Athenaeum. Polskie Studia Politolologiczne, vol. 42/2014, s. 36; V. Havel, *Błąd lisiej neutralności*, Gazeta Wyborcza, 24-25.01.1998, s. 19-20.

³⁵ Vidi: *Rola Europy Środkowej i rodzimego przemysłu*, Obserwator Finansowy, nr 16, s. 56-57 (intervju Gżegoża Jeża sa Magdalenom Sas – direktoricom Instituta svetske ekonomije u Centru za ekonomske i regionalne studija u Budimpešti); https://pism.pl/publikacje/Grupa_Wyszehradzka_z_perspektywy_Wegier (pristup: 02.03.2024); <https://teologiapolityczna.pl/wegierska-tozsamosc> (pristup: 28.02.2024);

vaju teške pregovore.³⁶ Poljsku i Mađarsku, zajedno sa Češkom i Slovačkom, ujedinila je i pažnja prema filozofiji „*Evrope domovina*”, promovisanje programa proširenja EU ka novim državama članicama, odbacivanje koncepta „*Evrope u više brzina*”.³⁷ Jak savez Poljske i Mađarske pokrenut je oko suprotstavljanja se nekontrolisanom prilivu izbegljica sa drugih kontinenata³⁸, a često i zbog zajedničkih problema, vidljivih kada su obe zemlje bile podvrgnute oštrim presudama Brisela, Berlina i Pariza, formulisanim u vezi sa specifičnostima procesa donošenja zakona i transformacije pravosudnog sistema od strane poljske i mađarske desničarske vlade.³⁹

I u Varšavi, i u Budimpešti dugotrajno se tragalo da se ekonomska saradnja postsovjetskim istokom „*udene*” u kontekst širih međunarodnih odnosa. Treba naglasiti da je, u godinama 2010-2015, vlada Građanske platforme i Poljske seljačke partije razvila odnose sa Istokom, ali su se bitne razlike među „*nećacima*”, odnosno, istočne politike, pojavile su se nakon što je stranka PiS preuzela vlast u Poljskoj krajem 2015. godine. Bile su to razlike u važnom pitanju energetske bezbednosti srednjoevropskog prostora i celog evropskog kontinenta.

Tokom perioda od raspada SSSR, Poljska je postepeno razvijala sve više aktivnosti prema većini postsovjetskih država, dajući prednost koncepciji njihovog uvođenja u EU i NATO. Treba priznati da, iako je ova strategija naišla na otpor beloruskih vlasti, što je onemogućilo njeno uspešno sprovođenje u odnosu na ovu zemlju, to je svakako rezultiralo nekim dostignućima u Gruziji, Ukrajini i Moldaviji. U međuvremenu, Mađarska nije bila zainteresovana za ovu vrstu aktivnosti. U Budimpešti u oblasti istočne politike težište pao je na isticanje pitanja prava mađarske manjine u Ukrajini i obezbeđivanja sigurnosti isporuka ruskih sirovina Mađarskoj. Dugoroč-

³⁶ <https://dorzeczy.pl/kraj/143252/kulisy-szczytu-grupy-wyszehradzkiej-dzieki-staraniom-morawieckiego-wygraly-wspolne-korzysci.html> (pristup: 04.03.2024).

³⁷ Vidi relaciju posvećenu samitu Predsjednika država-članica V-4, održanog 2018. god. u slovačkom Štrbskom Plesu – <https://www.prezydent.pl/aktualnosci/wizyty-zagraniczne/szczyt-prezydentow-panstw-grupy-wyszehradzkiej,3093> (pristup: 04.03.2024).

³⁸ <http://wiadomosci.wp.pl/kat,1356,title,Orban-potwierdza-sprzeciw-wobec-kwot-przyjmowania-uchodzcow> (pristup: 05.03.2016).

³⁹ A. Kokot, *op. cit.*, s. 7.

no, u planu je jačanje ekonomskih kontakata sa glavnom „istočnom silom“, odnosno Ruskom Federacijom⁴⁰. Mogućnost sticanja ekonomske dobiti u saradnji sa Rusijom je stoga bila postavljena mnogo više od ambicije da se prostor bivšeg SSSR, na čelu sa Ukrajinom, politički transformiše u zonu koja bi postepeno postala nezavisna od Moskve.⁴¹ U ovoj oblasti se u Budimpešti može videti isti kursa koji usvojen i u Berlinu.

Mađarska nikada nije tretirala članstvo u NATO, koje je stečeno u martu 1999. godine, kao promenljivu kojom bi se mogao izvršiti bilo kakav pritisak na Rusiju. Učešće u Alijansi podstaklo je povećanje izdataka za odbranu⁴², prenaoružavanje i sveobuhvatnu modernizaciju mađarskih oružanih snaga, a mađarskim političkim liderima i društvu pružilo je osećaj sigurnosti. Kako se ispostavilo, u ocenama glavnih arhitekata mađarske politike iz tabora FIDESZ, Orbana i Sijartoa, međutim, to nije značilo obavezu da jasno definiše Rusku Federaciju i njene oružane snage kao političkog i vojnog „glavnog „neprijatelja“ Mađarske.⁴³ Postoje i uznemirujući signali koji upućuju na to da, uprkos članstvu u NATO, vlast u Budimpešti neće pokazati interes za to da kontraobaveštajne službe preduzmu adekvatne korake u pravcu suzbijanja infiltracije u mađarsku državu od strane ruskih tajnih službi. U isto vreme, vrše se kadrovske promene u mađarskom Ministarstvu narodne odbrane i mađarskoj vojsci, gde se uklanjaju ljudi obučavani kod Amerikanaca, i postavljaju se proruski kadrovi.⁴⁴

Nakon višegodišnje eskalacije tenzija u Ukrajini, i izbijanja rusko-ukrajinskog oružanog sukoba, mađarski državni vrh odlučio je da prevashodna ideja mađarske bezbednosne politike bude „držanje zemlje

⁴⁰ D Héjj, *Węgry na nowo...*, s. 307-318.

⁴¹ Ibidem, s. 318-324.

⁴² O. Balogh, *op. cit.*, s. 155-156.

⁴³ Ibidem.

⁴⁴ <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/swiat/artykuly/8640991,mon-czystki-wegry-zolnierze-nato-polskie-wojsko.html> (pristup: 10.02.2024); <https://wiadomosci.wp.pl/czystki-w-wegierskiej-armii-oficerowie-musza-odejsc-6858623098923584a> (pristup: 10.02.2024); <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/swiat/artykuly/8707066,wegry-prezydent-odwolala-dowodce-sil-zbrojnych-na-wniosek-ministra-obrony.html> (pristup: 03.03.2024).

što dalje od rata koliko je to moguće“. Uzdržanost mađarskih vlasti, koje ne pruža bilo kakvu podršku Ukrajini vojnom opremom, tako da ona sada samo snosi troškove humanitarne i diplomatske pomoći prema napadnutom susedu.

U Mađarskoj se odbija bilo koja dimenzija vojnog angažovanja, osim u oblasti obuke. Izjave iz Budimpešte, na veliko iznenađenje Poljakea, pretvorile su se u poruke obeležene nevoljnošću prema Ukrajini ukrajinskom otporu ruskoj agresiji. Štaviše, Mađari su počeli otvoreno da preduzimaju korake za vođenje dijaloga sa ruskim faktorima i naglašavaju spremnost da se održi mađarsko-ruska ekonomska saradnja. Istovremeno, otkrivena je i dalekosežna mađarska ravnodušnost prema informacijama koje ukazivale na zločine izvršene u Ukrajini.

Tek u februaru 2023. godine, godinu dana nakon izbijanja rata, Budimpešta je pristala na prebacivanje NATO snaga u Mađarsku. Mađarska do 21. 02. 2024. godine, nije ratifikovala u parlamentu saglasnost za ulazak Švedske u NATO.⁴⁵ U svetlu gore opisanih koraka, nemoguće je otkloniti utisak da poljski posmatrači stava Mađarske u okviru NATO (i EU) u vezi sa ukrajinskim pitanjem već duže vreme imaju stav, koji je formulisala **Veronika Juzvjak** iz „Poljskog instituta za inostrane poslove“ u Varšavi (PISM): „(...) sa strateškim interesima partnera NATO-a i EU, uključujući Poljsku. Ovo rezultira progresivnim gubitkom kredibiliteta mađarskih vlasti u ovim institucijama. Ovakav stav će imati negativne posledice po Mađarsku bez obzira na rešenje oružanog sukoba u Ukrajini“.⁴⁶

Po mišljenju većine poljskih političara, kao i stručnjaka koji se bave međunarodnim problemima i publicista iz različitih političkih tokova i krugova, posebno stav mađarske diplomatije vođene ministrom Sijartom, kao potpuno predusretljiv prema Moskvi, opterećuje imidž Mađarske, zemlje članice zapadnih političkih i vojnih struktura, koja deklariše lojalnost principima miroljubive, prijateljske i demokratske politike. U uobičajenom dis-

⁴⁵ Uporedi mišljenje Jakuba Bobrovskog: <https://defence24.pl/polityka-obronna/ekspert-osw-wegry-stracily-zwlekajac-w-sprawie-szwecji-w-nato> (pristup: 27.02.2024).

⁴⁶ V. Józwiak, *Węgry wobec wojny rok po rozpoczęciu rosyjskiej inwazji*, Biuletyn PISM, nr 38, 04.06.2023, s. 1-2.

kursu, mnogi Poljaci to doživljavaju kao ponižavajuće za Mađarsku, koja na taj način prihvata ulogu „*ruskog agenta*“ ili „*ruske pete kolone*“ u Evropi, ili „*putinovskog diverzanta*“.⁴⁷ Takvi stavovi su sve češći uprkos tradiciji poljsko-mađarskih simpatija i nedavnoj, čak i revnosnoj, politici poljsko-mađarskog zbližavanja. Razočaranje u Mađarsku je veliko, čak i među aktivistima i pristalicama desničara iz stranke PiS, koja je godinama vodila promađarsku politiku. Sve ređe se pojavljaju izjave u kojima desničarski poljski političari pokušavaju razumeti Mađarsku, pa apeluju da se ne briše nasleđe bliskih odnosa, koji su zbog razlika oko situacije u Ukrajini stavljeni sada na posebno težak ispit.⁴⁸

Od politike izgradnje specijalnih veza sa Mađarskom, u situaciji kada ona pokazuje naklonost Rusiji, ograđuje se vlada **Donaldusa Tuska**, koja je stupila na dužnost krajem 2023. godine. Ona je formirana na osnovu dogovora centrističkih, seljačkih i levičarskih političkih partija, čija je glavna sporna bilo uklanjanje PiS sa vlasti. Pre nego što je partija Jaroslava Kačinjskog ostvarila osam godina dominacije na poljskoj političkoj sceni (2015-2023), političko okruženje oko Tuska bilo je na takvim pozicijama koji istovremeno propagirani progermanizam i dalekosežno zbližavanje sa Rusijom. To bi nam omogućilo da napravimo analogiju između dve pomenute političke strategije, odnosno one koju je u prošlosti zastupao Tusk, a koju je poslednjih godina dosledno sprovodio Orban, jer je njihov zajednički imenitelj bio princip da se ne dozvoljavaju koraci kojima moglo se uzdrmati nemačko-ruski konsenzus u Evropi, što simbolizuje energetska saradnja ovih zemalja i dve vodeće ličnosti nemačke politike u poslednjih četvrt veka, **Gerhard Šreder**, i **Angela Merkel**⁴⁹.

⁴⁷ Uporedi najnoviju izjavu poljskog penzionisanog generala divizije Romana Polko: „Imamo u Evropi trogao putinovskih diverzanta, koji su: Mađarska, Slovačka i Vatikan“ – <https://wiadomosci.wp.pl/dla-sztabowcow-to-był-szok-to-teraz-kapral-bedzie-sam-decydował-7005080814107360a> (pristup: 12.03.2024).

⁴⁸ Uporedi izjavu bivšeg predsedavajućeg poljske Narodne Skupštine Marka Kuhćinjskog iz 26 avgusta 2022. god.: <https://marekkuchcinski.pl/wydarzenia/marek-kuchcinski-inny-stosunek-wobec-wojny-na-ukrainie-nie-zagraza-perspektywy-wspolpracy-miedzy-polska-a-wegrami/> (pristup: 02.03.2024).

⁴⁹ Vidi: R. Bingener, M. Wehner, *Moskiewski łącznik. Sieć Schrödera i droga Niemiec ku zależności*, Poznań 2023; S. Żerko, *Niemcy wobec Rosji*, [w:] *Aktywność Niemiec na arenie*

Na poseban način poljski skepticizam ili čak nevoljnost prema mađarskoj politici u vezi sa Rusijom i pitanjem rata u Ukrajini, demonstrirao je aktuelni premijer Republike Poljske tokom poslednjeg samita V-4, održanog 27. februara 2024. godine u Pragu. Tokom tog događaja vidljiva je distanca između Poljske i Mađarske, a takođe i pokušaj Češke da ublaži divergentne pozicije lidera i tako diplomatski iskoristi situaciju povećajući uloge u novom odnosu snaga u Višegradskoj grupi.⁵⁰ Isto tako, očigledno je sadašnje približavanje Mađarske sa Slovačkom. Potonja, otkako je vlast u Bratislavi prešla u ruke populiste **Roberta Fica**,⁵¹ zauzima prilično rezervisan stav prema podršci ukrajinskim odbrambenim naporima i politici sankcija usmerenoj protiv Rusije.⁵² Nakon samita, Tusk je zaključio da ukrajinsko pitanje razbija jednost V-4, da se unutar Grupe pojavljuju razlike koje mogu dovesti do prestanka njenog postojanja.⁵³

międzynarodowej w 2018 r. – wybrane aspekty, ured. J. Kiwerska, IZ Policy Papers, nr 29 (1), s. 45-49.

⁵⁰<https://tvn24.pl/swiat/szczyt-v4-tusk-o-oczywistej-prawdzie-orban-o-patrzeniu-przez-wegierskie-okulary-st7794142> (dostęp: 04.03.2024); <https://www.bankier.pl/wiadomosc/Grupa-Wyszehradzka-zyje-mimo-roznic-dzielacych-kraje-sz-czegolnie-z-Wegrami-8702053.html> (dostęp: 04.03.2024).

⁵¹ <https://domov.sme.sk/c/23292680/gaspar-pavol-sis-smer.html> (dostęp: 11.03.2024); <https://domov.sme.sk/c/23294471/rtvs-zmeny-navrh-ministerstvo-kultury.html?ref=njctse> (dostęp: 12.03.2024).

⁵² Slovački publicista Dominik Kopčaj, vrlo kritičan prema kursu politike Roberta Fici, tvrdi da su pogledi tog političara samo rezonans propagande Sergeje Lavrova, i da je R. Fico čovjek koji razume isključivo zakon sile, zatim naklonjen je da se identificira sa argumentima Rusije: D. Kopcsay, *Fico a Lavrov znejú v nenáhodnom súzvuku*, Sme, 24.01.2024 – pristup kroz Internet: <https://komentare.sme.sk/c/23273085/ficov-komentar-z-kremla.html> (pohranjeno: 03.03.2024). Distanca prema ideji pomoći Ukrajini izrazio je tek nedvosmislno i Robert Kalinjak, šef Ministarstva Narodne Odbrane Republike Slovačke: <https://wiadomosci.wp.pl/odesla-ukraincow-do-domu-slowacki-minister-odpowiada-7004940235942688a> (pristup: 11.03.2024). Videti nenaklonost slovačle vlad planovima militarne podrške Ukrajini, treba da se istovremeno uvidi i veoma pragmatičan stav Slovaka preme pitanju razvijanja slovačko-ukrajinskih ekonomskih relacija: <https://www.onet.pl/informacje/nowaeuropawschodnia/dzialania-ficy-budza-kontrowersje-dwulicowy-polityk-zatruwa-slowacje/qp1bxq5,30bc1058> (pristup: 10.03.2024).

⁵³ <https://www.rp.pl/dyplomacja/art39911421-wojna-w-ukrainie-rozbija-wyszehrad-roznice-nie-do-pogodzenia> (pristup: 28.02.2024).

Da li je to moguće? Slovački politikolog **Tomaš Stražaj** u analizi, objavljenj 29. februara 2024. u bratislavskom dnevniku „*Pravda*“, ne predviđa takav ishod. On ističe da je V-4, u celini, prilično labav politički savez četiri susedne zemlje, koji nema karakter strogog bloka, pa čak ni stalni, zajednički, međuvladin sekretarijat, ali uprkos tome, ili možda zato, grupa funkcionise veoma dobro i predstavlja format unutar EU koji sukcesivno povećava svoj uticaj.⁵⁴ U formuli delovanja koju je razvio V-4, države članice uživaju dobru međuparlamentarnu saradnju, pa čak i na nivou predsednika revizorskih komora (Poljska Vrhovna revizorska kancelarija, Vrhovna Kancelarija za reviziju i njeni ekvivalenti u drugim zemljama Grupe)⁵⁵ i ombudsmana.⁵⁶

U Poljskoj je sličan stav izrazio **Tomaš Kubin**, prema kome „*nema smisla petljati se sa Višegradskom grupom [...] jer ona bi ipak mogla da još igra važnu ulogu u raspravi o promeni sporazuma EU*“.⁵⁷ Po mišljenju poljskog stručnjaka, V-4, uprkos trenutnoj podeli u dva segmenta (Poljska i Češka vs. Mađarska i Slovačka), i dalje drži na okupu ne samo geografija, već i sličan stepen razvijenosti država članica i određeni zajednički interesi.⁵⁸ Zaista, bilo je čestih nesuglasica unutar Grupe, a višegradska saradnja je ponekad stagnirala, dok je u drugim trenucima jasno oživljavala. Ponekad se to dešavalo i na prilično iznenađujući način, kada se činilo da koherentnost V-4 može biti ozbiljno narušena nijansiranim ili čak izrazito razlikujućim se stavovima višegradskih lidera u temi energetske bezbednosti⁵⁹ ili komuni-

⁵⁴ <https://nazory.pravda.sk/analyzy-a-postrehy/clanok/701385-fantomovy-vysehrad/> (dostup: 03.03.2024).

⁵⁵ <https://www.nik.gov.pl/aktualnosci/wyszehradzki-szczyt-organow-kontroli-w-warszawie.html> (dostup: 02.03.2024).

⁵⁶ <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/szczyt-ombudsmanow-panstw-v4-2023> (dostup: 02.03.2024).

⁵⁷ <https://www.rp.pl/opinie-polityczno-spoleczne/art39936941-tomasz-kubin-niezabijajmy-grupy-wyszehradzkiej-moze-sie-jeszcze-bardzo-przydac> (dostup: 04.03.2024).

⁵⁸ Ibidem.

⁵⁹ T. Kubin, *Grupa Wyszehradzka – perspektywy...*, s. 32. Pitanje koordinacije energetske politike država skupljene u inicijativi V-4, ušao konačno u agendu sastanka Grupe u junu 2009. god. (samit u poljskom gradu Vjelička). Posle 15. godina od tog samita pitanje

kacije sa Evropskom komisijom po pitanjima kao što su standardi vladavine prava i finansijski mehanizmi EU, a ipak su lideri Grupe postigli konsenzus. Uprkos borbi sa brojnim teškoćama, politički značaj Višegradske grupe je uvek tada rastao, a pojedini sastanci premijera pridruženih zemalja dobijali su status nadregionalnih događaja, da pomenemo, na primer, zajednička veća premijeri V-4 i zemlje Beneluksa u maju 2002. godine u Trenčinu, ili samit u februaru 2019. godine u Bratislavi, uz učešće Angele Merkel,⁶⁰ i niz sastanaka premijera tri zemlje Višegradske grupe, Mađarske, Češke i Slovačke, sa premijerom Izraela **Benjaminom Netanjahuom** u Jerusalimu (ovi sastanci održavali se umesto ranje planiranog samita Višegrad-Izrael, koji je otkazan u rezultatu prethodnih izjava premijera Izraela i šefa izraelske diplomatije **Izraela Kaca** o antisemitizmu Poljaka vredajućih istorijsku istinu).⁶¹

Tokom svih prošlih perioda razlika u mišljenjima unutar Višegradske grupe, njeni lideri su se uvek slagali da platformu te saradnje treba zadržati i da dalju kooperaciju treba voditi pragmatičnim pristupom. Sa glasne deklaracije premijera Poljske, Mađarske, Češke i Slovačka, krećući se u ovom pravcu, takođe bili su izražene posle poslednjeg samita grupe.⁶² Važno je napomenuti da je premijer Mađarske, pored isticanja zajedničkih tačaka, iako je naglasio da je i dalje negativan stav njegove zemlje o slanju oružja u Ukrajinu ili mogućem slanju mađarskih vojnika u Ukrajinu, proširio tradicionalno davana uveravanja o spremnosti humanitarne i infrastrukturne pomoći, o pitanje bezbednosti severoistočne granice Mađarske, govoreći da je ova bezbednost uslovljena opstankom ukrajinske državnosti. Mađarski lider je to izrazio sledećim rečima: „*Sa mađarske tačke*

diversifikacija nakupa sirovine od Rusije i dalje ostaje izuzetno značajni problem i ocrtava unutarvišehradske linije podela.

⁶⁰ <https://www.dw.com/pl/szczyt-grupy-wyszehradzkiej-w-bratys%C5%82awie/a-47413969> (dostęp: 04.03.2024).

⁶¹ <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/artykuly/1394728,izrael-mzs-v4-grupa-wyszehradzka-jerozolima.html> (dostęp: 04.03.2024); <https://ies.lublin.pl/komentarze/odwolany-szczyt-grupy-wyszehradzkiej-w-jerozolimie-przebieg-wydarzen-i-konsekwencje/> (dostęp: 04.03.2024).

⁶² <https://www.bankier.pl/wiadomosc/Grupa-Wyszehradzka-zyje-mimo-roznic-dzielacych-kraje-szczegolnie-z-Wegrami -8702053.html> (pristup: 04.03.2024).

*gledišta, imamo još jedan poseban aspekt. Mađarska ne želi ponovo da ima zajedničku granicu sa Rusijom. Nekada smo imali takvu zajedničku granicu i ta sećanja nisu dobra. Želimo da postoji entitet koji će stajati između nas i Rusije i zato pomažemo Ukrajini”.*⁶³

Ovakav, pragmatični stav, trebalo bi da preovlada i zbog naprednog razvoja kontakata između Poljske, Mađarske, Češke i Slovačke, finansijski omogućenih od dobro funkcionišućeg Međunarodnog višegradskog fonda (IVF) iz kojeg se podržavaju brojni projekti, povezivanje subjekata iz država članica V-4, kao i atraktivne stipendijske i kulturno-umetničke programe.⁶⁴

Međutim, zahlađenje u poljsko-mađarskim odnosima i kriza u višegradskoj saradnji, koji su se sada intenzivirali, uočavaju se sve više i sve šire. Karakteristično je da se to sve jasnije primećuje i naglašava iz nemačke perspektive. U novoj ratnoj stvarnosti, u Nemačkoj pisalo se otvoreno o slabljenju poljsko-mađarske saradnje i odumiranju V-4 već u martu 2022. godine⁶⁵, i od tada se ovaj ton zadržao. Inače, teško je odoleti utisku da Nemačka, opterećena nasleđem dugoročne strategije davanja poverenja, pa čak i podrške Rusiji, koja i sada posle političkog zaokreta nametnutog ratom i političkim okolnostima dalje beleži ozbiljne neuspehe u svojim akcijama za odbranu Ukrajine⁶⁶, svaku disfunkciju V-4 dočekuje sa tzv. *Schadenfreude*.

⁶³ Ibidem.

⁶⁴ Podatke o tome dostupne su kroz Internet, na poljskoj vladinoj domeni: <https://www.gov.pl> (załącznik: <file:///C:/Users/user/Downloads/Zalacznik%202.pdf> – pristup: 03.03.2024).

⁶⁵ M. Zbroja, *Czy wojna na Ukrainie wpłynie na stosunki polsko-węgierskie? „FAZ” zna odpowiedź*, Głos Szczeciński, 23.03.2022 – pristup tekstu kroz Internet: <https://gs24.pl/czy-wojna-na-ukrainie-wplynie-na-stosunki-polskowegierskie-faz-zna-odpowiedz/ar/c1-16115651> (pristup: 02.03.2024); uproedi takođe: <https://szczecinek.naszemiasto.pl/czy-wojna-na-ukrainie-wplynie-na-stosunki-polsko-wegierskie/ar/c1-8738237> (pristup: 03.03.2024).

⁶⁶ <https://wiadomosci.wp.pl/gromy-po-slowach-scholza-skandaliczne-przekroczenie-rubikonu-7000890556922400a> (pristup: 29.02.2024); <https://wiadomosci.onet.pl/swiat/skandal-w-berlinie-kreml-mogl-przejac-niemieckie-tajemnice-wojskowe/5pp1vy5> (pristup: 03.03.2024); <https://www.wprost.pl/swiat/11606491/ambasador-niemiec-pojawil-sie-w-rosyjskim-msz-wezwano-go-ws-planow-ataku.html> (pristup: 04.03.2024); <https://wiadomosci.wp.pl/kompromitacja-kontrwywiadu-niemieckiego-musza-poleciec-glowy-7002394734852704a> (pristup: 11.03.2024).

Trenutno je teško dati dugoročnu prognozu u kom obliku će V-4 opstati i kako će se na kraju razvijati odnosi između srodnih zemalja na višegradskom prostoru, šta uključuje i pitanje bilateralnih poljsko-mađarskih odnosa. Dakle, nemoguće je jasno odgovoriti na pitanje da li će u odnosima Poljaka i Mađara dominirati solidarnost ili podela?⁶⁷ Najverovatnije, dugoročna ulaganja u savez Varšave i Budimpešte neće bar još neko vreme imati „*stopu prinosa*“ koja bi zadovoljila obe strane. Među poljskim mađarofilima i mađarskim polonofilima preovlađuje mišljenje da će teška vremena proći i da će veze biti neoštećene. Moguće je i da poljsko-mađarski odnosi, kao rezultat teških vremena i priličnih napetosti, postanu manje ideološki.⁶⁸

Međutim, sa poljske tačke gledišta, sadašnja konfuzija može biti samo od koristi Rusiji. U međuvremenu, što ne treba potcenjivati, ovo pomaže Poljskoj da objektivnije nego dosad proceni kakav značaj imaju za nju saveznički odnosi sa drugim partnerima iz široko shvaćenog područja Centralne Evrope: Litvanijom, Letonijom, Estonijom, Rumunijom, što je već u aprilu 2023. godine podvučio tadašnji poljski premijer Moravjecki.⁶⁹ U tom smislu, mogu se proveriti odnosi sa ostalim državama *Intermariuma*,

⁶⁷ D. Héjj, *Co dalej z tą przyjaźnią*, Pomocnik Historyczny [dodatek do tygodnika „Polityka“], nr 8/2023: *Polacy i Węgrzy – Bratankowie – Dzieje sąsiedztwa – Prawdy i mity – Wojny i pokoje*, s. 112-114; <https://ine.org.pl/czy-wciaz-bratanki-polskie-wybory-parlamentarne-w-optyce-wegier-z-chinami-w-tle-2/>; <https://tvn24.pl/swiat/wegry-polska-historyk-wegrzy-traca-w-oczach-polakow-relacje-polsko-wegierskie-a-wojna-w-ukrainie-historyk-komentuje-st6936661>; <https://defence24.pl/geopolityka/polak-i-wegier-to-dalej-bratankowie>; <https://www.polityka.pl/pomocnikhistoryczny/2237898,1,przyjazn-polsko-wegierska-w-kleszczach-geopolityki.read>; <https://dorzeczy.pl/kraj/429742/wybuch-wojny-a-relacje-polsko-wegierskie.html>; <https://warsawinstitute.review/pl/aktualnosci/koniec-przyjazni/>; <https://kurier.plus/node/4328> (pristup svima citiranim člancima: 02.03.2024).

⁶⁸<https://forsal.pl/gospodarka/polityka/artykuly/8392802,kaczynski-patrzymy-na-postawe-wegier-krytycznie.html> (pristup: 02.03.2024). Pogled mađarskog autora iz časopisa izdavanog dvomesečno u glavnom gradu Austrije: P. T. Kovacs, *Történelmi barátság és együttműködés*, Bécsi Napló, br. 3/2023, VIII 2023, s. 1 (rapsrava o citiranim tekstu P. T. Kovača: <https://kurier.plus/node/4548> - pristup: 23.12.2023).

⁶⁹<https://belsat.eu/pl/news/14-04-2023-morawiecki-zamiast-wegier-bardzo-blisko-wspolpracujemy-z-rumunia-i-krajami-baltyckimi> (pristup: 28.02.2024).

Hrvatska i Slovenija, čak i Moldavija, aktivno podržavana od Poljske u ekonomskoj transformaciji i prozapadnom kursu, oslabljenaa tenzijama pridnjestrovskog separatizma, koji podstiče Rusija.⁷⁰ Svakako, Poljska će vršiti pritisak na Mađarsku da ne ukine i ne blokira zapadne sankcije Rusiji, kao što sankcije Međunarodnoj investicionoj banci u Budimpešti, povezanoj sa Rusijom.⁷¹

Mađarska, zainteresovana za deblokiranje postpandemijske pomoći EU svojoj zemlji, odlučila je u decembru 2023. godine da napravi određene ustupke na forumu EU o obimu finansijske pomoći Ukrajini. Njihovo postignuće je uglavnom bilo posledica nemačkog pritiska iza scene.⁷² Orban je odmah potom, radi ravnoteže, saopštio da se protivi (pret)pristupnim pregovorima Ukrajine sa EU⁷³, šta je ponovo izrazio i polovinom marta 2024. god.⁷⁴ Međutim, treba očekivati pojačan pritisak EU na Mađarsku po ovom pitanju, kao i dalju korekciju proruskog kursa mađarske politike i implementacije principa vladavine prava koje je definisala EU.⁷⁵

U vreme kada u prvi plan dolaze pitanja odnosa sa Rusijom, Ukrajinom, zemljama V-4 i EU u celini, može se izgubiti iz vida da Mađarska stalno traži ravnotežu za svoju spoljnu politiku, pa politički vrh te države želi

⁷⁰ Zob. P. Oleksy, *Naddniestrze. Terror tożsamości*, Wołowiec 2018; <https://wiadomosci.wp.pl/prywatny-folwark-oligarchow-trzesa-naddniestrzem-i-chca-pomocy-rosji-7001244330572320a> (pristup: 04.03.2024); <https://www.rp.pl/polityka/art39900081-naddniestrze-chce-stac-sie-czescia-rosji-separatysci-zdestabilizuja-europe> (pristup: 28.02.2024); <https://www.rp.pl/polityka/art39914271-naddniestrze-zwraca-sie-o-pomoc-do-rosji-presja-ze-strony-moldawii> (pristup: 02.03.2024).

⁷¹ Uporedi gore navodenu izjavu M. Moravjeckog (nap. 70).

⁷² <https://www.dw.com/pl/ue-orban-poszedl%C5%82-na-ust%C4%99> (pristup: 23.12.2023); <https://wiadomosci.wp.pl/trzymac-gebe-na-klodke-ostre-slowa-do-orbana-6973835272257728a> (pristup: 23.12.2023); <https://wiadomosci.wp.pl/orban-przechytrzony-komentarze-po-pokerowej-zagrywce-scholza-6973932230085498a> (pristup: 23.12.2023).

⁷³ <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/swiat/artykuly/9381399,orban-wegry-sa-przeciwnie-rozpozeciu-rozmow-akcesyjnych-ue-z-ukraina.html> (pristup: 02.03.2024).

⁷⁴ <https://wiadomosci.wp.pl/wegry-mowia-nie-orban-rzuca-klody-pod-nogi-ukrainie-70007301614729952a> (pristup: 18.03.2024).

⁷⁵ <https://www.rp.pl/gospodarka/art39758641-zakolysac-wegrami-unijne-panstwa-zaczynaja-grac-twardo-z-viktorem-orbanem> (pristup: 03.03.2024).

obnovu odnosa sa SAD, koji su donedavno bili katastrofalno loši.⁷⁶ Budimpešta, međutim to povezuje sa pobedom **Donalda Trampa** na predstojećim predsedničkim izborima u SAD.⁷⁷

Mađarska interesuje i jačanje ekonomskih veza sa Kinom. Taj pravac možda postane i najvažniji u dugoročnoj strategiji Budimpešte.⁷⁸ Nije tajna da je u Mađarskoj godinama snažno naglašena kriza Zapada i njegovog globalnog liderstva, pa otuda i želja da se vodi politika koja bi mađarske interese zasnivala na nekoliko stubova, uključujući i kineski. Slična mađarskim mišljenjima o turbulencijama na Zapadu, od unipolarnog ka multipolarnom, sa akcentom na vraćanje međunarodnog položaja Rusije, i izgradnje moći Kine, iznose se, i u Srbiji.⁷⁹

Globalne revalorizacije utiču i na lokaciju Ukrajine, na stavove Ukrajinaca i, naravno, na politiku Rusije u vezi sa ukrajinskim pitanjem.⁸⁰ Međutim, ova opšta izjava ne može se tretirati kao pokušaj da se nađe opravdanje za oružanu agresiju.

Kao što treba napomenuti da je Budimpešta nedavno napravila neke ustupke Briselu, potrebno je primetiti i nove znake dijaloga između Budimpešte i Kijeva, ili bolje rečeno, priprema terena za ovaj dijalog, jer se tako može percipirati poseta januara 2024. od strane šefa mađarske diplomatije u Ukrajini, Užgorodu, u oblasti Zakarpatje.⁸¹ Naravno, ni ovaj

⁷⁶ O. Balogh, *op. cit.*, s. 216.

⁷⁷ <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2023-11-16/napiete-stosunki-wegier-z-usa-wszystkie-karty-na-trumpa> (dostup: 03.03.2024). Tokom marta 2024. god.. premijer V. Orban posle sastanka sa D. Trampom, dao je izjavu u mađarskoj televiziji M1 gde je tvrdio da saznao bukvalno, da posle izborne viktorije i porvratka do Bjele kuće D. Tramp sigurno neće dati Ukrajini nijednog centa: <https://wydarzenia.interia.pl/zagranica/news-nie-da-ani-grosza-orban-rozmawial-z-trumpem-o-finansowaniu-u,nId,7381628> (pristup: 11.03.2024).

⁷⁸ V. Jóźwiak, *Polityka Węgier wobec Chin*, Biuletyn PISM, nr 152, 26.10. 2023, s. 1-2.

⁷⁹ B. Koljević-Grifit, *Promena epoha i Zapad na raskršću*, Beograd 2021, s. 13-136. Uporedi takođe: <https://wiadomosci.onet.pl/swiat/prezydent-serbii-wieszczy-iii-wojne-swiatowa-do-wyboru-dwa-scenariusze/ltdx5rr> (pristup: 16.03.2024).

⁸⁰ S. Plokhly, *Kwestia rosyjska. Jak budowano naród i imperium*, Kraków 2019, s. 402.

⁸¹ Zanimljivu činjenicu nalaziti može se u izjavi ministra P. Sijarto, da tobože

dogadaj, pa čak ni moguća u buduće poseta Sijartoa Kijevu, još uvek ne uravnotežuju stav dijaloga Budimpešte i Moskve. Teško bi bilo doneti takvu procenu, posebno imajući u vidu izveštaje o poslednjim susretima Sijartoa i Lavrova, uključujući nedavnu zajedničku konferenciju pomenutih diplomata u Antaliji, organizovanu na dan sahrane **Alekseja Navaljnog** u Moskvi, što se samo po sebi može smatrati skandaloznom demonstracijom proputinovske jednostranosti⁸², ili revnosne uveravanja kormilara mađarske politike o poštovanju Putina, kome je zvanična Budimpešta odmah čestitala u martu 2024. pošto je pobedio na predsedničkim izborima.⁸³ Međutim, postepeno „lomljenje leda“ (o „razbijanju leda“ još se ne može govoriti) u mađarsko-ukrajinskim kontaktima - zemlje članice EU i NATO mogu tretirati sa izvesnom nadom, kao pokušaj da se dosadašnja politika Mađarske bar malo revidira.

Vraćajući se na razmatranje rata u Ukrajini, treba napomenuti da se, početkom 2024. godine intenzivirao sukob između Ukrajine i Poljske, neposredno ispred vizie kod zakarpatskih Mađara dobijao je on pretnje smrti: <https://www.wnp.pl/rynki-zagraniczne/wegry-szef-msz-otrzymal-grozby-smierci-przed-wizytana-ukrainie,797688.html> (pristup: 03.03.2024). Posle povratka ministra do Budimpešti Ukrajinci našli kod zakarpatskih Mađara informativne letke na mađarskom čijih tekst imao je ruske inkluzije (rusicizme).

⁸² I premijer i ministar spoljnih poslova Mađarske, odmah nakon što je V. Putin još jednom preuzeo predsedničku vlast u Ruskoj Federaciji na izborima koji su bili daleko od demokratskih standarda, ne samo da su preterano požurili da čestitaju novom-starom domaćinu Kremlja, ali i uveravali ga u široke mogućnosti za razvoj mađarsko-ruskih odnosa, smatrajući navedeno izrazom miroljubive politike Mađarske i opisujući kao šokantne i neprikladne deklaracije pojedinih zemalja NATO-a i EU da povećaju pomoć u naoružanju Ukrajini (uključujući – kao deo projekta – nabavke oružja za Kijev i municije iz neevropskih izvora) i protiveći se briselskom razjašnjavanju perspektiva procesa evrointegracija Ukrajine: <https://wiadomosci.onet.pl/swiat/viktor-orban-napisal-list-dowladimira-putina-wegry-sa-po-stronie-pokoju/3kevy72> (pristup: 21.03.2024).

⁸³ <https://www.rp.pl/dyplomacja/art39932451-w-dniu-pogrzebu-aleksieja-nawalnego-peter-szijarto-spotkal-sie-z-siergiejem-lawrowem-europejska-polityka-zagraniczna-zawezila-sie-do-ukrainy> (pristup: 02.03.2024); <https://www.onet.pl/informacje/onetiwiadomosci/wegierski-minister-spotkal-sie-z-siergiejem-lawrowem-w-dniu-pogrzebu-aleksieja/jp2j01r,79cfc278> (pristup: 28.02.2024). Na marginjama možna ovde zabeležiti i ovu činjenicu, da je pravcom šefa mađarske diplomatije u turskoj Antaliji odmah krenuo i Ministar Spoljnih Poslova Slovačke Juraj Blanar: <https://wyborcza.pl/7,75399,30759310,bratyslawa-idzie-droga-budapesztu-szef-slowackiego-msz-spotkal.html> (pristup: 03.03.2024).

koji nastao u pozadini poljoprivrednih blokada na poljsko-ukrajinskim graničnim prelazima, organizovanim da se spreči uvoz ukrajinskog žita i drugih poljoprivrednih proizvoda u Poljsku. Ukrajina, uprkos ratu, ima status velesile u oblasti poljoprivredne proizvodnje, ali ipak očekuje od evropskih zemalja, koje je podržavaju, da ukinu sve blokade njenog izvoza poljoprivrednih proizvoda i transportnih usluga. Ovo je veliki problem za poljsku poljoprivredu, koja se aktuelno suočava sa izazovima nove poljoprivredne i ekološke („*Green Deal*“) politike EU. Zaključivanje poljsko-ukrajinskog sporazuma pretpostavlja da će ukrajinska roba ući u Poljsku samo za dalju isporuku primaocima iz trećih zemalja koji je ugovore. Proces postizanja ovog sporazuma podriva imidž Poljske kao glavnog zagovornika ukrajinskog suvereniteta na međunarodnim forumima. Dugotrajna poljsko-ukrajinska tenzija izaziva razne spekulacije; takođe u vezi sa činjenicom da bi uskoro, paradoksalno, odnosi između Ukrajine i Mađarske mogli početi da otopljavaju, dok bi poljsko-ukrajinski odnosi mogli da dođu u stanje stagnacije. Navedena okolnost, međutim, ne bi trebalo direktno da utiče na prirodu poljsko-mađarskih odnosa, koji su u krizi.

Da sumiramo: Poljaci sigurno neće poništiti prijateljstvo koje ih povezuju sa Mađarima. Poljska, međutim, bez obzira iz kojih političkih opcija dolaze njeni lideri, neće odustati da u bliskoj budućnosti utiče na stav Mađarske o ruskoj pretnji, i ratu u Ukrajini. Odnos mađarskih vlasti prema agresivnoj ruskoj politici prema Ukrajini, i problem za EU i NATO, iz poljskog ugla predstavlja ozbiljnu pretnju za čitavu konstelaciju evropske i transatlantske bezbednosti.

Literatura

- Balogh O. 2022. *Polska i Węgry w systemie bezpieczeństwa europejskiego*. Poznań
- Bingener R., Wehner M. 2023. *Moskiewski łącznik. Sieć Schrödera i droga Niemiec ku za-
leżności*. Poznań
- Duman Ç. 2022. *The Impact of The Ukraine Crise on The Balkan*, *Studia Sieci Uniwersytetów Pogranicza*, 6/2022, s. 21-31
- Felczak W., Fischinger A. 1979. *Polska – Węgry: tysiąc lat przyjaźni*. Warszawa
- Felczak W., T. Wasilewski. 1985. *Historia Jugosławii*. Wrocław

- Frazik W. 2013. *Emisariusz Wolnej Polski. Biografia polityczna Wacława Felczaka (1916-1993)*. Kraków 2013
- Gibas-Krzak D. 2021. *Geopolityka Bałkanów*. Warszawa
- Gil A. 2022. *Stosunki Ukrainy z Węgrami po 2014 roku*, *Wschodni Rocznik Humanistyczny*, t. XIX, R. 2022, s. 183-196
- Gizińska I., Sadecki A., 2023. *Rosyjski atom na Węgrzech: rosnąca rola Francji*, *Komentarze OSW*, 04.07.2023.
- Góralczyk B. 2000. *Węgierski pakiet*. Warszawa
- Havel V. 1998. *Błąd lisiej neutralności*, *Gazeta Wyborcza*, 24-25.01.1998, s. 19-20
- Hebda W. 2019. *Polityka oraz sektor energetyczny w wybranych państwach Europy Południowo-Wschodniej (Serbia, Chorwacja, Bułgaria, Grecja, Rumunia)*. Kraków
- Héjy D. 2022. *Węgry na nowo. Jak Viktor Orbán zaprogramował narodową tożsamość*. Kraków
- Héjy D. 2023. *Co dalej z tą przyjaźnią*, *Pomocnik Historyczny [dodatek do tygodnika „Polityka”]*, nr 8/2023: *Polacy i Węgrzy – Bratankowie – Dzieje sąsiedztwa – Prawdy i mity – Wojny i pokoje*, s. 112-114
- Janke I. 2012. *Napastnik: opowieść o Viktorze Orbánie*. Warszawa
- Józwiak V. 2023a. *Polityka Węgier wobec Chin*, *Biuletyn PISM*, nr 152, 26.10. 2023, s. 1-2
- Józwiak V. 2023b. *Węgry wobec wojny rok po rozpoczęciu rosyjskiej inwazji*, *Biuletyn PISM*, nr 38, 04.06.2023, s. 1-2
- Kobrińska I. 1998. *Długi koniec zimnej wojny. Rosja i Europa Środkowa 1991-1996*. Warszawa
- Kokot M. 2020. *„Paryż wściekły na Polskę i Węgry*, *Gazeta Wyborcza*, 23 IV 2020, s. 7
- Koljević-Griffit B. 2021. *Promena epoha i Zapad na raskršću*. Beograd
- Kovacs P. T. 2023. *Történelmi barátság és együttműködés*. Bécsi Napló, br. 3/2023, s. 1.
- Kubin T. 2014. *Grupa Wyszehradzka – perspektywy dalszej współpracy*, *Athenaeum. Polskie Studia Politologiczne*, vol. 42/2014, s. 24-39
- Kupiecki R., Menkiszak M. (red.). 2018. *Stosunki NATO-Federacja Rosyjska w świetle dokumentów*. Warszawa
- Lendvai P. 2019. *Orbán. Nowy model przywództwa w Europie*. Warszawa
- Łoziński B. 2023. *Krwawiąca rana*, *Gość Niedzielny*, nr 27, 9 VII 2023, s. 19-22
- Oleksy P. 2018. *Naddniestrze. Terror tożsamości*. Wołowiec
- Orbán V. 2009. *Ojczyzna jest jedna*. Warszawa
- Plokhý S. 2019. *Kwestia rosyjska. Jak budowano naród i imperium*. Kraków
- Poinssot A. 2019. *Co ma Viktor Orbán w głowie*. Warszawa
- Rola Europy Środkowej i rodzimego przemysłu – rozmowa G. Jeża z M. Sass*, *Obserwator Finansowy*, nr 16, s. 56-57
- Sadecki A., 2022a. *Długi cień Trianon. Węgierskie zmagania z przeszłością*, *Punkt Widzenia [OSW]*, nr 80, Warszawa
- Sadecki A., 2022b. *Węgry: zielone światło dla Rosatomu w Paks*, *Komentarze OSW*, 31.08.2022

- Schmidt M., Tóth L. G. (red.). 2021. Janusowe oblicze transformacji na Węgrzech 1990-1998. Budapest-Warszawa
- Spalović D. 2023. *Srpski brzici kolosek ka centralnoj Evropi: Beograd i Budimpešta – od pomirenja do partnerstva*, Politika, br. 39275, god. CXX, 31.03.2023, s. 1 i 6.
- Žerko S., *Niemcy wobec Rosji*, [w:] *Aktywność Niemiec na arenie międzynarodowej w 2018 r. – wybrane aspekty*, pod red. J. Kiwerskiej, IZ Policy Papers, nr 29 (1), s. 45-49.

SOLIDARNOŚĆ I PODZIAŁY: WOJNA ROSJI Z UKRAINĄ, A RELACJE POLSKO-WĘGIERSKIE

Abstrakt: *Transformacja międzynarodowych stosunków politycznych i ekonomicznych, która dokonana się w Europie i na świecie po rozpadzie ZSRR i upadku większości powiązanych z Moskwą reżimów komunistycznych, stworzyła nowe uwarunkowania dla bi- oraz multilateralnych relacji między państwami Europy Środkowej i Wschodniej, włączając w to Polskę i Węgry. Wolne od moskiewskiego „patronatu” stosunki Warszawy z Budapesztem, w których odwoływano się do wielowiekowych tradycji przyjaźni i bliskich więzi narodów polskiego i węgierskiego, wkroczyły w nową fazę. W marcu 1999 r. Polacy i Węgrzy, tradycyjnie tytułujący się Bratankami, wprowadzili swoje państwa do NATO (w tym samym czasie członkostwo w Pakcie uzyskały także Czechy), następnie zaś, znów jednocześnie, w maju 2004 r. uzyskali członkostwo w Unii Europejskiej (UE), stając się uczestnikami procesu wielkiego poszerzenia tej wspólnoty o 10 nowych organizmów państwowych: 4 środkowoeuropejskie, 1 postjugosłowiański, 3 bałtycko-postsowieckie i 2 śródziemnomorskie. Poza tym, Polska i Węgry, wraz z Czechosłowacją (a po jej rozpadzie na dwa suwerenne państwa – z Czechami i Słowacją), już od 15 lutego 1991 r. zdecydowały się na bliską, wielokierunkową współpracę w ramach tzw. Grupy Wyszehradzkiej, która latami stawiała się coraz bardziej aktywnym i ważnym sojuszem wewnątrz UE, zapewniając sobie status ważnego komponentu, a w zasadzie wręcz jądra systemu Międzymorza (łac. Intermarium), obejmującego szeroko rozumianą Europę Środkową. Funkcjonując w układzie Wyszehrad-Mi-*

ędzymorze, Polska i Węgry koordynują się ze sobą także jako członkowie NATO, w którym kierując się ideą współpracy regionalnej i obierając kurs na szczególnie bliski związek ze Stanami Zjednoczonymi, wspólnie z innymi partnerami regionalnymi stworzyły blok nazwany Bukareszteńską Dziewiątką (ang. Bucharest Nine). Konstelacje powstałe w ostatnich latach XX w. oraz w dwóch pierwszych dziesięcioleciach XXI w., stworzone przez sojuszników środkowoeuropejskich, dla których spójności oraz potencjału istotne znaczenie posiadała zawsze siła więzi łączących Polskę i Węgry, na początku 2022 r. skonfrontowane zostały z realiami wojny rozpoczętej przez Rosję na Ukrainie, co oznaczało dla obydwu sojusznicznych państw stanie się częścią obszaru przyfrontowego. Mimo wcześniejszych wojen toczonych przez putinowską Rosję, a więc mimo istnienia określonych precedensów, doświadczenie wybuchu pełnoskalowego konfliktu zbrojnego przy samych rubieżach NATO, z którym musieli nagle stanąć twarzą w twarz sąsiedzi Ukrainy (i Polska, i Węgry graniczą z Ukrainą, Polska zaś sąsiaduje jeszcze z rosyjskim Obwodem Królewieckim i z podporządkowującą się Rosji Białorusią) – okazało się czymś szokującym. Wojna na Ukrainie z miejsca okazała się być szczególnym testem jedności, solidarności oraz rzeczywistych zdolności do kooperacji środkowoeuropejskich partnerów, zmuszonych do skonfrontowania się z nią i opowiedzenia się po którejś ze stron konfliktu, tj. albo Rosji, która uruchomiła operację wojenną na wielką skalę i kontynuuje ją wbrew potępieniu ze strony Stanów Zjednoczonych i większości państw należących do międzynarodowej wspólnoty szanującej pryncypia demokracji, albo Ukrainy, opierającej się rosyjskim najeźdźcom i otrzymującej dla swojej walki z Rosją szerokie poparcie (militarne, polityczne i finansowe) z zagranicy. Ów test wspomniany wyżej, Polska i Węgry przechodzą wspólnie jako sojusznicy, solidaryzując się w werbalnym potępieniu wojny jako takiej oraz krytyce kursu wojennego przyjętego przez Rosję, a także w humanitarnej pomocy dla ukraińskich ofiar wojny. Również spełnianie na określonym poziomie sojusznicznych obowiązków przyjętych w ramach NATO w zakresie harmonizacji potencjałów obronnych

państw członkowskich Paktu i wywierania deeskalacyjnej presji na Rosję, które Polska przyjmuje i realizuje z pełnym poświęceniem, przyjmują i aktywują także Węgry. Czynią to one jednak nie tylko w o wiele mniejszym zakresie niż Polska, ale także słabiej od Turcji, prowadzącej przecież względem Rosji, pomimo wielkiego potencjału, politykę dość niejednoznaczną. W ostatnim czasie zidentyfikować można jednakże nie tylko drobne węgierskie zaniechania czy odstępstwa, lecz i całą paletę przedsięwzięć inicjowanych po stronie Węgier, odbieranych przez Polskę oraz wszystkie te państwa NATO i UE, które przyjęły strategię jednoznacznego wspierania Ukrainy, jako naruszające sojuszniczą solidarność i oznaczające co najmniej osłabianie proukraińskiej jedności Zachodu, a nawet, jak określa się to w ostrzejszych komentarzach, dotkliwie jedność tę demolujące. Powiązanie węgierskiego systemu gospodarczego z Rosją (szczególnie jego zależność od surowców rosyjskich) oraz nadzieje, nadal pokładane przez Węgry w inwestycjach planowanych na ich obszarze przez Rosję, prowadzą do tego, że władze węgierskie podchodzą do Rosji w postawie naiwnego pacyfizmu, usiłując zakwestionować sens wprowadzania surowszych międzynarodowych sankcji ekonomicznych przeciw temu państwu i odrzucając wezwania do udzielania Ukrainie pomocy, polegającej na jej uzbrajaniu oraz uniemożliwiając transport sprzętu wojskowego na Ukrainę przez swoje terytorium.

Słowa-klucze: Polska, Węgry, stosunki polsko-węgierskie, wojna na Ukrainie, Rosja, Ukraina, NATO, Grupa Wyszehradzka, Bucharest-Nine, UE, Władimir Putin, Viktor Orbán, sankcje przeciw Rosji.

Rad je primljen u Redakciju 25. 05. 2024. godine.

Rad je odobren za štampu 01. 07. 2024. godine.

STAV POLJSKIH POLITIČKIH PARTIJA O RATU U UKRAJINI

Abstrakt: *There is a consensus among the Polish political elite on the so-called Eastern Policy, i.e. the policy about the area of the former USSR, one of whose pillars is support for the pro-Western orientation of Ukraine. Not surprisingly, the most important Polish political parties agree on the need to support the eastern neighbor. To distinguish themselves from their competitors, they place their priorities differently. Still, the idea of solidarity with Ukraine unites the Polish political scene (except one far-right party). The text aims to examine the attitude of the main Polish political parties towards the war in Ukraine.*

Ključne reči: *Ukrajina, Poljska, rat u Ukrajini, geopolitika.*

U Politikonu broj 10 (2015) autorka ovog rada pisala je o razlozima poljske podrške Ukrajini.³ Tamo je objasnila zašto je prozapadna Ukrajina uključena u *raison d'état* Varšave. Činjenica je da se poljske političke elite

¹ Magdalena Reksć, Univerzitet u Lođu, Lođ, Poljska. E-mail: magdalena.reksc@wsmip.uni.lodz.pl.

² Bartłomiej Różycki, Univerzitet Nikola Kopernik, Torunj, Poljska. E-mail: b.rozycki@umk.pl.

³ M. Reksć, *Zvanični stav Poljske prema konfliktu u Ukrajini*, „Politikon” 2015, br. 10, s. 54-70.

slažu oko osnovnih spoljnopolitičkih ciljeva. Za razliku od drugih država u regionu (npr. Hrvatska, Slovačka), u Poljskoj postoji konsenzus oko takozvane istočne politike.⁴

Skoro sve političke grupe u Poljskoj su reagovale na izbijanje rata u Ukrajini na sličan način: 1. ovaj događaj su smatrale pretnjom za Poljsku, prepoznajući potrebu da vojno i politički podrže Ukrajinu i da zastupaju interese ove zemlje na međunarodnim forumima, posebno u okviru NATO i Evropske unije, kojoj Poljska, za razliku od Ukrajine pripada, 2. iskreno i otvoreno su podržavale pružanje pomoći ukrajinskim izbeglicama, koje su masovno dolazile u Poljsku u prvim danima rata⁵. Razlika je, međutim, bila u detaljima u pogledu pojedinačnih pozicija, davanjima prednosti različitim pitanjima vezanim za ovu temu, kao i načinima na koje je situacija u Ukrajini korišćena u međupartijskoj konkurenciji.

Za stranku Pravo i pravda (Prawo i Sprawiedliwość – PiS), koja je bila na vlasti u vreme izbijanja rata, ova okolnost se pokazala kao prilika da značajno promeni imidž u zemlji i u inostranstvu. Treba imati na umu da je politika PiS-a dovela do društvene polarizacije u mnogim oblastima, izazvavši brojne proteste, od kojih su se najintenzivniji ticali reformi pravosudnog sistema, pooštavanja prava na abortus, kao i raznih odluka donetih u kontekstu borbe protiv pandemije COVID-19. Što se tiče spoljne politike, činjenica je da je Poljska pod populističkom vlašću imala lošu reputaciju na Zapadu, posebno u Evropskoj uniji, a poljski lideri su bili smatrani izazivačima problema. To je dovelo do sve veće diplomatske izolacije Poljske i njene percepcije kao nepouzdanog partnera.

Rat je stvorio priliku da se ovaj proces preokrene i da se vlada PiS-a predstavi kao odgovoran partner, koji pokazuje solidarnost sa zemljom smatranom saveznikom, partner, koji teži miru i sprovodi međunarodne sporazume. Poljska je u novim političkim okolnostima postala država fronta, a vladajuće elite su iznenada bile tretirane kao ravnopravni partneri.

⁴ Istočna politika je ključni pilar spoljne politike Varšave. Radi se o podržavanju procesa evropske (odnosno evroatantske) integracije država, koje se nalaze istočno od Poljske.

⁵ M. Rekšć, *Ukrainian Refugees in Poland – Crisis Management*, u: *Socio-Economic Aspects of Development after the Pandemic*, ur. A. Lošonc, A. Ivanišević, Novi Sad 2023, s. 16-21.

Predstavnici stranke Pravo i pravda (udarno lice sprovedene politike postao je premijer **Mateuš Moravjecki**), kao i predsednik države **Andžej Duda**, koji potiče iz nje, davali su izjave široke podrške Ukrajini, a potvrdili su i spremnost za transfer vojne opreme i intenziviranje saradnje u drugim oblastima.

Na evropskim i evroatlantskim forumima Mateuš Moravjecki i Andžej Duda su tvrdili da ruska pretnja predstavlja problem za ceo zapadni svet i zbog toga su se zalagali za što veću solidarnost i pružanje sve moguće pomoći, kao i za intenziviranje procesa integracije Ukrajine u NATO i Evropsku uniju. Pokrenuli su i aktivnosti u cilju dokumentovanja ruskih zločina počinjenih na teritoriji Ukrajine, što bi u budućnosti moglo predstavljati osnovu za istrage pokrenute pred međunarodnim tribunalima.

U unutrašnjoj politici PiS je računao da će pokrenuti tzv „*efekat zastave*“, odnosno integraciju društva oko vlade, pojačanje podrške u atmosferi osećanja ugroženosti. Stoga je u obraćanjima upućenim poljskoj javnosti naglašena ozbiljnost situacije. Reprodukovana je argumentacija da zbivanja u Ukrajini takođe predstavljaju opasnost za Poljsku, kako u geopolitičkom tako i u ekonomskom aspektu. Rat u Ukrajini je takođe služio Pravu i pravdi za tumačenje visoke inflacije, ali činjenica je da je jedan od najvažnijih uzroka rasta cena bila finansijska politika vlade.⁶

Osim toga, u retorici PiSa posebno mesto je zauzimala pretnja nastanka hibridnog rata Rusije protiv Poljske, kao npr. širenje dezinformacija i podsticanje društvenih nemira.⁷ Široko rasprostranjeno uverenje o ruskoj pretnji u poljskom društvu poklopilo se sa uverenjima vladajućih političara, ali to nije dovelo do povećanja podrške za njih. Kako su pokazali događaji u narednim godinama, „*efekat zastave*“ nije nastupio i nije doveo do konsolidacije vlasti, niti je pomogao PiS-u da je zadrži posle narednih parlamentarnih izbora.

⁶ D. Filar, *High inflation in Poland is caused by the Monetary Policy Council*, https://for.org.pl/pliki/artykuly/8154_42023high-inflation-in-poland-is-caused-by-the-monetary-policy-council.pdf [15.06.2024].

⁷ J. Wojtala, B. Różycki, *Strategie narracyjne w komunikatach prasowych polskich aktorów politycznych a sekurytyzacja wojny na Ukrainie*, „Dyskurs i Dialog” 2022, br. 10, vol. 2, s. 99-100.

Podrška poljskog društva Ukrajini je dovela do toga da su opozicione stranke bile suočene sa zadatkom da razdvoje svoju političku poruku od poruke vladajuće stranke, a da pritom ne potkopaju temelje politike PiS-a. Stoga je debata o odnosu prema situaciji na istoku uglavnom vođena uz određeni konsenzus u pogledu osnovnih principa politike. To je bilo jasno vidljivo u slučaju strategije glavne opozicione stranke, Građanske platforme (Platforma Obywatelska – PO), u nadi da će se vratiti na vlast (što se zapravo dogodilo kao rezultat parlamentarnih izbora iz oktobra 2023).

Predsednik PO, **Donald Tusk**, nije dovodio u pitanje politiku podrške Ukrajini, ali je kritikovao strategiju PiS. Naglašavao je da je prethodnih godina vladajuća ekipa sprovodila aktivnosti koje su dovele do međunarodne izolacije Poljske, što je rezultiralo osetnim slabljenjem njene pozicije kao uticajnog aktera u evropskoj politici. Ukazivao je na nedosledno spovođenje procesa reformiranja armije, kao i diverzifikacije izvora i pravaća snabdevanja energijom. Činjenica je da u trenutku izbijanja rata punih razmera u Ukrajini poljska vojska nije bila dovoljno modernizovana, pa je pitanje energetske resursa bilo posebno problematično u novim okolnostima uvođenja sankcija, jer su se fosilna goriva dosad uvozila uglavnom iz Rusije.⁸ Tusk je takođe napadao zakasnele i nepromišljene krizne akcije vlade. Treba istaći da su u prvim danima rata pomoć izbeglicama spontano pružali dobrovoljci i desetine hiljada običnih ljudi, tek kasnije je ove zadatke polako preuzela država.⁹

Nova levica je, kao opoziciona manjinska stranka, malo drugačije pristupila temi – ističući potrebu podržavanja Ukrajine, povezala je taj princip sa svojim političkim programom. Njeni političari su tvrdili da je zbog najvećeg talasa migracije u istoriji Poljske još važnije da se uvedu određene odredbe zakona o radu koje bi zaštitile i poljske, i ukrajinske radnike. Naglašavali su takođe da je posebnu zaštitu trebalo obezbediti osobama koje su zaposlene na određeno vreme i ženama, čije su plate često niže u odnosu na muškarce za isti posao. Štaviše, ukrajinski argument je takođe poslužio

⁸ *Polska żegna rosyjski gaz, węgiel i ropę*, <https://swiatoze.pl/polska-zegna-rosyjski-gaz-wegiel-i-rope/> [15.06.2024].

⁹ J. Wojtala, B. Różycki, *op. cit.*, s. 100-101.

Levici da promoviše još jednu tačku svog programa, odnosno liberalizaciju prava na abortus. Lideri ove političke grupacije istakli su da je rat dodao novi casus u niz različitih situacija u kojima je ovaj postupak bio neophodan: tragedije ukrajinskih žena koje su zatrudnele nakon silovanja od strane ruskih vojnika.¹⁰

Kratki pregled poljske mejnstrim političke scene završavamo prezentacijom stava prema ratu u Ukrajini među pripadnicima dve stranke političkog centra, koje su stvorile zajedničku koaliciju Treći put (Trzecia Droga). Prva od njih – PSL – je seljačka stranka sa dugim korenima, druga – Poljska 2050 (Polska 2050) je potpuno nova formacija, koju je od nule stvorio novinar, pisac i publicista **Šimon Holovnja**. U prvim danima rata nijedan od lidera ovih partija nije obraćao posebnu pažnju na dešavanja u Ukrajini. Drugi lideri PSL i Poljske 2050 nisu se suprotstavljali stavovima pomenutih partija, ali istovremeno i nisu učinili rat bitnim elementom oblikovanja svoje političke ponude.¹¹

Ova situacija se promenila tokom izborne kampanije 2023. 15. oktobra su Poljaci birali zastupnike u parlament. Za opozicione stranke to je bila velika šansa da preuzmu vlast. Stoga je bilo jasno da su sve političke partije morale da se izjasne u odnosu na Ukrajinu, tim pre što su se pojavile nove okolnosti, kao npr. protesti poljoprivrednika protiv prolaska ukrajinske hrane¹². Zato je PSL tokom predizborne kampanje govorio o Ukrajini u kontekstu bezbednosti (vojne i energetske), a podrška poljskim poljoprivrednicima se pojavljivala bez ukrajinskog konteksta.¹³ Izgleda da seljačka stranka nije htela da uništi nacionalni konsenzus o podršci Ukrajini. Konačno u izbornom programu koalicije Treći put ukrajinsko pitanje je bilo postavljeno jedino kao tlo jedne od 12 tačaka (sigurnost hrane). U drugoj tački programa „*Moderna vojska*”, koja se može razumeti i kao direktan odgovor

¹⁰ *Ibidem*, s. 101-102.

¹¹ *Ibidem*, s. 94.

¹² S. Otfinowska, *Polska walczy o przedłużenie embarga na zboże z Ukrainy*, <https://www.euractiv.pl/section/rolnictwowpr/news/polska-walczy-o-przedluzenia-embarga-na-zboze-z-ukrainy/> [6.06.2024].

¹³ *Ofensywa programowa i polityczna Stronnictwa*, <https://www.psl.pl/ofensywa-programowa-i-polityczna-stronnictwa/> [6.06.2024].

na izazov rata izvan istočne granice Poljske - reč Ukrajina nije bila direktno spomenuta.¹⁴

Situacija se značajno promenila nakon parlamentarnih izbora 15. oktobra 2023. godine. 13. Decembra 2023. formirana je nova vlada, koju čine ranije pomenute opozicione stranke (Građanska platforma ujedinjena u koaliciji Građanska koalicija, Treći put, Nova levica). Donald Tusk je postao premijer, te su vođe Trećeg puta zauzele važna mesta u poljskoj politici. Lider Poljske 2050 (Šimon Holovnja) je postao predsednik Sejma (donjeg doma parlamenta), pa je lider PSLa **Vladislav Kosjinak-Kamiš** postavljen za ministra odbrane. Štaviše, funkciju ministra poljoprivrede dobio je političar PSL **Česlav Sikerski**. U novim okolnostima čak i koalicija Treći put mora jasno da izražava stav prema Ukrajini, stav, koji odgovara poljskom nacionalnom interesu. Valja pomenuti da je novi tim preuzeo vlast u vreme pojačanog štrajka poljoprivrednika koji su blokirali puteve i granicu sa Ukrajinom. Diskurs svih predstavnika nove vlade je zasnovan na pretpostavci da Poljska mora da se brine i o svom savezniku (Ukrajini) i o svojim građanima (poljoprivrednicima).¹⁵

Tokom kampanje za izbore za Evropski parlament pitanje Ukrajine se pokazalo kao jedna od mnogih (ali ne i najvažnija) tema. Političari glavnih političkih stranaka su uglavnom raspravljali o Evropskom zelenom dogovoru, kao i bezbednosti na istočnoj granici, na svim deonicama, uključujući i Belorusiju, i Rusiju. U javnoj raspravi posebno mesto je zauzelo pitanje granice sa Belorusijom, zbog hibridnog rata, koji vodi **Aleksandar Lukašenko**, šaljući migrante iz Bliskog istoka i Afrike, i smrti poljskog vojnika ranjenog od strane jednog od migranata. Tako su novi događaji skrenuli pažnju društva, koje je, izgleda, već naviklo na rat u Ukrajini. Međutim, činjenica je da poljske političke elite i njihovi birači ne menjaju stav oko partnerstva sa Ukrajinom.

¹⁴ 12 gwarancji Trzeciej Drogi, <https://polska2050.pl/trzecia-droga/12-gwarancji-trzeciej-drogi/> [6.06.2024].

¹⁵ Premier do rolnika: nie będą tym, który wbije nóż w plecy Ukrainie, <https://tvn24.pl/biznes/najnowsze/rolnictwo-donald-tusk-nie-bede-tym-ktory-wbije-noz-w-plecy-ukrainie-st7852000> [6.06.2024].

Sasvim drugačiju strategiju od svih navedenih partija usvojila je jedna stranka: Konfederacija, koja okuplja razne ekstremno-desničarske krugove. U vreme izbijanja rata njeni političari nisu bili voljni da pomognu Ukrajini ili da zastupaju njene interese na međunarodnom forumu, smatrajući da bi prioritet Poljske trebalo da bude briga o sopstvenoj bezbednosti jačanjem svoje vojske, liberalizacijom pristupa oružju i širenjem obuke za njegovu upotrebu. Ovi slogani su već bili prisutni u programu ove protestne stranke, koja je poznata po reprodukciji argumenata ruske propagande. Naravno, u poljskoj realnosti bilo bi čudno naglašavati javno proruski stav, zbog toga Konfederacija vodi skrivenu kampanju, npr. tvrdi da i u Poljskoj ima dovoljno siromašnih ljudi, tako da nema smisla trošiti novac za socijalne programe za ukrajinske izbeglice. Valjda podvući da se Konfederacija javlja kao partija (uglavnom ekonomske) slobode, suprostavlja se socijalnim programima i ideji evropske integracije, u vreme pandemije koronavirusa borila se protiv restrikcija i kovid pasoša. Sa druge strane, tzv. sloboda je ograničena, jer se konzervativna Konfederacija protivi pravu žena na abortus i naglašava prednost, „*pravih*” poljskih, katoličkih vrednosti.

Stoga je vidljivo da se ova krajnje desničarska stranka nalazi na na istoj strani ideološkog spektra kao i PiS. Tako njeni političari traže načine da se razlikuju od partije **Jaroslava Kačinskog**. Od prvog dana rata su političari Konfederacije bili čvrsto protiv bilo kakvih odluka koje su imale za cilj izjednačavanje prava ukrajinskih izbeglica sa poljskim građanima, kao npr. davanje zdrastvenih i socijalnih beneficija. Naglašavali su da Poljska nije dovoljno bogata da pomogne građanima drugih država.¹⁶ Osim toga, desničarska Konfederacija je iskoristila priliku da širi antimigrantski stav, po kome je već dobro poznata. Prema novom tumačenju, prihvatanje talasa izbeglica bez stroge provere dokumenata može da dovede do nekontrolisane preplavljenosti Poljske talasom predstavnika drugih nacionalnosti (npr. sa Bliskog istoka), koji su spemni da iskoriste ratnu situaciju.

Zbog negativnog stava prema Evropskoj uniji, političari Konfederacije nisu se slagali sa drugim strankama da Poljska mora da lobira da Ukrajina

¹⁶ *Co otrzymaliśmy od Ukrainy za pomoc? Pozwy i restrykcje!*, <https://konfederacja.pl/co-otrzymalismy-od-ukrainy-za-pomoc-pozwy-i-restrykcje/> [6.06.2024].

počne pregovore o pridruživanju sa EU. Međutim, oni su bili čvrsto protiv slabljenja odbrambenog potencijala Poljske prenosom oružja i bilo kakvim drugim manifestacijama bliže saradnje sa Kijevom. Osim toga, Konfederacija je osporavala spontane i masovne akcije pomoći izbeglicama od strane Poljaka u prvim danima rata. Umesto toga, njeni aktivisti su prikupljali novac za Poljake koji su bili van zemlje kada je izbio rat (živelu su u Ukrajini ili boravili na istoku zbog njihovog rada, posebno kao vozači). Optuživali su Ukrajince za masovne zločine nad Poljacima koji su se dogodili u Voliniji tokom Drugog svetskog rata, naglašavajući da pomoć poljske države može da se nastavi jedino kad ukrajinske vlasti preuzmu odgovornost za ova dešavanja.¹⁷

Što se tiče stavova poljskog društva prema situaciji u Ukrajini, ogromna većina Poljaka se slagala sa porukama koje su izražavali političari glavnih partija. Početak rata je rezultirao fenomenom dosad neviđene podrške izbeglicama. Ljudi su spontano organizovali akcije transporta sa granice i smeštaja širom Poljske, takođe u privatne stanove, kao i prikupljali finansijske i materijalne sredstva za potrebe istočnih suseda.

Istraživanja javnog mnjenja spovedena u martu 2022. pokazala su visok stepen podrške ideji o pomoći Ukrajincima, kako na individualnom, tako i na državnom nivou. Tako je 68% ispitanika tvrdilo da lično pomaže Ukrajincima, a 57% je odgovorilo da izbegava kupovinu ruskih proizvoda.¹⁸ Protiv pomoći bilo je 3% intervjuisanih osoba.¹⁹ Taj entuzijazam Poljaka je postepeno opadao u određenim grupama. Negativni stav prema susedima sa istoka je zabeležen kod mladih, neobrazovanih osoba, češće žena nego muškaraca. To se može tumačiti kao rezultat strahova i zabrinutosti da će izbeglice postati konkurenti za najslabije plaćene poslove, povoljne ponude za iznajmljivanje stanova, kao i pristup javnim uslugama kao što su obrazovanje i zdravstvena zaštita.²⁰ Stručnjaci navode da ova tendencija prevazi-

¹⁷ J. Wojtala, B. Różycki, *op. cit.*, s. 102-103.

¹⁸ CBOS – *Komunikat z badań*, nr 38/2022, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2022/K_038_22.PDF [25.06.2024], s. 2.

¹⁹ *Ibidem*, s. 8.

²⁰ B. Różycki, J. Wojtala, *Strategie narracyjne aktorów politycznych w kontekście wojny*

lazi tradicionalna anketna istraživanja, jer su antiukrajinski stavovi doživljavani kao sramotni i kao oni koje ne treba izražavati, zbog skoro isključivo proukrajinskog stava poljskih političara, kao i drugih valasnika simboličke moći (novinara, influensera, umetnika, sportista, glumaca, itd.).

Nedostatak prisutnosti ovih tema u medijima rezultirao je činjenicom da je antiukrajinski diskurs postao nezvaničan, funkcionišući uglavnom na internetu i u privatnim razgovorima. Već sredinom 2022. su sociolozi upozorili da ignorisanje ovog pitanja od strane političara i medija može dovesti do porasta negativnih odnosa prema izbeglicama.²¹

Stranka Pravo i pravda je pokušala da iskoristi taj trend u predizbornoj kampanji za parlamentarne izbore 2023. Imajući u vidu da se Konfederacija antiukrajinskim sloganima takmiči za najdesnije biračko telo, tada vladajući političari su u leto 2023. napravili neočekivan zaokret i značajno se distancirali od dalje podrške Ukrajini, obećavajući da će se više fokusirati na potrebe poljskih građana. Još više od toga, javno su razmatrali obustavu pružanja vojne pomoći, pa se vraćali na temu istorijskih kontroverza oko masakra u Voliniji.²²

Mada je ova taktika nesumnjivo bila usmerena na unutrašnju politiku, uticala je i na diplomatske odnose, uključujući i značajno zahlađenje odnosa predsednika obe zemlje, koji su ranije javno pokazivali neumorno

na Ukrainie a postawy społeczne w zakresie bezpieczeństwa, u: Człowiek a środowisko. Perspektywa języka, mediów i edukacji, ur. A. Głowala, A. Grażul-Luft, A. Rumianowska, Wydawnictwo Naukowe Akademii Mazowieckiej w Płocku, Płock 2022. , s. 221-222, 232-233.

²¹ A. Kubik, *Polacy o Ukrainie. CBOS: Jest przychylność dla uchodźców, ale najmniejsza od wybuchu wojny*, „Gazeta Wyborcza”, 02.10.2022, <https://wyborcza.pl/7,75398,28976509,polacy-o-ukrainie-cbos-jest-przychylnosc-dla-uchodzcow-ale.html> [10.06.2024]; P. Sadura, S. Sierakowski, *Polacy za Ukrainą, ale przeciw Ukraińcom. Raport z badań socjologicznych*, Wydawnictwo Krytyki politycznej, Warszawa 2022, s. 46.

²² A. Kondzińska, *Antyukraiński zwrot PiS. Ujawniamy strategię obozu władzy*, „Gazeta Wyborcza”, 04.08.2023, <https://wyborcza.pl/7,75398,30041123,antyukraiński-zwrot-pis-ujawniamy-strategie-obozu-wladzy.html> [10.06.2024]; K. Wóycicki, *Spełnia się marzenie Putina. PiS dokonuje antyukraińskiego zwrotu, a Polsce grozi izolacja po zakończeniu wojny*, <https://wiadomosci.onet.pl/opinie/spelnia-sie-marzenie-putina-pis-dokonuje-antyukraińskiego-zwrotu/xlxk5tt> [15.06.2024].

prijateljstvo. Vidljivo je da u poljsko-ukrajinskim odnosima ima nekoliko vrućih tačaka, ali antiukrajinske izlave i naglašavanje tenzija nisu efikasna strategija. Stranka Pravo i pravda je izgubila vlast nakon parlamentarnih izbora, te je Konfederacija osvojila 7% glasova.

Kao zaključak važno je podvući da iako je u prošlosti odbrana homogenog oblika nacionalne zajednice bila često uspešno korišćena, kako za vreme demokratije tako i za vreme komunističke diktature, političari su redovno mobilisali društvo oko mržnje prema nemačkom, jevrejskom ili muslimanskom stanovništvu, ali danas je situacija potpuno drugačija.²³ Uprkos nastalim problemima, politika produbljivanja poljsko-ukrajinske saradnje ostaje nepromenjena, a izbeglice sa istoka se integrišu u poljsko društvo, doprinoseći njegovom postepenom otvaranju i povećanju raznolikosti.

Literatura:

- 12 gwarancji Trzeciej Drogi. 2024. <https://polska2050.pl/trzecia-droga/12-gwarancji-trzeciej-drogi/> [6.06.2024]
- CBOS – Komunikat z badań, nr 38/2022. 2024. https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2022/K_038_22.PDF [15.06.2024].
- Co otrzymaliśmy od Ukrainy za pomoc? Pozwy i restrykcje! 2024. <https://konfederacja.pl/co-otrzymalismy-od-ukrainy-za-pomoc-pozwy-i-restrykcje/> [6.06.2024].
- Filar, D. 2024. *High inflation in Poland is caused by the Monetary Policy Council*. https://for.org.pl/pliki/artykuly/8154_42023high-inflation-in-poland-is-caused-by-the-monetary-policy-council.pdf [15.06.2024].
- Kondzińska A. 2024. *Antyukraiński zwrot PiS. Ujawniamy strategię obozu władzy*, „Gazeta Wyborcza”, 04.08.2023, <https://wyborcza.pl/7,75398,30041123,antyukrainski-zwrot-pis-ujawniamy-strategie-obozu-wladzy.html> [10.06.2024].
- Kublik A. 2022. *Polacy o Ukrainie. CBOS: Jest przychylność dla uchodźców, ale najmniej od wybuchu wojny*, „Gazeta Wyborcza”, 02.10.2022 <https://wyborcza.pl/7,75398,28976509,polacy-o-ukrainie-cbos-jest-przychylnosc-dla-uchodzcow-ale.html> [10.06.2024].

²³ B. Różycki, „National homogeneity as the component of far-right populism in Poland”, *La Revue d'études comparatives Est-Ouest* 2023, br 2, vol. 53, s. 138-139.

- Ofensywa programowa i polityczna Stronnictwa*, <https://www.psl.pl/ofensywa-programowa-i-polityczna-stronnictwa/> [6.06.2024].
- Otfinowska S. 2024. *Polska walczy o przedłużenie embarga na zboże z Ukrainy*, <https://www.euractiv.pl/section/rolnictwowpr/news/polska-walczy-o-przedluzenia-embarga-na-zboze-z-ukrainy/> [6.06.2024].
- Polska żegna rosyjski gaz, węgiel i ropę*, <https://swiatoze.pl/polska-zegna-rosyjski-gaz-wegiel-i-rope/> [15.06.2024].
- Premier do rolnika: nie będę tym, który wbije nóż w plecy Ukrainie*, <https://tvn24.pl/biznes/najnowsze/rolnictwo-donald-tusk-nie-bede-tym-ktory-wbije-noz-w-plecy-ukrainie-st7852000> [6.06.2024].
- Rekść, Magdalena. 2015. Zvanični stav Poljske prema konfliktu u Ukrajini. *Politikon* 10, str. 54-70
- Rekść, Magdalena. 2023. Ukrainian Refugees in Poland – Crisis Management. In: A. Lošonc, Alpar, Ivanišević, Andrea (eds.). 2023. *Socio-Economic Aspects of Development after the Pandemic*. Novi Sad
- Różycki B., *National homogeneity as the component of far-right populism in Poland*, "La Revue d'études comparatives Est-Ouest" 2023, br 2, vol. 53.
- Różycki B., Wojtala J., *Strategie narracyjne aktorów politycznych w kontekście wojny na Ukrainie a postawy społeczne w zakresie bezpieczeństwa*, u: Człowiek a środowisko. *Perspektywa języka, mediów i edukacji*, ur. A. Głowala, A. Grażul-Luft, A. Rumianowska, Wydawnictwo Naukowe Akademii Mazowieckiej w Płocku, Płock 2022.
- Sadura, P., Sierakowski S., *Polacy za Ukrainą, ale przeciw Ukraińcom. Raport z badań socjologicznych*, Wydawnictwo Krytyki politycznej, Warszawa 2022.
- Wojtala, J. Różycki, B., *Strategie narracyjne w komunikatach prasowych polskich aktorów politycznych a sekurytyzacja wojny na Ukrainie*, „Dyskurs i Dialog” 2022, br 10, vol. 2.
- Wóycicki K., *Spełnia się marzenie Putina. PiS dokonuje antyukraińskiego zwrotu, a Polsce grozi izolacja po zakończeniu wojny*, <https://wiadomosci.onet.pl/opinie/spelnia-sie-marzenie-putina-pis-dokonuje-antyukraińskiego-zwrotu/xlxx5tt> [15.06.2024].

THE ATTITUDE OF POLISH POLITICAL PARTIES TOWARDS THE WAR IN UKRAINE

Abstract: *There is a consensus among the Polish political elite on the so-called Eastern Policy, i.e. the policy about the area of the former USSR, one of whose pillars is support for the pro-Western orientation of Ukraine. Not surprisingly, the most important Polish political parties agree on the need to support the eastern neighbor. To distinguish themselves from their competitors, they place their priorities differently. Still, the idea of solidarity with Ukraine unites the Polish political scene (except one far-right party). The text aims to examine the attitude of the main Polish political parties towards the war in Ukraine.*

Key words: *Ukraine, Poland, war in Ukraine, geopolitics.*

II Prikazi i recenzije

POSTMARKSISTIČKO STANJE

(Prikaz knjige Zvonimir Glavaš. 2023. Postmarksističko stanje. Književnost, politika, teorija. Zagreb: Durieux.)

Postmarksističko stanje: književnost, politika, teorija prva je autorska knjiga **Zvonimira Glavaša**, književnog teoretičara zaposlenog na Odsjeku za kroatistiku zagrebačkog Filozofskog fakulteta, koja uz naslovnu problematiku kojom se bavi na jednom mjestu sabire i teorijsku jezgru više od desetljeća njegove dosadašnje istraživačke karijere. Nastala na temelju Glavaševe doktorske disertacije (*Književnost, književnoteorijsko i postmarksistička teorija*, 2020.), naime, knjiga se primarno zaokuplja problemom postmarksističke teorije, no baveći se njime zasijeca i u brojna važna pitanja ne samo odnosa pojedinih kanonskih autora suvremene književne teorije spram marksističke tradicije nego i općenito odnosa književne i političke teorije, tog raskrižja koje je fokalna točka autorova teorijskog rada.

Glavaš svoju studiju započinje spoznajom s kojom se susreće svatko tko se ikada makar površno pozabavio pojmom postmarksizma: iako je riječ o pojmu čija se uporaba u različitim kontekstima može potvrditi desetljećima unazad te nije baš ni posve rijedak fenomen, on se obično pojavljuje kao prigodničarska kovanica, bez jasno određena opsega značenja i teorijske refleksije koja bi ga pratila. Rezultat su ne samo netransparentnost i

¹ Docent na Libertas međunarodnom sveučilištu Zagreb. E-mail: maroje.visic@gmail.com.

maglovitost pojma nego i nemalen broj kontradikcija do kojih dolazi od uporabe do uporabe, čak i među tek nekolicinom monografskih studija koje su se preispitivanja tog pojma prihvatile prije ove. U svom kritičkom osvrtu na ranije istraživačke pokušaje da se preciznije odredi polje postmarksističke teorije, Glavaš naime pokazuje kako je, uz sve uvide koje priznaje kao valjane i na koje nadograđuje i vlastito istraživanje, temeljna zamjerka koja im se može uputiti to što se mimo isticanja nekolicine vrlo općenitih zajedničkih crta zadržavaju na onome što naziva „heteroklitnim nizanjem razmjerno labavo povezanih imena“, bez strukturalnog modela koji bi doprinio jasnijoj artikulaciji polja. Druga važna stvar koju kao primarno književni teoretičar uočava jest činjenica da autori koji su se ranije hvatali ukoštac s pojmom postmarksističke teorije, iako dijelom i sami književni teoretičari, i iako baveći se pretežno imenima koja su nezaobilazni dio kanona suvremene književne teorije (dapače, kako Glavaš dalje u svom istraživanju primjećuje: upravo su se zbog toga primarno i našli „na popisu“), nisu mnogo pozornosti poklanjali književnoteorijskoj problematici i njezinim dodirima s političkom teorijom, premda se na rubovima njihovih istraživanja pokazala naznaka važnosti te tematike.

Već u uvodu svoje strukturno i metodološki vrlo konzistentne studije Glavaš stoga najavljuje ono što smatra svojim najvećim iskorakom, ujedno i njezinu provodnu nit: hijizam „literarnosti politike“ i „političnosti književnosti“ koji smješta u samo središte svog proučavanja te tripartitnu shemu u kojoj elementima tog hijazma pridružuje još i odnos pojedinog autora prema marksističkoj tradiciji, skicirajući tako segmente trodijelne strukture glavnine poglavlja studije. Spomenuta literarnost politike, za koju se bez suviše redukcionizma može reći da je središnji pojam njegovog pristupa, podrazumijeva „povezivanje političkog/politike s pitanjem prikazivog u određenom diferencijalnom poretku vidljivosti te trenucima utemeljenja i podrivanja tog poretka u korist temeljne jednakosti“, na što se posljedično nastavlja i drugi dio hijazma kao „konceptualizacija književnosti (ili uopće umjetnosti) kao prakse koja razotkriva odsutnost temelja, kontingentnost i nestabilnost svakog takvog poretka, što je čini inherentno političkom“. Temeljna je hipoteza ove studije, dakle, da autore koje se uobičajeno povezuje s pojmom postmarksističke teorije povezuje upravo to da u

svojim teorijskim opusima uspostavljaju različite (no analogne) oblike tog hijazma, kao i specifičan, ambivalentan odnos prema marksističkoj tradiciji i/ili vlastitoj marksističkoj (teorijskoj) prošlosti.

Nakon inicijalnog dijela knjige u kojem daje polemički pregled studija što su u nastojanju da se analitički pozabave postmarksističkom teorijom prethodile ovoj, a dio je to koji upravo zbog te polemičke komponente nadrasta funkciju uobičajenog (često suhoparnog i zamornog) prikaza ranijih istraživanja na nekome polju, Glavaš u središnjem segmentu studije primjenjuje prethodno opisanu tripartitnu shemu u svom pristupu šestorici dobro poznatih teoretičara: **Ernestu Laclau**, **Jacquesu Rancièreu**, **Gillesu Deleuzeu**, **Jacquesu Derridau**, **Michelu Foucaultu** i **Pierreu Machereyu**. Suviše bi ovdje bilo ulaziti u sadržaj svakog od tih poglavlja pojedinačno, pa valja samo reći kako autor u njima ne samo da uspješnom primjenom odabrane heurističke sheme potvrđuje postavljene hipoteze nego i primjenjujući tu shemu na površinu izvlači i neke nove aspekte opusa teoretičara za koje nam se može činiti kako ništa novo o njima više nije moguće reći. Pritom valja posebno naglasiti prva dva poglavlja središnjeg dijela knjige koja, posvećena Laclauu i Rancièreu, podcrtavaju komplementarnost opusa te dvojice autora iz Glavaševe istraživačke perspektive, te uživaju neskriveno privilegiran položaj u odnosu na druge autore koje čita, budući da im se često i u nastavku studije vraća. Ostala pak poglavlja, promatrajući kroz tu prizmu ostatak odabranih teoretičara, uspostavljaju i osvjetljavaju poveznice te (pre)raspoređuju istraživačke, a često i polemičke naglaske, oblikujući doista inovativna čitanja teorijskih klasika. Konačno, u završnom dijelu studije Glavaš „*prelazi*“ ono što otpočetak s dozom skepse tretira kao dvojbenu, nejasnu i u najgorem (ili najboljem) slučaju polupropusnu granicu kojom bi se mogao omeđiti postmarksistički korpus, te se analitički bavi trima vremenski i prostorno udaljenim teorijskim čvorištima koja su, svako na svoj različit način, povezana sa sebi suvremenim marksizmom te u znatnoj mjeri anticipiraju nominalno postmarksističke postavke. Čitajući reprezentativne segmente opusa ruskih formalista i **Bahtinova** kruga, **Ernsta Blocha** te **Georgesa Bataillea**, prvenstveno nastoji u fokus dovesti ono što je otpočetak označio kao „*proturječne aspekte prefiksa post-*“, pojednostavljeno svedive na nerazdruživo ispreplitanje nasljedovanja i

prevladavanja. Drugim riječima, želja mu je istaknuti, i na to doista često stavlja naglasak, da govoreći o postmarksističkoj teoriji ni u jednom trenutku ne valja iz vida ispustiti te proturječne implikacije, baš kao ni činjenicu da ni postmarksizam, ni marksizam u odnosu na koji je taj pojam nužno odrediti, nisu samorazumljivi, jasno omeđeni homogeni korpusi, nego heterogena nasljeđa eluzivnih granica.

Upravo ta spoznaja ono je što Glavaša vodi prema donekle suzdržanom zaključku studije, u kojem kao da želeći izbjeći rizike pretjerane određenosti ostavlja popriličan broj ograda. No ono što se iz nečije perspektive može činiti kao ziheraško bježanje od decidanosti, zapravo je dosljedno ustrajanje na teorijskoj poziciji jasno određenoj već u uvodu, skeptičnoj prema teorijskim ladicama i spremnicima kojima smo se prisiljeni služiti u svakodnevnoj teorijskoj praksi, te svjesnoj da ih možemo uporabiti – derridaovski rečeno – brikolerski, stavlajući naglasak na njihovu metodološku, umjesto ontološku/istosnu dimenziju. Odnosno, više od bilo kojeg konačnog odgovora o postmarksizmu, Glavaša zanimaju inovativne poveznice koje se daju uspostaviti istraživačkim prolaskom postmarksističkim poljem te mogućnost da se, uspostavljajući ih, dobije paralaktička perspektiva koja preraspoređuje naglaske i otvara prostor nekim novim licima naizgled dobro poznatih teorijskih fenomena. U toj namjeri ova je studija vrlo uspješna.

Baš zbog toga, *Postmarksističko stanje* knjiga je koja će zainteresirati mnoge čitatelje na domaćoj teorijskoj sceni. Budući da se radi o prvoj studiji na ovom jezičnom području koja se zaokuplja problemom postmarksističke teorije, te jedinoj studiji o postmarksizmu koja daje sustavan kritički pregled ranijih istraživanja, ona je za početak neizostavna lektira svim istraživačima koji se zanimaju temom postmarksizma. No čitateljska publika kojoj će koristiti mnogo je šira. Glavaševa studija jedna je od rijetkih na našem području koja na ovaj, prilično atipičan način pristupa problematici odnosa marksističke tradicije i pojedinih poststrukturalističkih klasika, pa će i svi zainteresirani za tu tematiku u njoj pronaći vrijedne doprinose svom istraživanju. Nadalje, s obzirom na razmjerno pregledan tretman pojedinih teoretičara u poglavljima koja su im posvećena, te s obzirom

na to da se odreda radi o kanonskim imenima suvremene književne teorije, ova će knjiga zasigurno svoje čitatelje naći i u širim krugovima književnih teoretičara zainteresiranih za pojedine autore i probleme koje obrađuje, neovisno i o naslovnoj postmarksističkoj problematici. Naročito to vrijedi za sve istraživače zainteresirane za politiku književnosti te odnos političke i književne teorije, budući da se radi o studiji koja je u cijelosti prožeta problematikom politike književnosti i izgrađena na raskrižju tih dvaju diskurzivnih polja, te se spoznajama koje donosi etablira kao važan dijaloški, ponekad čak i polemički partner nekim od najaktualnijih autora i tekstova u tim okvirima. Konačno, na istom tragu, iako primarno pisana iz književnoteorijskog rakursa, baš zbog svoje interdisciplinarnosti ona bi mogla biti vrijedna i osvježavajuća lektira i političkim teoretičarima, komplementarno nadopunjujući njihov rakurs u odnosu na pojedina zajednička istraživačka pitanja te ukazujući na prostore pogodne za daljnje produktivno ispreplitanja dviju disciplina.

Bez obzira na istraživačku pobudu koja čitatelja dovede ovoj studiji, kao i na njegovo disciplinarno zaleđe, ona neće biti lako savladivo štivo. Rezultati višegodišnjeg istraživanja uobličeni u tri velika dijela knjige od ukupno jedanaest poglavlja već samim su opsegom pozamašni, pri čemu ih činjenica da se radi o vrlo gustom teorijskom diskursu ne čini ništa lakše probavljivim zalogajem. No pregledna struktura studije, sistematičnost izlaganja, jasnoća artikulacije temeljnih argumenata, kao i nesuhoparan stil kojim se autor služi ipak čine čitanje ove knjige nešto lakšim pothvatom. Učinak koji će ostaviti na čitateljev teorijski horizont pak čini taj pothvat nedvojbeno vrijednim.

Rad je primljen u Redakciju 25. 05. 2024. godine.

Rad je odobren za štampu 01. 07. 2024. godine.

O POLITIČKOJ KORUPCIJI

(Perić Diligenski, Tatjana. 2021. Rasprava o političkoj korupciji. Beograd: Čigoja štampa)

Blaga kaznena politika i nedostatak sankcionisanja su, kako navode **Mek Donald** i **Madžid**, jedan od uzroka učestale pojave korupcije u Evropskoj Uniji. Koja je zapravo srž političke korupcije? Autorka knjige *Rasprava o političkoj korupciji*, **Tijana Perić Diligenski** navodi da je korupcija fenomen koji će uvek biti interesantan za istraživačke poduhvate, ali takođe i fenomen koji neće biti eliminisan. Korupcija je generator nepravilne distribucije moći i autoriteta u političkom sistemu, i kao takva determiniše troškove za građanstvo, ekonomiju i politički razvoj. Monografija ima ambiciju da poravna kognitivne nepravilnosti u naučnoj analizi logike korupcije kao pojavnog oblika društvene anomalije. Ovaj oblik političke devijacije prisutan je i na nivou EU, jer uprkos demokratskim izborima, izabrani političari nisu uvek agenti glasača, budući da nosioci izbornih funkcija neretko mogu da promene zakone i da intervišu i u same sudski proces. Gradacija stepena korumpiranosti razvijenih demokratskih zemalja ističe da su Norveška i Švedska države sa niskim stepenom korupcije. Uprkos tome, mnoga preduzeća koja su u državnom vlasništvu uključena su u korupcionaške skandale i u krivična dela davanja i primanja mita. Kakvo je stanje u našoj zemlji? Pokušaćemo da damo odgovor na ovo i slična pitanja u nastavku teksta.

Ova monografija se primarno fokusira na uzroke, a sekundarno i na pojavne oblike i posledice političke korupcije u političkom sistemu Republike Srbije, u periodu postsocijalne tranzicije. U Kraljevini Jugoslaviji, politička

¹ Studentkinja Fakulteta za pravne u poslovne studije dr Lazar Vrkatić Novi Sad, Univerziteta Union u Beogradu. E-mail: emilijastojkov28@gmail.com.

korupcija nastala je kao posledica političke nehigijene usled pada društvenih uzansi i etičkih principa. Korupcija je u predjugoslovenskom prostoru počela da se pojavljuje neposredno pred početak Prvog svetskog rata kada je započela industrijalizacija i širenje kapitalističkog preduzetničkog duha. Istoimene afere su kulminirale u Kraljevini Jugoslaviji kada su kralj **Aleksandar Karađorđević** i njegova kamarila igrali glavne korupcione uloge pomoću kojih su koristili državu kao sredstvo za lično bogaćenje. Korupcija se u ovoj epohi manifestovala u prisvajanju sredstava namenjenih obnovi ratnih područja i u malverzacijama u javnim nabavkama. Došlo je i do bogaćena na račun države čak i opozicionih elemenata. Države koje su bile u sastavu Kraljevine Jugoslavije nastavile su svoju egzistenciju u njenoj naslednici SFRJ (1945-1992). Ona je bila visoko centralizovani politički sistem u kom su veze između članova bile zasnovane na lojalnosti partijskim vođama, te je tad postojao klijentelizam, pokroviteljstvo i patronat. Sloboda izražavanja u SFRJ je bila limitirana i bilo je zabranjeno da se o korupciji govori i piše. **Tomislav Sunić** je primetio da je politička klasa u komunističkoj Jugoslaviji prikrivala sopstvenu veliku korupciju tako što ju je omogućavala svima: od čistačice do direktora. Korupcija je postala životna činjenica i u postjugoslovenskom okruženju zbog nasleđivanja komandne ekonomije. Tranzicija ka demokratiji i tržišnoj ekonomiji nije iskorenila korupciju na postjugoslovenskom prostoru. Institucionalizacija korupcije je kreirala tržište korupcije i kulturu korupcije. Koji učinio utiču na to da je politički sistem Republike Srbije percipiran kao jedan od sistema sa najvišim nivoima korupcije na postjugoslovenskom prostoru?

Korupcija kao forma društvene nehigijene povezana je sa političkim institucijama, prevashodno sa dizajnom izbornog sistema. Izborni sistem predstavlja odraz interesa političkih partija kao kreatora izbornih normi. U Srbiji je od početka višepartizma u nekoliko navrata menjan izborni sistem. Od 2000. godine primenjuje se izborni sistem po kom je cela država podeljena na jednu izbornu jedinicu. Glasovi se raspodeljuju u mandate **D'Ontovim** metodom količnika. Raspodela mandata se vrši prema redosledu na listi, budući da su izborne liste zatvorene i bokirane. Izborni sistem Republike Srbije nosi sa sobom koruptivne rizike koji imaju svoje teorijsko i empirijsko utemeljenje. Da bi ovo objasnila, autorka se orijentisala

na izbornu formulu po kojoj se glasovi transponuju u mandate, na veličinu izborne jedinice i model glasanja za liste. Dve teorijski univerzalne pretpostavke imaju svoju potvrdu u normativi naše države. Prvo, većinsko pravilo odlučivanja u većinskim izbornim sistemima je povezano sa nižim nivoima korupcije u odnosu na velike izborne jedinice u sistemima srazmernog predstavnštva. Drugo, sistemi sa većim učešćem nominalno izabranih predstavnika u odnosu na one koji su izabrani na listi pokazuju manje tendencije ka korupciji. U našem slučaju, glasanje za liste udaljava građane od njihovih predstavnika jer građani optiraju između partija, a nominalno glasanje nosi sa sobom logiku po kojoj birači glasaju za kandidate po imenu i prezimenu usled čega su kandidati motivisani da jačaju personalne veze sa izbornom bazom. Favorizacija političkih partija spram volje birača ozbiljno je uzdrmala poverenje javnosti u političke institucije.

Personalizovana razmena sitnih privilegija za glasove je goruća tema u vreme predizbornih kampanja i izbornog dana i obično se završava sankcionisanjem učesnika ovog koruptivnog odnosa. Uprkos intencijama zakonodavaca, kaznena politika je u ovom segmentu neučinkovita. Glas za predsedničkog kandidata je postao devalviran i jeftin te ga je u ekonomski i mentalno siromašnim sredinama moguće obezbediti i za kilogram šećera. U proteklim izbornim ciklusima u Srbiji, u izborne mahinacije uključeni su čak i akteri iz kriminalnih miljea koji interвениšu u izborni proces.

Autorka konceptualizuje korupciju u trećoj grani vlasti kao posebnu formu političke korupcije u kojoj nosioci pravosudnih funkcija zloupotrebljavaju službeni položaj u privatne svrhe. Korumpirano pravosuđe je anti-pod politički nezavisnom pravosuđu. Ono ima nekoliko pojava oblika, *de facto* kupoprodaja sudskih odluka, selektivne i lažne istrage (lažno utuživanje, gonjenje nevinih) i nedelovanje tužioca. Ako postoji čak i sumnja u korupciju u trećoj grani vlasti automatski se sumnja u stručnost, nezavisnost i efikasnost te se nužno nameće reformisanje sudske vlasti.

U zaključku bih najpre dali odgovor na pitanje uticaja korupcije na izlaznost na izbore. Postoje dve teorijske pozicije koje tvrde je korupcija mobilisajući agens za izlaznost na izbore. Prva pozicija nalazi pozitivan od-

nos između korupcije i izlaznosti birača. Ona smatra da korupcija u javnom sektoru povećava izlaznost birača koji žele čisto političko okruženje i odgovornu vlast. Ukoliko u postojećem političkom demokratskom ambijentu ne pronađu efikasnost, birači će u velikom broju izaći na izbore kako bi promenili loše stanje stvari. Druga teorijska pozicija navodi da korupcija utiče na smanjenje odziva birača na izbore. Glasači se u ovom slučaju distanciraju od političkog sistema. Što se tiče direktnog uticaja korupcije, on se reformiše kroz razočaranost građana u politički razvoj, a indirektno se ogleda u smanjenju ekonomskog rasta i lošem upravljanju državom.

Smatramo da se korupcija teško može iskoreniti i da je ona i nastala izmeštanjem moći iz institucija u neformalne društvene grupe i pojedince. Dokle god postoje politički heroji koje krasi privatni egoizam usled nepostojanja delotvornih institucija koje bi ga ograničile, korupcija će trajati. Jedino ko će osetiti posledice jesu sami građani.

Rad je primljen u Redakciju 25. 05. 2024. godine.

Rad je odobren za štampu 01. 07. 2024. godine.

Uputstvo autorima

Program: Word for Windows
Pismo: latinica
Font: Times New Roman
Veličina fonta: 12
Prored: 1,5 (1.5 lines)
Minimalni obim: 20.000 karaktera (uključujući i praznine, *with spaces*).
Maksimalni obim: 40.000 karaktera (uključujući i praznine, *with spaces*).

Svaki tekst treba da ima naslov, ime i prezime autora, naučno i/ili nastavno zvanje, naziv ustanove u kojoj je zaposlen (univerzitet, fakultet, organizacija, ime i prezime).

Pri navođenju, strana imena prvi put navesti u originalu, a zatim ih transkribovati.

Svaka tabela i/ili grafikon treba da sadrže broj, naslov, izvor, kao i da pokažu svoju funkciju u tekstu.

U fusnote upisivati samo propratne komentare.

Na kraju citata otvoriti zagradu i u nju uneti prezime autora, godinu izdanja i stranu.

- jedan autor: (Podunavac, 2006:77)
- dva autora: (Linc/Stepan, 1998: 148)
- slučaj kada se citira autor čija su dela navedena u spisku literature više puta a izdata iste godine: (Orlović, 2010 b: 123)

U spisku literature autore treba navesti po abecednom redu.

Red navođenja u slučaju knjiga: prezime, ime, godina izdanja, naslov knjige (kurzivom), mesto izdanja, izdavač.

Primer: Stojiljković, Zoran (2006). *Partije i partijski sistem Srbije*. Beograd: Službeni Glasnik.

Primer navođenja
teksta u knjizi: Keane, John, (2010). „Što je dobro u demokratiji?“ u:
Država i demokratija. Beograd: Službeni glasnik

Primer navođenja teksta iz časopisa: Pavlović, Vukašin, Teorije elita u političkoj sociologiji klasične i savremene koncepciji: *Godišnjak 2011*, Vol. V, Br. 5 (2011), pp. 9-47

Objavlivanjem teksta autor prenosi sva autorska prava na izdavača časopisa.

LISTA RECENZENATA:

Prof. dr Boško Kovačević, Univerzitet Singidunum Beograd

Prof. dr Tibor Purger, University Rutgers, New Brunswick

Prof. dr Svenka Savić, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Prof. dr Besim Spahić, Fakultet političkih nauka Sarajevo

Prof. dr Vladimir Ilić, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Prof. dr Krešimir Žigić, (Center for Economic Research & Graduate Education
- Economics Institute, Prague

Dr Davorka Budimir, Transparency International Hrvatska, Zagreb

Prof. dr Petar Teofilović, Fakultet za pravne i poslovne studije Novi Sad,
Univerzitet Union Beograd

Prof. dr Magdalena Rekšć, Department of International and Political
Studies, University of Lodz

Prof. dr Mensur Kustura, Pravni Fakultet, Univerzitet u Travniku

Doc. dr Katinka Beretka, Fakultet za pravne i poslovne studije Novi Sad,
Univerzitet Union Beograd

Doc. dr Andrea Ratković, Fakultet savremenih umetnosti Beograd,
Univerzitet Privredna akademija Novi Sad

Dr Goran Kaluđerović, Nacionalna služba za zapošljavanje, Novi Sad

Prof. dr Aleksandar Molnar, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Prof. dr Đokica Jovanović, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Mr Žarko Paunović, Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Beogradu

Nikolina Matijević, MA, Vojvođanska politikološka asocijacija

CIP – Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

32

POLITIKON: časopis za istraživanje fenomena politike / glavni i
odgovorni urednik Duško Radosavljević. - 2024, 38. Novi Sad: Vojvođanska
politikološka asocijacija, 2012. 24 cm

Tri puta godišnje.

ISSN 2217-883X
COBISS.SR – ID 270430471